

Onsdagen den 27 oktober

kl. 19.30

*Allmänpolitisk
debatt*

Förhandlingarna leddes till en början av herr tredje vice talmannen.

§ 1 Allmänpolitisk debatt (forts.)

Fru WINTHER (fp):

Herr talman! De regionalpolitiska insatser som riksdagen beslutat om under åren 1964, 1970 och 1972 har till viss del haft en positiv effekt för de län som hör till det inre och yttre stödområdet.

Det övergripande målet för regionalpolitiken skall enligt riksdagsbeslutet 1972 vara att skapa en sådan geografisk spridning av tillgängliga resurser att människorna i landets olika delar får likvärdiga möjligheter till sysselsättning och likvärdig tillgång till service och god miljö. Olika stödformer har beslutats under årens lopp, och en alltmer markerad vilja har visats när det gäller att stoppa den s. k. flyttlasspolitik som blev så ödesdiger för Norrlandsläna.

Nettoutflyttningen från skogsläna har nu minskat betydligt. För Norrbottens del bröts utflyttningstrenden 1973, och vi fick en inflyttningstvinst för första gången under många år, dvs. för första gången flyttade fler människor in till Norrbotten än som flyttade ut. Norrbotten hade ju under 1960-talet en flyttningstvinst på närmare 30 000 människor. 1974 fick Västernorrland och Västerbotten ett obetydligt flyttningsoverskott, medan utflyttningstrenden för Jämtlands län bröts redan 1971. Flyttningstvinsterna till andra län har alltså minskat för de nordligaste skogsläna, men det pågår nu en flyttning inom läna från glesbygden till kommuncentra, från kommuncentra till regionala och primära centra. Detta är en utveckling som präglar de flesta län i vårt land, men som är mest kännbar i de nordligaste läna på grund av de långa avstånd som finns mellan olika orter. Vi har fått en obalans inom läna med en allt tommare glesbygd, befolkad huvudsakligen av äldre människor, eftersom ungdomarna måste söka sig till de orter där det finns jobb.

Denna obalans inom läna när det gäller tillgång till arbetstillfällen och en kvarstående hög arbetslöshet i förhållande till landet i övrigt skapar problem som nu måste lösas för de nordligaste läna.

Nuvarande regionalpolitik har sina brister. Erfarenheter från Norrbotten visar att lokaliseringstöd och investeringsfonder under åren 1965–1975 har givit ca 5 000 jobb, varav bara ca 700 utanför det primära centrum, den s. k. Fyrkanten, och dess närhet. Jobben har hamnat vid kusten, inlandet har fått en mycket liten del. Om vi skall nå målet arbete åt alla och en större möjlighet att välja bostadsort, måste de regional-

politiska medlen förbättras och förfinas. En fortlöpande länsplanering och sysselsättningsplanering är nödvändiga komplement.

I den nyligen avgivna regeringsförklaringen sägs: "Regionalpolitiken skall förstärkas, så att människor i olika landsdelar ges allsidig sysselsättning och service samt en god miljö. Bebyggelse i glesbygder och i mindre tätorter skall underlättas. Samhällsplaneringen inriktas på att i större utsträckning samordna bostäder, arbete, service och fritidsfunktioner."

Jag vill framhålla tre övergripande krav, som enligt min mening är viktiga när det gäller att nå målet arbete åt alla och mesta möjliga frihet att välja bostadsort.

Det första kravet är en näringspolitik som stimulerar till företagande och som satsar inte bara på de stora företagen utan också på de mindre och medelstora.

Det andra kravet är en regionalpolitik som ger ett företagande på lika villkor över hela vårt land, dvs. kompenserar de fördyringar för företag inom stödområdet som uppstår på grund av klimat och avstånd. Transportstödet skall förbättras och en utjämning av bensin- och oljepriser måste ske.

Till det andra kravet hör också en trafikpolitik som satsar på kollektiva kommunikationer. ERU har ju påvisat vikten av goda kommunikationer och inte minst betydelsen av järnväg, om man vill stimulera till företagsetablering.

Det tredje kravet är att varje beslut, vare sig det fattas centralt eller på länsnivå, skall prövas från regionalpolitisk synpunkt. De som fattar besluten skall fundera över hur det verkar för de människor som så att säga drabbas av beslutet. Det blir säkert billigare för myndigheten att centralisera eller, som det så ofta också kallas, rationalisera. Men man måste fråga sig vad det betyder för människorna i glesbygden i försämrade service eller på annat sätt.

Ibland sätter byråkratin verkligen krokben för människorna, som t. ex. vid årets val, när de röstberättigade i byn Viikujärvi i Kiruna kommun fick åka 25 mil enkel resa förbi fyra vallokaler för att komma till den vallokal som stod på deras röstkort. Saivomoutka, som vallokalen låg i, är närmaste by från Viikujärvi fågelvägen. "Men den går det ju inte att åka bil på", som en av invånarna sade. Det här är ju en kuriositet som kanske inte tillhör riksdagens ansvarsområde, men det är ett exempel på ett byråkratiskt beslut som det inte gick att ändra på, trots att det stred mot allt förnuft. Det var en indirekt följd av den indragning av olika vallokaler som gjordes vid det här valet.

Riksdagen har tidigare uttalat att indragning av statlig service skall ske med stor försiktighet och att myndigheterna i sin verksamhet skall ta regionalpolitiska hänsyn. Trots detta har man under åren 1973-1975 lagt ner 151 poststationer och 163 obemannade järnvägsstationer. Det låter väl inte så farligt att lägga ner en obemannad järnvägsstation, men det innebär att man tar bort chansen för den som bor i närheten att

kunna stoppa rälsbussen om man skulle vilja följa med. Man ser den i stället bara susa förbi. Sedan är det lätt gjort för myndigheterna, i det här fallet SJ, att så småningom dra in rälsbussen också, eftersom det var så få som åkte.

Utifrån varje läns förutsättningar måste vi planera för en god samsättning. För Norrbottens del, som fortfarande dras med den högsta arbetslösheten i landet trots att det på olika sätt mellan 1970 och 1975 nyskapats närmare 11 000 jobb, gäller det att satsa på basnäringarna jorden, skogen, malmen och de industrimineral som till stor del fortfarande väntar på att bli upptäckta eller brytvärda. När det gäller ytterligare brytning av malmförekomster eller mineral kommer olika intressen i konflikt med varandra. Vilken avvägning skall vi göra mellan kraven på utrymme för renskötseln, kraven på orörd natur och kravet på och behovet av arbete och utkomstmöjligheter för människorna i Norrbotten och även behovet av råvaror för vårt land? Det är frågor som kräver svar och som vi ofta kommer att ställas inför i framtiden.

Norrbotten är hett stoff i dessa dagar. Stålverk 80 är skrinlagt. Det finns bara en stor sandlåda kvar. Marknaden har felbedömts, sägs det, och det som nu återstår är att försöka få NJA lönsamt. Folkpartiet har stött en stålverksutbyggnad inom NJA:s ram. Den utveckling som vi nu fått uppleva visar att vårt krav på bättre underlag för riksdagens bedömning vid beslutstillfällena var riktigt.

I ljuset av det som hänt med Stålverk 80 förstår jag nu också varför socialdemokraterna gick ut i valrörelsen och sade att om borgarna kommer till makten så blir det inget stålverk. Det är bara det att det inte hade blivit något stålverk med en socialdemokratisk regering heller. Men det sade man ingenting om.

Men nu gäller det att i första hand få ett lönsamt NJA. Tanken på en högre grad av vidareförädling av malmen inom länet är riktig och får ej glömmas bort i det längre perspektivet. De spridningseffekter från stålverket till inlandet som vi talat om måste nu komma från NJA. Aktiva insatser görs redan nu från NJA och företagarföreningen för att hitta jobb som kan läggas ut i inlandet. ASSI, LKAB och de andra storföretagen måste på liknande sätt söka få ytterligare underleverantörer och serviceindustri i länet. I det här sammanhanget behövs också Norrlandsfondens resurser, och det är rimligt att dessa medel i första hand används för Norrbotten och dess inland.

Skall vi få ett Norrbotten i balans, måste vi också satsa på jorden och skogen: ökade möjligheter till småjordbruk, till kombinationsjordbruk, stöd till trädgårdsodling och ökade möjligheter för ungdomar att överta jordbruk genom förbättrade stödformer. Ökade resurser till skogsvård kan också ge arbetstillfällen.

Folkpartiets idé om en servicegaranti måste nu genomföras med det snaraste. I stället för att man skall behöva lägga ned posten, affären eller bensinstationen på en ort skulle det kunna utgå ett bidrag – ett driftbidrag – till detta slags servicefunktioner, så att servicen kunde finnas

kvar. När affären och annan service på en ort läggs ned tvingas människorna flytta. Servicegarantin skulle kunna ge fortsatt liv åt flera småorter.

Frihet och social rättvisa är en liberal grundtanke. Vi vill arbeta för en politik som ger människorna största möjliga frihet att välja var de vill bo och arbeta. Vårt mål är arbete åt alla, och det är viktigt också från jämställdhetssynpunkt. Det är ofta kvinnorna som drabbas hårdast om det inte finns något jobb. Därför behövs ett helt batteri av målmedvetna insatser för att skapa arbetstillfällen. Det gäller Norrbotten, och det gäller hela vårt land. Och det, herr talman, är vi beredda att arbeta för.

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Man torde inte bli allvarligt motsagd, om man framhåller att för de flesta människor i vårt land är frågan om sysselsättning och utkomst, trygghet i arbetet och trivsel på arbetsplatsen de dominerande frågorna. Arbetslöshet och otrygghet var förr vanliga i den kapitalistiska världen. I dag förväntar vi oss att samhället inte passivt finner sig i att ekonomiska kriser driver ut hundratusentals människor i arbetslöshet och misär. Samhället måste ta ett ansvar för att hålla uppe sysselsättningen, ta ett ansvar för att nya jobb skapas och gamla jobb bibehålls i all den utsträckning som är möjlig. Men håller man med om detta, då måste man också se till att samhället aktivt medverkar till en utbyggnad av vår industri och vårt näringsliv, att samhället är med och samordnar och planerar ansträngningarna att utveckla olika industribranscher liksom ansträngningarna att stärka och bibehålla hotade branscher, där detta är möjligt – allt i syfte att skapa och bevara arbete och utkomst för människorna. Detta fordrar en aktiv industri- och näringspolitik, som tar ett ansvar för människornas trygghet och inte bara lutar till privatkapitalismens ansvarskänsla, något som man från borgerligt håll brukar tala om.

Arbetarrörelsen i vårt land gick i höst ut med parollen "Arbete och trygghet åt alla". Man kan av valresultatet utläsa att i de områden av vårt land där arbetslösheten och rädslan för sysselsättningskriser är särskilt stor, dvs. i Norrland, Göteborgsområdet, Blekinge och östra Småland, där vann socialdemokratin starkt stöd. Människorna kräver en aktiv och planmässig satsning för att öka sysselsättningen och ge alla rätt till en meningsfull sysselsättning. Socialdemokratin kommer även i oppositionsställning att mycket starkt hävda kraven från medborgarna på arbete och trygghet åt alla.

I Norrbotten tog sig medborgarnas krav på en kraftfull närings- och industripolitik uttryck i en särskilt kraftig uppslutning kring socialdemokratin. Detta är mycket förklarligt, eftersom ju där arbetslösheten, utflyttningen och det privata näringslivets bristande intresse är starkt framträdande. Staten har här fått gå in på ett särskilt sätt för att hålla sysselsättningen uppe. I dag arbetar tre av fyra industrisysselsatta i Norr-

bottens län i statliga företag. I ett sådant län, ett län som upplevt samhället, staten, som den enda garanten för trygghet, frihet och utkomst, är det omöjligt att skrämja med busen samhället som människornas fiende, något som de borgerliga tydligen lyckades med i andra delar av landet.

Under de senaste dagarna har frågan om sysselsättningen och industriutvecklingen i Norrbotten kommit att diskuteras särskilt ivrigt i hela landet med anledning av NJA-styrelsens beslut rörande NJA-80. Jag vill därför helt kort ge några synpunkter på och fakta i denna så omdebatterade fråga.

Riksdagens beslut i juni i år i anledning av den socialdemokratiska regeringens proposition om NJA-Stålverk 80:s fortsatta utbyggnad inbegripet utredning av dels en utbyggnad av valsverkskapaciteten i befintliga NJA, dels en utbyggnad av råstålstillverkningen med ca 2,5 miljoner ton, vilket skulle ge 2 300 nya jobb. I det beslut som NJA-styrelsen fattade den 20 oktober och i presskommunikén slås fast att detta beslut alljämt utgör grunden för NJA:s utveckling. Där sägs bl. a.:

”En utbyggd metallurgisk kapacitet utgör alljämt NJA:s huvudalternativ för den framtida utvecklingen och är sålunda oförändrat grunden för NJA:s långsiktiga målsättning. En långsiktig komplettering av råstålkapaciteten i Luleå har bedömts vara riktig icke bara ur NJA:s utan ur hela landets synpunkt.”

Vidare sägs: ”Den långsiktiga verksamheten inriktas oförändrat på en fortsatt expansion av NJA enligt Stålverk 80 med målsättningen att nå lönsamhet och vidgad sysselsättning som tidigare angivits.”

Utöver detta slås fast att såväl utredningen om NJA-Stålverk 80 som utredningen om Baltic Steel-projektet skall fortsätta och redovisas vid årsskiftet 1976-1977 resp. under första halvåret 1977.

NJA befinner sig i dag liksom de övriga järn- och stålföretagen i Sverige och övriga Västeuropa i ett mycket dåligt ekonomiskt läge, som därtill snabbt försämrats. Företaget har nu mycket stora lager av färdiga produkter och dras med väldiga räntekostnader för sin kortfristiga upplåning. Förlusten år 1975 var 250 milj. kr. och beräknas för innevarande år uppgå till mer än 400 milj. kr. Samtidigt tycks den förväntade uppgången i stålkonjunkturen ha förbytts i en ytterligare tillfällig nedgång.

Vid sammanträdet den 20 oktober har därför NJA:s styrelse beslutat att mot bakgrund av dessa marknadsmässiga och prismässiga förändringar i stålkonjunkturen såväl ute på världsmarknaden som hemma i Sverige inrikta sina ansträngningar och resurser på att snabbt bygga ut valsningskapaciteten och kapaciteten för annan vidareförädling av halvfabrikat vid befintliga NJA. Bakgrunden till detta är framför allt att NJA i så hög grad varit inriktat på leveranser till varven, vilka nu, vet vi, arbetar med mycket reducerad produktion. För denna något ändrade projektriktning krävs 2-3 miljarder kronor som alltså aktieägaren-staten förutsätts medverka till. Eftersom problemen vid befintliga NJA såväl ekonomiskt som produktionsmässigt är synnerligen besvärliga, måste all kraft

sättas in här den närmaste tiden, varför utbyggnaden av råstålskapaciteten med 2,5 miljoner ton skjuts framåt i tiden.

Man kan alltså konstatera att vad styrelsen beslutat är att snarast sätta i gång den ena halvan av den socialdemokratiska regeringens förslag, nämligen utbyggnaden av valsverken i befintliga NJA, medan andra halvan – utbyggnaden av den metallurgiska kapaciteten – skjuts framåt i tiden. Något beslut om när nästa etapp, som innebär utbyggnad av råstålskapaciteten, skall igångsättas har icke fattats. Den frågan står helt öppen.

I samband med de beslut som nu fattats av styrelsen har många av NJA:s kritiker anmält sig som uttolkare av styrelsens beslut och som siare om framtiden. En del av dem förklarar att någon utbyggnad av råstålskapaciteten vid NJA och därmed de 2 300 nya jobben inte kommer till stånd förrän tidigast 1985 eller 1990. Andra dödförklarar hela projektet och menar att man nu definitivt "skrotat" Stålverk 80.

Helt naturligt har dessa uttalanden skapat oro och bestörtning såväl i Luleå som i Norrbottens inland. Man frågar sig ängsligt: "Skall de 2 300 nya jobben försvinna? Skall nu de spridningseffekter från NJA-Stålverk 80 och andra basindustrier som planerades ge liv åt glesbygderna inte komma till stånd? Är det slut med framtidstron och förhoppningarna för länet? Skall ökad arbetslöshet och utflyttning nu ta över?"

De uttalanden som görs om NJA:s framtid och dödsdomen över Stålverk 80 får stå för vederbörandes räkning. Att stålkonjunkturen i dag befinner sig i ett bottenläge i hela världen, att försäljningarnas omfattning är ringa och att stålpriserna så sent som under de senaste veckorna dalat ytterligare får inte leda oss att tro att stålmarknaden för all framtid är död. Den djupa pessimism och bristande framtidstro som i dag präglar världens stålmarknad kan inte få vara underlag för bedömningar som gäller 10–15 år framåt i tiden. Den svenska stålindustrin som helhet befinner sig i ett trängt läge, och två branschutredningar pågår f. n. Det synes dock vara realistiskt att utgå från att NJA har möjlighet att spela en betydelsefull roll för hela den svenska stålindustrin i framtiden. Den utbyggnad av råstålskapaciteten som Sverige behöver bör från alla synpunkter komma till stånd i Luleå.

Att Sverige i framtiden skulle avstå från att förädla sina malmer och i stället lita till ökad import för sin metallindustri är alltför huvudlöst för att godtas. Grundtanken bakom Stålverk 80 har ju varit att den svenska järn- och stålindustrin skulle kunna erövra ytterligare en del av den marknad som i dag tillgodoses genom import till mer än 50 %, dvs. med över 2 miljoner ton.

Arbetarrörelsen står fast vid sin paroll: "Arbete och trygghet åt alla". Ett förverkligande av den parollen kräver att vi satsar också på förädling av våra råvaror. Vi kommer därför att med all kraft driva kraven på ett fullföljande av Stålverk 80-planerna så snart upprustningen av NJA är klar. Detta har Norrbottens befolkning rätt att kräva.

Var de borgerliga partierna och därmed den nya regeringen står i denna

fråga vet jag inte. Tragiskt vore dock om de inte vill vara med och fullfölja den socialdemokratiska regeringens kraftfulla satsning på en effektiv regional utveckling. Självklart fordrar en sådan satsning mycket stora ekonomiska och andra insatser.

Det har litet allmänt talats om att man i stället för Stålverk 80 skulle satsa på mekanisk verkstadsindustri i Norrbotten. Självklart kan detta vara ett komplement – men inte ett alternativ – till Stålverk 80, om man verkligen är beredd till en ordentlig satsning och upplever problemens enorma omfattning.

När jag lyssnade på vad fru Winther sade om dessa saker, konstaterade jag att hon inte tycks ha en aning om vilka gigantiska problem det är fråga om. Hon skall lösa problemen. Hon har skrotat Stålverk 80. Hon säger att det är skrinlagt och att det nu skall komma något annat. Man skall ge litet pengar ur Norrlandsfonden och öka satsningen på jordbruket. Allt detta är bra, men det räcker tillnärmelsevis inte. Det är helt otillräckligt. Man måste vara medveten om att här fordras oerhört stora insatser.

Att satsa på metallindustrin kan vara bra, men så länge det bara rör sig om allmänt välvilliga deklamationer utan faktiskt innehåll, måste dessa uttalanden mera ses såsom avledningsmanövrer än allvarligt menade förslag. Socialdemokratin vill ha aktiva åtgärder för människors trygghet, inte taktiska undanflykter, ordridåer och pratbubblor.

En lösning av problemen både för NJA-80 och för hela den svenska stålindustrin förutsätter en målmedveten branschpolitik från regeringen. Jag skall här inte gå närmare in på detta, eftersom andra talare kommer att beröra det. Jag vill till slut endast framhålla, att vad det här gäller är inget mindre än många människors trygghet och framtid och hela bygdens och regioners framtida utveckling eller avveckling.

Fru WINTHER (fp) kort genmäle:

Herr talman! Socialdemokraterna talar alltid så negativt om den privata företagsamhetens engagemang i Norrbotten, och så säger de att staten ger så och så många jobb. Det är väl alldeles självklart att staten tar ansvar för människorna i Norrbotten, när staten är den helt dominerande ägaren av de naturresurser och andra tillgångar som finns där uppe.

Sedan tror jag inte att Ingvar Svanberg hörde upp riktigt på mitt anförande. Enligt Ingvar Svanberg skulle jag anse att Stålverk 80 är skrotat för gott. Jag sade visserligen att det är skrinlagt, men jag sade också att tanken på en mera höggradig vidareförädling av malmen inom länet är riktig och inte får glömmas bort på längre sikt. Därmed menar jag att nu får vi i första hand lösa problemet NJA och göra det företaget lönsamt, och sedan får vi gå vidare.

Herr SVANBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill egentligen inte komma med något genmäle utan bara hälsa fru Winther välkommen bland dem som anser att Stålverk 80

inte är skrinlagt. Vi avser att arbeta för att Stålverk 80 skall komma till utförande snarast efter färdigställandet av NJA. Får fru Winther hela sitt parti inkl. partivännerna i regeringen med sig, så är hon att gratulera.

Herr BÖRJESSON i Glömminge (c):

Herr talman! Herr Svanberg började sitt anförande med att säga att han hade varnat en bristande framtidstro och tveksamhet i frågan huruvida det skulle kunna bli någonting av med stålverket i Luleå. För min personliga del tycker jag att man efter de utredningar och den projektering som utförts bör försöka få till stånd ett stålverk, vars produkter kan avsättas med uppfyllande av krav på lönsamhet. Det är ju riksdagens målsättning för Statsföretags olika enheter.

Då näringsutskottet besökte Luleå dagen före midsommarafton i år fick man intrycket av föredragningen som gjordes av dem som sysslar med projekteringen att de i många avsnitt hade satt i gång med att räkna om igen från början. Jag har ingen fullmakt att på något sätt ange vilka förslag den nu sittande regeringen kommer att avlämna, men jag vill ändå säga att man får väl lov att hålla kvar tanken på stålverket. Samtidigt måste det sägas att man inte får sikta på att i Norrbotten uppföra något nationalmonument på stålverksområdet.

Sedan riksdagen var samlad i våras har konjunkturklimatet tydligen försämrats, vilket har lett till en dämpning som ju också herr Svanberg anslöt sig till i sitt anförande. Enligt såväl konjunkturinstitutets som LO:s utredningsmaterial har svårigheterna hopats mer än man ville erkänna under sommaren och under valrörelsen. Att nu på kort tid skaffa så mycket kapital som erfordras för att rädda Stålverk 80 och många andra stora företag som staten är engagerad i är inga småsaker. En förlust när det gäller NJA för 1976 på mellan 400 och 500 milj. kr. som man inte tidigare har räknat med ger en anvisning om att man måste tänka sig för.

Riksdagen gick efter mycket stor tveksamhet med på den förre industriministerns proposition beträffande NJA-projektet, och vi trodde att hans och experternas bedömningar skulle leda till att planerna sattes i verkställighet. Men jag vet att jag själv har yttrat till ledamöter från regeringspartiet, inför den indignation som man visade när vi ville ha projektet tillbaka till näringsutskottet för ytterligare översyn, att om jag vore i regeringsställning skulle jag inte handla på det här sättet, utan jag skulle säga att är det så att ni vill titta ytterligare på detta kan vi väl göra det. Jag tycker det var oklokt att visa en sådan indignation över att man inte utan vidare kunde få igenom ärendet i riksdagen.

Nu har 1976 i viss mån blivit ett besvikelsens år för den svenska industrin, som vi har nämnt tidigare, och det är naturligtvis många faktorer som medverkat därtill. Mycket beror ju på hur arbetstagare och arbetsgivare kommer att hantera den nya lagstiftningen på medbestämmanderättens område. Man kommer nog inte ifrån att den nya lagen om medbestämmanderätt leder till vissa nedskärningar i beräkningarna av

företagens lönsamhet. Det är naturligtvis oerhört viktigt att facket med alla medel engagerar sig i beräkningarna och i strävan efter att få företagen att leva kvar och bli lönsamma.

När det gäller det mycket omdebatterade Järnförädling AB i Hälleforsnäs kan man ställa frågan: Hur skulle ett kollektiv av den gamla arbetsgivaren och de anställda ha bedömt detta företag och kommit fram till en godartad lösning? Jag kan tala om att riksdagens revisorer besökte AB Järnförädling i Hälleforsnäs under år 1974, och läget var då så ansträngt att ägaren till företaget inte hade tid att stanna hemma utan var tvungen att resa till Stockholm i ekonomiska angelägenheter. Vi blev mottagna av en hel del av de anställda. Man kan säga att ingen av oss då ansåg att det gick att finna en utväg hur företaget skulle klara sig i längden. Vi samlade några representanter för de anställda i en matsal i anläggningarna och diskuterade företagets eventuella framtid mycket länge. Men där fanns ingen, vare sig bland revisorerna eller bland de anställda, som kunde komma med något tänkbart förslag om hur företaget skulle kunna fortsätta.

Så kom då direktör Anders Wall i Beijerinvest och förvärvade företaget, och vi vet hur det har utvecklats sedan. Jag känner inte till om det har förekommit något resonemang mellan Anders Wall och den tidigare industriministern om hur man hade tänkt sig planerna för företaget i Hälleforsnäs.

Denna händelse i Hälleforsnäs åstadkom kedjereaktioner som drabbade bl. a. mitt eget län. Det finns nämligen även ett företag som heter Järnförädlings Västerviksfabrik AB i Västervik. Den 14 oktober 1976 fick 215 arbetare och 30 tjänstemän helt oväntat besked om att företaget i Västervik skulle läggas ned under 1977. Det här betyder mycket för en så underförsörjd landsdel som sydöstra Sverige är när det gäller industriföretag.

Den 20 oktober var det färdigt igen för industriomöbleringar i Kalmar län. Då publicerades planerna på att Emmaboda Glasverk, som för några år sedan med den dåvarande regeringens tillstånd förvärvades av Saint-Gobain i Frankrike, skulle fusioneras med Scanglas i Danmark och Drammens Glasverk i Norge till ett holdingbolag som heter Uniglas med säte i Köpenhamn.

Det finns naturligtvis risk för att även de nu beskrivna händelserna kommer att åstadkomma en avtappning av antalet arbetstillfällen i Kalmar län. Men det skulle vara oriktigt att inte samtidigt nämna att det också skett en positiv utveckling åt annat håll. Jag avser Södra Sveriges skogsägares förbunds utbyggnad av Mönsterås massafabrik. Den utbyggnaden är givetvis inte liten och kommer att ge en del arbetstillfällen. Men givetvis måste arbetsmarknadsläget i Kalmar län beaktas.

Vad som ligger i botten när det gäller dessa händelser på industriområdet är betydelsen av att upprätthålla produktionen i förhållande till andra länders produktion i fråga om de varor som produceras och de varor som skall exporteras. Vi har i vårt land mycket skickliga arbetare,

Onsdagen den
27 oktober 1976

*Allmänpolitisk
debatt*

tekniker och ekonomer. Vad vi behöver se till är att vi på produktions- sidan, och även på kostnadssidan som det talats så mycket om tidigare i debatten, håller jämna steg med de andra industriländerna och att alla inom företagen hjälps åt för att klara företagets bestånd.

Anledningen till att jag tagit dessa exempel på det verkliga skeendet i näringslivets ständiga omgestaltning är att det är beträffande dessa företagsdelar som insatserna i första hand måste ske.

Dels måste man skapa förutsättningar för att både små och stora företag skall kunna bestå, dels måste det skapas möjligheter för nyetablering av företag. Man måste på skatteområdet införa nödvändiga skatteregler för familjeföretagen och se till att både statlig och privat maktkoncentration i större omfattning motverkas. En annan ledamot från vårt parti kommer senare att gå in på de mindre och medelstora företagens problem, varför jag skall överlämna dessa frågor till den talaren.

När det gäller vår energiförsörjning måste vi konstatera att det väl ändå var ett stort misstag att man inte tog en riktig debatt om kärnkraftens nackdelar och fördelar, innan man gick in för en kärnkraftsproduktion i större skala. Den här debatten skulle vi naturligtvis ha fört mycket tidigare.

Kapitalet, teknikerna och vetenskapsmännen borde på ett tidigt stadium ha fört en debatt och upplyst människorna om riskerna och om följderna av de svåra miljöskadorna som kärnkraftsproduktionen innebär. Härvidlag har den nuvarande statsministern Thorbjörn Fälldin gjort ett jättearbete.

Jag lyssnade på förre statsministern Palme både före och efter valet. Vid flera tillfällen har han sagt att det här egentligen är fråga om en parentes på 10–15 år, och jag har frågat mig: Skall man då inte ta sig en funderare över hur mycket kapital man skall investera för att klara en period som kanske bara omspannar 15 år?

Jag måste också säga att förre statsministerns uttalande före valet att nästan alla vetenskapsmän är överens om att man kan klara avfallsproblemet nog också tål att fundera över, eftersom fler och fler vetenskapsmän ju börjar tala om att man ännu vet för litet om vådorna av kärnkraftsavfallet och den joniska strålningen. Den samlade europeiska organisation som har kärnkraftsavfallets problem på sin dagordning säger sig behöva tio år för att kunna säga någonting bestämt.

Thage Peterson sade tidigare i debatten, när han kom in på energifrågan, att regeringen styrs av kapitalismen. Ja, byggandet av kärnkraftverk är just sådant som storkapitalet sköter. Det är inte lönt att några andra försöker engagera sig däri. Det är just ett storkapitalets arbetsfält. Det var bra att få veta att socialdemokraterna står fast vid 13 aggregat. Detta har de sagt tidigare, och den uppfattningen framstår ännu klarare än förut efter Thage Petersons uttalande. Men då framstår också Thage Petersons och Ingvar Carlssons ställföreträdande lidande, när de talar för dem som inte kunnat få allt i kärnkraftsfrågan som de önskat, som ganska diskutabelt.

Ordföranden för Landsorganisationen har sagt att det har inträtt en tystnad efter valet som han tycker är olycksbådande. Det skulle vara intressant att veta vad han egentligen tänker på när han talar om att denna tystnad skulle innebära någonting olyckligt. Så länge jag kan minnas har det efter ett val alltid inträtt en tystnad. Det beror på att debatten trappas upp inför varje val – och sedan förnimmer man naturligtvis att valkampanjens intensitet är slut, och det blir litet tystare.

Herr talman! Jag skall be att få uttrycka min förhoppning att den nya regeringen i sin näringspolitik kommer att göra allt för att vårt näringsliv skall kunna hävda sig i konkurrensen med utlandet så bra som möjligt.

Herr SVANBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig få konstatera att jag är både förvånad och glad över herr Börjessons i Glömminge uttalande. Han pekade på att jag talat om att det nu finns en bristande framtidstro i Norrbotten. Det skulle inte vara nödvändigt; han hoppades att man skulle kunna göra satsningar också på Stålverk 80. Det vore väldigt bra om han ville vara så hygglig att han inte bara hoppas utan säger att han också skall arbeta för sådana satsningar.

Herr Börjesson skildrade mycket riktigt vilken svår situation svensk stålindustri och svensk järnindustri över huvud taget är inne i. Jag skall hålla med honom. Det är på det sättet. Det gäller att skaffa ett mycket stort kapital, säger han. Ja, min käre Fritz Börjesson, det är så. Dina partikolleger, som sitter i regeringen nu, får lära sig att det inte är så lätt att regera, att det medför väldiga bekymmer. Det är lätt att önska satsningar, men när man skall skaffa fram kapitalet är det värre. Det är väldiga belopp som det här gäller, men skall vi ge upp inför svårigheterna och säga att vi skall acceptera större arbetslöshet?

Lova att kämpa för att vi skall klara de här problemen! Det är nämligen regionalpolitiska insatser det är fråga om på alla de här ställena, ingenting annat. Jag har inget att invända mot uttalandet att det är bekymmer i östra Sverige också – men det förändrar inte den bekvämliga situationen i Norrbotten! Kan vi bara räkna med att Fritz Börjesson – och kanske hans partivänner, men låt oss nöja oss med honom till att börja med – kommer att positivt arbeta för att förverkliga Stålverk 80 så snart satsningen på NJA är färdig befinner vi oss på precis samma plan.

Sedan talade herr Börjesson om någonting som jag mött flera gånger i de här debatterna och som jag därför gärna vill ta upp, nämligen den irritation som vi visade när det gällde återremiss av propositionen om Stålverk 80. Vi ville ha igenom det här på en enda gång, säger han. Men det var ju inte detta frågan gällde. Den gällde att få vetskap om de nya siffror som hade kommit fram och som styrelsen i NJA hade behandlat den dagen. Vad man ville insinuera med sin begäran om återremiss var att regeringen och i viss mån jag som utskottsordförande försökte dölja något för ledamöterna. Det var detta som skapade irri-

Onsdagen den
27 oktober 1976

*Allmänpolitisk
debatt*

tationen.

Jag tror inte att regeringen hade räknat med att köra detta rätt igenom, eftersom den skulle framlägga en utredning innan några pengar anslogs. Man bör hålla sig till fakta. Irritationen gällde alltså något helt annat än frågan om att grundligt utreda projektet Stålverk 80. Ingen har ifrågasatt något annat än att den utredningen skulle göras. Den pågår f. n. Jag hoppas att både herr Börjesson i Glömminge och jag om något år står här och talar för en ytterligare satsning på Stålverk 80 i Luleå.

Herr BÖRJESSON i Glömminge (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall gärna ändra valören på orden. Om jag sade att jag hoppades att det skulle bli något av stålverket i Luleå kan jag ändra på det och säga att jag kommer att verka för det. Men jag sade också att jag inte kan ge några löften, eftersom vi har en regering som sysslar med frågan och jag inte har någon fullmakt att i dag ge bestämda löften på den här punkten. Jag hoppas givetvis att stålverket i Luleå skall bidra till att motverka arbetslösheten i Norrbotten.

Herr PETERSSON i Gäddvik (m):

Herr talman! Under dagens debatt har det talats mycket om svikna vallöften. Frågan är i alla fall om några har fått så yviga löften av den socialdemokratiska regeringen som norrbottningarna. Så sent som veckorna före valet påstod ledande socialdemokratiska norrbottningar i offentliga tal att en borgerlig regering kommer att stoppa undan stålverksplanerna. Detta blev senare i den lokala socialdemokratiska tidningen en stor rubrik: "Borgerlig regering stoppar stålverket."

Socialdemokraterna i Luleå inbjöd i valrörelsen till en debatt om Stålverk 80 med bl. a. styrelseledamoten Ingvar Svanberg och fackföreningsordföranden Göte Lindström som talesmän. Troligen kände dessa båda styrelseledamöter redan då till att det inte fanns några fasta planer eller någon kostnadsredovisning för utbyggnaden av Stålverk 80. Troligen kände de också till det utomordentligt svåra ekonomiska läge och de stora förluster som NJA hade. Och de borde ha känt till att Stålverk 80 avsågs bli skjutet till en obestämd framtid. Men inte ett ord om det av de ansvariga socialdemokratiska Norrbottenspolitikerna med god insyn i NJA:s verksamhet! I stället förekom mycket misstänkliggörande av borgerliga politiker som ifrågasatte den ekonomiska hållfastheten i NJA.

Jag tror inte att socialdemokraterna hade gjort sitt bästa val i Norrbotten år 1976, om dessa personer i ledande ställning i NJA och andra statliga företag hade klargjort det verkliga läget inom den statliga verksamheten i länet. Ingvar Svanberg har för en stund sedan här i kammaren förklarat hur det gick till när socialdemokraterna gjorde sitt goda val i Norrbotten. Jag tror inte att den förklaringen är heltäckande. Socialdemokraterna vann i Norrbotten knappa 2 %, och det var vpk som förlorade. Det partiets förlorade ca 2,5 %, kanske hela 2,4 %. Jag har aldrig hört att man i vpk varit mindre intresserad av statlig företagsamhet än socialdemokraterna.

I Norrbotten gjorde de borgerliga partierna sammanlagt ett bättre val i år än för tre år sedan, trots all socialdemokratisk skräckpropaganda. Jag har svårt att tro att socialdemokrater, varken här på riksplanet eller i Norrbotten, på allvar kan tro – i varje fall efter valet – att alla har glömt den gamla regeringens alla skrytvalser under årens lopp om Stålverk 80 och hur det nu har krossats av en hård verklighet.

Men jag vill ge Ingvar Svanberg, som är här i kammaren, och även Göte Lindström, som är hemma i Luleå, en eloge för att de tog sitt ansvar i NJA:s styrelse häromdagen och nu är med i den enhälliga styrelsebedömningen att det nu gäller att satsa på NJA. Först måste man satsa 1 800 milj. kr. för att täppa till gamla hål, och sedan får man satsa 2–3 miljarder för att genom upprustning av bl. a. valsverkskapaciteten göra NJA till ett självbärande företag.

För varje dag som går blir det alltmer uppenbart för allt fler att det verkligen bekymmersamma för Luleåorten och för Norrbottens Järnverk är den dåliga lönsamheten vid järnverket och att det nu främst gäller att se till att gamla NJA blir ett bärkraftigt och utvecklingsdugligt företag. Tryggheten i Luleåortens utveckling är beroende av det. Det är den pågående planeringen och den pågående projekteringen som skall visa hur de nuvarande över 5 000 anställda vid NJA, och de med tiden ytterligare ca 2 300, skall få bästa möjliga produktionsapparat till förfogande för att med lönsamhet och god miljö förädla malm till stål och stålprodukter.

Den nya regeringen har i regeringsförklaringen slagit fast att "Norrbottens Järnverk --- skall byggas ut till ett metallurgiskt centrum". I tidigare uttalanden av ledande företrädare för de tre borgerliga partierna har också utlovats ca 2 300 nya arbetstillfällen i Luleåorten. Det är viktigt att Luleå och fyrkanten fortsätter att verka som en utvecklingsmotor i länet. Den nya regeringen har också utlovat ett fortsatt lägre uttag av den allmänna arbetsgivaravgiften inom det inre stödområdet samt att regionalpolitiken skall förstärkas.

Herr talman! Staten är en stor ägare av naturrikedomar och av företag i Norrbotten. Därför är norrbottningarna i högre grad än andra beroende av rikspolitiska beslut för sysselsättning och god ekonomisk utveckling. Men i Norrbotten finns det också mycket att vinna genom en bättre satsning på enskild företagsamhet och på jordbruk och skogsvård. Det är min fasta övertygelse att vår nya borgerliga regering inser Norrbottens behov av en kraftfull regionalpolitisk satsning för att människorna där med bibehållen framtidstro skall våga satsa på en framtid i landets naturrika nordligaste län.

Herr SVANBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Det fanns mångahanda i det anförande som Per Petersson höll alldeles nyss. Men tyvärr kände jag igen det mesta av det. Jag har hört det så många gånger förut.

Om man bryter ner innehållet är det egentligen tre ting herr Petersson talar om. Först talar han om svikna löften, sedan varför socialdemo-

kraterna gick framåt i valet – det förhöll sig inte som jag sade – och slutligen talar han om vad den nya regeringen skall göra.

De svikna löftena – vilka är de? Regeringen har lagt en proposition om att vi skall utreda frågan om både att bygga ut NJA:s valsningsskapacitet och att bygga ut råstålskapaciteten. Vad som är beslutat är att med förtur ta upp utbyggnaden av NJA:s valsverk. Det måste ske, som jag har sagt, därför att situationen är som den är på råstålsmarknaden just nu. Jag sade också att jag inte tror att man skall räkna med att stålmarknaden ser likadan ut många år framöver.

Sedan sades det att regeringen och jag omväxlande har gett en mängd löften och att regeringen t. o. m. har sysslat med lögner och skrytvalser – det sade han inte om mig – och att det är på det man har fått norrbottningarna att rösta. Jag tror Per Petersson i Gäddvik inte skall vara så där oförsämd mot norrbottningarna. Jag tror att de begriper det här mycket väl. De har inte dårats av löften år efter år. Det val vi hade i höst är en väldig förklaring av tilltro till socialdemokratin och dess vilja att försöka göra någonting för att skapa sysselsättning i Norrbotten – det är inte märkvärdigare än så det är.

Sedan talar han om att både Göte Lindström och jag visste om det här när vi diskuterade med honom i Luleå. Vi visste nog inte det. Några sådana beslut var inte fattade. Att det var bekymmersamt och att utredning pågick det visste Per Petersson också. Det behövde jag inte tala om för honom.

Sedan kom han till frågan: Varför vann då socialdemokraterna valet? Ja, det var inte så konstigt eftersom kommunisterna gick tillbaka 2,5 % och vi gick fram 2 %, menade han. Ja, men vad är det man räknar procent på? Per Petersson vet mycket väl att om man tar det i siffror i stället så förlorade kommunisterna ungefär 2 600 röster medan socialdemokraterna vann nära 9 000 röster. Det går inte ihop. Sedan kan man hålla på att förklara så länge man vill.

Jag vill säga till Per Petersson: Om du fortsätter att driva ditt resonemang om lokaliseringspolitik, regionalpolitik och statliga satsningar så som du gör kommer du aldrig att få uppleva det förtroende från norrbottningarna som socialdemokratin och arbetarrörelsen ändock vann i höstens val. Det är det det hänger på – det är inte orden utan det är gärningarna, Per Petersson, det gäller. I övrigt kan du få fortsätta att prata om dessa saker på det sätt som du vill.

Du gav mig en eloge för att jag har tagit mitt ansvar. Det har jag gjort i varje situation av den här kedjan, och det är jag beredd att göra i fortsättningen också. Svårigheter kan uppkomma som jag får rätta mig efter. Det är självklart att jag inte kör huvudet i väggen. Det vore väldigt dumt.

Herr PETERSSON i Gäddvik (m) kort genmäle:

Herr talman! Det här med procent är svårt. Men vad som hände var att socialdemokraterna vann 1,9 % av valmanskåren och att vpk förlorade

2,4 % av samma valmanskår. Det var alltså en förflyttning av röster från vpk till socialdemokraterna, vilket jag inte alls har någonting emot. Jag ser gärna att det blir färre vpk-are, även om en del av de rösterna går till socialdemokratin.

Men vad Ingvar Svanberg inte kommer ifrån är att det var ytterligare en halv procent som gled från den socialistiska kanten till de borgerliga partierna – trots all den skräckpropaganda som fördes i Norrbotten om vad som skulle hända om borgarna kom till makten just i detta län där staten äger så mycket.

Det är klart att jag väl kan missuppfatta hur mycket insyn de som är invalda i en styrelse har i företagets verksamhet, men det skulle förvåna mig om de socialdemokrater som debatterade med oss där uppe nära nog i mitten av september, strax före valet, inte visste mer än de sade om NJA:s läge vid det tillfället.

Herr SVANBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Till frågan om vad styrelseledamöter vet om utredningar som sker inom bolaget vill jag bara säga: Självklart har inte styrelseledamöter dag för dag reda på vad som händer i en utredning. De får rapporter och redogörelser, helt hederliga, vid varje styrelsesammanträde. Och de förekommer inte ens en gång i månaden. De förekommer varannan eller var tredje månad – eller var fjärde månad på sommaren då det är semester. Så var det med det. Det var inget konstigt.

Sedan till detta med procent och valsiffror: Jag tror att det är så enkelt att det räcker om Per Petersson nöjer sig med att konstatera hur många röster vpk blev av med och hur många röster vi vann. Jag tycker inte att han skall hålla på med den där sifferexercisen så mycket längre. Ju fler gånger Per Petersson tar upp den, desto mer kommer man att tänka på vad räven sade om rönnbären som han inte nådde upp till. Jag tror att Per Petersson aldrig kommer att nå upp till norrbottningarna, men vi var sura, sade han när han inte gjorde det.

Jobba så att ni får förtroende hos norrbottningarna, så skall jag inte missunna er det.

Herr PETERSSON i Gäddvik (m) kort genmäle:

Herr talman! Ingvar Svanberg är en stridsglad och skicklig debattör – men att försöka få mig att gå med på att det ligger någon förvanskning i att säga att socialdemokraterna vann mindre än 2 % av valmanskåren och att de tog det från vpk, som förlorade 2,4 %, medan borgerligheten ökade sitt procenttal sammantaget, det går inte. Inte ens i den här kamraren kan Ingvar Svanberg få någon att tro det.

Herr JOHANSSON i Ljungby (s):

Herr talman! När nu herr Åsling har tagit plats i regeringsbänken vill jag börja med att hälsa honom välkommen. Jag gör det av naturliga skäl inte med någon större glädje, men med respekt för valmanskårens

vilja och självpåtagna risk. En ledarskribent i en borgerlig tidning skrev en gång om industriministerjobbet att det egentligen är en omöjlig uppgift. Det förefaller mig som om denna varning inte har påverkat så många, eftersom också vid denna departementsport åtskilliga har trängts, bildligt talat.

Jag kan försäkra herr Åsling att han inte behöver oroa sig över fritidsproblem för egen del. Arbetet kommer att räcka till. Ett ord av uppmantran på vägen, emellertid: Det finns ett stort antal mycket dugliga medarbetare i departementet. Lyssna till dem! Då kan man undvika sådana uttalanden som herr Åsling svarade för här i riksdagen om "den dåliga beredskapen" i departementet beträffande den manuella glasindustrin. Det fanns redan i augusti ett underlag för en proposition om stöd till denna bransch – om viljan finns.

Vi kan vara överens om att det är en avvägningsfråga hur mycket man kan satsa på ett område. Flera branscher har motsvarande svårigheter. Det gör det emellertid inte mindre angeläget att ta itu med frågorna.

Huvudproblemet är vad vi oftast betecknar som strukturfrågor. Reellt innebär det att vissa industrier har svårt att klara konkurrensen såväl från en växande import som ute på exportmarknaden. Många företag läggs ned och åtskilliga människor drabbas av arbetslöshet, kortare eller längre tid, med allt av påfrestningar det innebär.

En överbyggande uppgift måste vara att söka klara de här problemen. Om det sägs inte mycket i regeringsdeklarationen. Den svenska industrins internationella konkurrenskraft skall stärkas, sägs det emellertid. Det är bra. Det målet har också vi. Socialdemokratin har haft det avgörande inflytandet på samhällsutvecklingen under mer än fyra årtionden, och under den tiden har vårt land arbetat sig fram till att bli en av världens starkaste industrinationer. I det korta perspektivet har vi nu bekymmer genom kostnadsutvecklingen. Men det undanskymmer inte det svenska näringslivets exempellösa framgångar under hela efterkrigsperioden.

Socialdemokratin har haft ett mål att arbeta för, förankrad i vår ideologi. Samhället måste vara aktivt också på det ekonomiska området. Lämna hjälp till självhjälp åt företagen där så befinns lämpligt. Medverka till etablering av företag där det av sysselsättningsskäl erfordras. Ta ansvar som ägare av företag där det visar sig nödvändigt och ändamålsenligt för att klara såväl arbete som viktiga tillgångar. Samhället måste se till att det tas initiativ där det finns möjlighet att utvidga produktionen, sade en tidigare partiledare redan 1936.

Men i denna politik har vi även gett effektiviteten i produktionen en mycket framträdande plats. Det har vi gjort därför att effektiva företag är den bästa garantin för trygghet i anställningen, för goda löner och för en tillfredsställande arbetsmiljö.

Hur blir det då med den borgerliga regeringens näringspolitik? Vad jag kan finna så är det centerpartiet som tagit hand om strukturfrågorna i regeringen. Det är centerpartiet som ansvarar för industri- och energifrågorna, för 136 a §-prövningen, för miljö- och resursfrågorna.

Det är centerpartiets tal om små enheter, decentralisering och energisnål produktion som rimligen måste bli vägledande näringspolitiska principer.

Men vad betyder detta för den svenska industrins konkurrenskraft? Ja, inte att den stärks. Tvärtom.

Är det här en politik för trygghet i anställningen, för ökad effektivitet? Knappast.

Jag skall ta det här konkret med exempel från ett par branscher – järn- och stålindustrin samt skogsindustrin.

Den svenska stålindustrin är starkt beroende av utvecklingen utanför vårt lands gränser. Det beror inte bara på att branschen är starkt exportinriktad – vi exporterar ca 40 % av produktionen. Också på hemmamarknaden har de svenska stålverken att möta en hård konkurrens från utländska producenter. Inemot hälften av det stål vi använder i landet är importerat. Årets import växer oroväckande. Trenden pekar mot en ökning med nära 10 % av järn, stål och plåt.

Världens stålindustri har under de senaste tio femton åren utvecklats i snabb takt. Kapacitetsökningen har till alldeles övervägande del skett genom nyetableringar av stora stålverk. Samtidigt har en omfattande modernisering skett av äldre stålverk. Ett stort antal omoderna verk har lagts ned. I flera länder har regeringarna stått bakom de gjorda satsningarna – direkt eller indirekt.

De svenska företagen har med andra ord att konkurrera såväl utomlands som på hemmamarknaden med en stålindustri som är till stora delar mycket modern, som i allt högre grad koncentrerats till ett mindre antal stora företag med betydande resurser.

Utgångsläget är inte gott. Under de gångna tio åren har svensk stålindustri haft en sjunkande investeringsvolym, mätt i fasta priser, och vi har jämfört med världens stålindustri i övrigt haft en närmast obefintlig strukturomvandling.

Min första konkreta fråga till regeringens talesmän blir följande:

Kommer den nya regeringen att motverka en intensifierad strukturomvandling av den svenska järn- och stålindustrin, eftersom med den oundvikligen följer större enheter, mera av ekonomisk koncentration, alltmer omfattande teknologi?

Och svaret är viktigt, särskilt för de ca 50 000 människor som arbetar i branschen. Skall tryggheten i jobben för dessa finnas kvar, då måste konkurrenskraften upprätthållas. Det sker inte genom en näringspolitisk färdriktning mot små enheter, spridda över landet.

Jag framhöll i debatten i våras om NJA och Stålverk 80 att en samverkanstanke mognat fram inom järn- och stålindustrin i vårt land. Vi tillskapade ett branschråd. Jag vill understryka att det är angeläget att stimulera till samverkan för att stärka konkurrenskraften.

I goda konjunkturer har den svenska stålindustrin klarat sig ganska bra, men över en längre tidsperiod har den visat en betydligt svagare produktionsstillväxt än stålindustrin i världen i övrigt, en minskad sys-

selsättning och – sett över hela tidsperioden – pressad lönsamhet och en jämfört med världen i övrigt närmast obefintlig strukturomvandling.

Dessa problem mötte vi inte under högkonjunkturåren 1972–1974. Diskussionen kom då främst att kretsa kring behovet av stål i nuet och för framtiden och vårt lands möjligheter att tillgodogöra sig andelar av en växande konsumtion och produktion.

Låt mig också, herr talman, i det här sammanhanget framhålla till den på nytt så aktuella debatten om NJA, att avgörande för besluten om Stålverk 80 var den uppfattningen att med vår värdefulla malm borde vi rimligen kunna vidga det första steget i förädlingskedjan, ämnesproduktionen, och tillgodogöra oss mera av inkomster och sysselsättning.

Denna grunduppfattning har vi kvar. Den socialdemokratiska gruppen är beredd att ge NJA-styrelsens enhälligt antagna förslag vårt stöd, där den i sammanfattning säger:

”Det angivna programmet för kort och medellång tid innebär en inriktning med målsättning lönsamhet med bibehållen sysselsättning för nuvarande NJA. Sedan företaget finansiellt rekonstruerats uppnås denna målsättning ---. Den långsiktiga verksamheten inriktas oförändrat på en fortsatt expansion av NJA enligt plan Stålverk 80 med målsättning att nå lönsamhet och avsedd vidgad sysselsättning.”

Denna målformulering överensstämmer i stort med riksdagens beslut i juni i år.

Till detta vill jag foga att regering och riksdag måste vara beredda att i särskild ordning ge ett ekonomiskt tillskott för kostnader till långtgående miljöåtgärder och lokalisering, där också andra hänsyn än de rent företagsekonomiska vägs in. Detta torde bli nödvändigt även för en effektiv ämnesindustri, om den skall ha en chans i konkurrensen med länder med låga lönekostnader och äldre anläggningar, uppförda till väsentligt lägre kostnader.

Om jag så återvänder till min fråga, kan jag föreställa mig att svaret blir att talet om decentralisering och små enheter icke gäller för en kapitalintensiv bransch som järn- och stålindustrin. Det kan i så fall rimligtvis inte heller gälla varvsindustrin. Riksdagens beslut för några månader sedan var ju ett i det närmaste enhälligt godtagande av en nödvändig nedbantning och koncentration av vårt lands varvsindustri.

I vilka branscher är då talet om mer decentraliserad produktion än vad vi har i dag tillämpligt? Låt mig ta ett exempel från skogsindustrin. Enbart massa- och pappersindustrin är Sveriges största nettoexportör med en nettoexport 1974 av storleksordningen 12 miljarder. Enbart i denna del av skogsindustrin arbetar 40 000–50 000 människor. Massa- och pappersindustrin är också vår mest energikrävande bransch – den svarar för kanske en tredjedel av industrins totala elförbrukning.

Man har anledning att fråga: Talar industriminister Åsling för hela regeringen när han säger att beskattningen på arbetskraft gradvis skall ersättas med högre skatt på energi och råvaror? Om svaret blir ja, anmäler sig en följdfråga: Anser regeringen att en sådan politik stärker den svenska

massa- och pappersindustrins konkurrenskraft? Det anser uppenbarligen inte industrin själv.

Låt mig bara citera vad en företrädare för svensk kemisk industri, verkställande direktören i Kemikontoret Erik Brandt skriver i en signerad artikel: "Till skillnad mot beskattning av arbetskraften kommer en ökad belastning av produktionsfaktorn energi – och en nyinförd råvaruskatt – att direkt påverka produktionskostnaderna i för konkurrenskraften negativ riktning ---. Resultatet blir ofelbart en försämrad internationell konkurrenskraft vid avsättning såväl på export som till den svenska hemmamarknaden."

Och han tillägger: "Det finns därför anledning att bestämt varna för en sådan omläggning av beskattningen av produktionsfaktorer som herr Åsling förutskickar."

Mina frågor visar klart på att det finns en inbyggd motsättning mellan regeringens tal om att varna den svenska industrins konkurrenskraft och den näringspolitik som främst centerpartiet säger sig vilja stå för.

Skulle inte svensk industri tillåtas använda den mest moderna teknologin eller söka omorganisera sig till en godtagbar effektiv struktur – båda är faktorer som i praktiken verkar i riktning mot större enheter –, skulle på sikt vårt välstånd rubbas.

Skulle vi lägga om skattesystemet så att arbetskraften allmänt fick lättnader och kapitalet – eller energin och råvarorna – fick ökad belastning, då skulle på sikt vår internationella konkurrenskraft allvarligt försämrast.

Var står i denna fråga moderaterna och folkpartiet med den förankring i industrin som man ändock har? Centerpartiets linje är uppenbarligen klar genom herr Åslings uttalande.

Det är inte omöjligt att också den centerpartistiska näringspolitiken blir svekfull när verkligheten får korrigera de vackra orden om små enheter och miniteknologi.

Det finns anledning uppmärksamma ytterligare en annan aktuell bransch – tekoindustrin.

Det är en hårt drabbad bransch. Under perioden 1965–1975 gick sysselsättningen ner med i genomsnitt 5 % per år. Under samma period steg sysselsättningen inom hela industrisektorn.

Socialdemokratin har i nära anknytning till den fackliga rörelsen resonerat på följande sätt när det gäller tekoindustrin. Vi måste acceptera en successiv tillbakagång – sysselsättningsmässigt och kanske också produktionsmässigt – av branschen. Men strukturomvandlingen måste mötas på två sätt: dels genom att med industripolitiska insatser öka effektiviteten och konkurrenskraften inom branschen och långsiktigt söka säkra sysselsättningen inom kvarvarande företag – ett exempel är det rationaliseringsprogram för konfektionsindustrin som riksdagen beslutade om i juni –, dels genom att med de sysselsättnings- och arbetsmarknadspolitiska instrument som vi har se till att en ofrånkomlig utslagning sker i socialt acceptabla former.

Utgångspunkten för socialdemokratin har också varit att inte acceptera

generella åtgärder av subventionskaraktär, t. ex. lönesubventioner, till en viss industribransch.

På den här punkten finns det anledning att ställa frågan, om regeringen är beredd att, som industrin själv begärt, ge tekobranschen en generell subvention.

Om svaret blir ja, finns det anledning att ställa följande frågor: Vilka kriterier kommer regeringen att använda sig av när anspråken på liknande stödinsatser kommer från andra branscher med svag lönsamhet? Anser regeringen att en politik med generellt branschstöd stärker den svenska industrins internationella konkurrenskraft?

Jag är klart medveten om att de här frågorna är allvarliga för flera branscher förutom teko-, sko-, glas- och delar av den träbearbetande industrin. Så länge en omstrukturering inom vissa branscher kunde mötas med en arbetskraftsefterfrågan inom tillväxtbranscher kunde man följa processen med ett visst lugn och rikta ansträngningarna på att också med samhällets medverkan klara övergångsproblemen för enskilda och kommuner.

Vi har tyvärr just nu ingen klart framskjuten tillväxtsektor inom svensk industri. Jag tror emellertid att den svenska verkstadsindustrin kommer att hävda sig, men det måste den göra genom effektivitets- och produktivitetshöjningar, som inte ger så mycket av nya arbetstillfällen.

Herr talman! Det kommer således att erfordras en mängd nya jobb för att ersätta bortfallet på många orter. Låt mig när det gäller tekoindustrin upprepa att enligt en utredning som länsstyrelsen i Älvsborgs län häromdagen redovisade kommer i detta län inte mindre än 7 000 arbetstillfällen inom tekoindustrin att försvinna fram till 1986.

Det är klart att vi skall lägga ett betydande ansvar i sådana frågor på företagsägarna, men vi kan inte bortse ifrån att uppgiften kan bli för tung för många, och de anställda är inte enbart betjänta av aldrig så välmenande uttalanden.

Inom den förutvarande regeringen påbörjade vi ett arbete med en rad utredningar via branschråd. Avsikten var att dessa branschrådsutredningar och de diskussioner som föregått dem skulle ligga som underlag för en mera långsiktig planering under berörda parters medverkan. En sådan långsiktig planering innebär en svår uppgift, men den är angelägen.

Jag vill också citera vad tre fackliga organisationer – industritjänstemannaförbundet, Arbetsledareförbundet och Metallindustriarbetareförbundet – säger i ett brev till industriministern: "Vi är på den fackliga sidan fullt medvetna om att det krävs strukturförändringar för att på sikt trygga sysselsättningen i stålindustrin. Men vi kan inte acceptera att enskilda företag styr utvecklingen på sina egna villkor utan verkligt samråd med de anställda och utan hänsyn till konsekvenserna för berörda människor och orter. För att inte äventyra de anställdas utkomst och trygghet och bruksorternas möjligheter att överleva måste de nödvändiga förändringarna vidtas under samhällets ledning, i samråd med de anställda och i den takt godtagbar sysselsättning kan skapas för män-

niskorna på de orter där arbetstillfällena i stålindustrin går förlorade.”

Om man vill uppnå samförstånd är det angeläget att uppmärksamma vad som sägs från deras sida som har att föra talan för åtskilliga tiotusental människor i Sverige.

Herr talman! Jag vill till sist framhålla att den svenska bondekooperationen är att gratulera till den rekrytering till kanslihuset som skett ur framför allt dess led när det gäller den så betydelsefulla industrisektorn. Jag antar att den i taktiska sammanhang inte helt obehövade koncernchefen Gunnar Hedlund känner en stor belåtenhet. Härmed har jag inte kritiserat kapaciteterna. Men herr Ahlmark som i valrörelsen frejdigt dragit ut i härnad mot monopol och mot privata och statliga imperier bär måhända inte sitt svärd förgäves ens i kanslihusets skilda boningar.

Herr industriministern ÅSLING:

Herr talman! Herr Johansson i Ljungby har i sitt anförande ställt några frågor till mig, och jag vill gärna ta tillfället i akt att besvara dem. Jag skulle emellertid först vilja tacka för den välgångsönskan som jag fick av min företrädare i ämbetet. Jag är medveten om att industridepartementet har mycket bra personella resurser och att man lojalt sluter upp i arbetet på att utforma en näringspolitik som vi i framtiden kommer att få glädje av i detta land.

En av de frågor som ställts till mig gällde den manuella glasindustrin och det svar som jag här i kammaren lämnade beträffande min syn på glasindustrins framtid, varvid jag konstaterade att vi på det området hade en dålig beredskap. Jag vill dock för herr Johansson i Ljungby betona att jag i det sammanhanget inte avsåg beredskapen i departementet, utan jag avsåg den näringspolitiska beredskapen för den konjunktur vi just nu är inne i. Denna beredskap har inte varit god, bl. a. beroende på att den ekonomiska politiken under det senaste året inte med tillräckligt allvar tagit itu med kostnadsutvecklingen här i landet.

I vad sedan gäller de frågor som herr Johansson i Ljungby mera direkt riktade till mig vill jag ta upp frågan om den intensifierade strukturomvandling som herr Johansson anser ofrånkomlig och som enligt hans mening obönhörligt leder till en koncentration i större enheter. Herr Johansson frågar mig hur det går ihop med de krav på decentralisering som mitt parti företräder.

Egentligen är frågan i sig själv ganska avslöjande för det sätt på vilket den tidigare regeringen tacklade de här förhållandena. Självfallet sker också en koncentration av näringslivet i strukturomvandlingens fotsår. Men vad en aktiv näringspolitik måste ta sikte på är ändå att genom en utbyggd arbetsfördelning i näringslivet och genom ett förutsättningslöst tänkande när det gäller lokalisering av enheter och utnyttjande av de möjligheter som en modern teknologi ger tillgodose människors krav på närhet till arbetstillfällena och på en rimlig regional balans.

Jag är helt övertygad om att i den strukturomvandlingsprocess, som en rad branscher nu är inne i, finns det rika möjligheter att kompensera

Nr 17

Onsdagen den
27 oktober 1976

*Allmänpolitisk
debatt*

den automatiska strävan till koncentration som ligger i strukturomvandlingen med åtgärder som syftar till decentralisering. Men det förutsätter att statsmakterna har detta mål för ögonen när man går till verket och utformar sin näringspolitik.

När det gäller beskattningen av arbetskraft och min synpunkt att vi befinner oss i ett skede där beskattningen av arbetskraft successivt bör avlösas av en ökad beskattning av energi och andra produktionsfaktorer är det min övertygelse att vi måste förändra den relativa kostnadsbelastningen mellan arbetskraftsintensiva företag och processindustrierna. Då anmäler sig frågan om detta stärker massa- och pappersindustrins konkurrenskraft.

Men här är det inte fråga om att stärka eller försvaga konkurrenskraften hos en enskild bransch, utan om att få till stånd en rimlig avvägning av den belastning på svenskt näringsliv som är nödvändig för att vi tillsammans skall klara kostnaderna i samhället. Det system vi hittills haft har motverkat bl. a. centrala arbetsmarknadspolitiska mål. Det kan inte vara rimligt att man bibehåller ett sådant system, i varje fall inte på sikt.

Sedan skall tilläggas att det måste bli fråga om en långsiktig anpassning när avgiftsbelastningen läggs om. Det måste ske en successiv övergång till ett nytt system. Detta har verkställande direktören i Kemikontoret Erik Brandt, vilken herr Johansson åberopar som en auktoritet, glömt i sin debattartikel. Han har också glömt – det är ännu mera anmärkningsvärt – att vid sina beräkningar för exportindustrin, som han speciellt omhuldar, ta med kostnaderna för arbetskraften. Det är inte bara energiskatten som drabbar exportindustrin.

Om jag uppfattade frågelistan rätt var den sista frågan om jag ämnade arbeta för en generell subvention till tekoindustrin. Mitt svar är nej. Någon generell subvention, som i sig inte har inbyggt ett moment av framtidsytande näringspolitik är inte möjlig. Avsikten måste vara att understödja en nödvändig omvandling och att skapa ett incitament för branschen att själv ta sig an de problem som onekligen finns där. En villkorlös och generell subventionering skulle självfallet inte leda utvecklingen i den riktning vi önskar. Inte heller detta behöver emellertid betyda en fortsatt koncentration.

De synpunkter som fackföreningsrörelsen gett uttryck för när det gäller strukturomvandlingen i en viss bestämd bransch och som herr Johansson här åberopade har mina sympatier. Jag har för avsikt att vid frågor om strukturanpassning i de olika branscherna tillmäta fackföreningsrörelsens synpunkter stor betydelse i det förberedelsearbete som varje sådant steg förutsätter.

Herr talman! När man talar om näringspolitik i detta skede, där vi har alldeles speciella problem och svårigheter till följd av att vi förlorar marknader, till följd av ett högt kostnadsläge och till följd av att konjunkturuppgången dröjer, måste man komma ihåg att det här blir nödvändigt att komplettera med en aktiv arbetsmarknadspolitik.

Herr JOHANSSON i Ljungby (s) kort genmäle:

Herr talman! Innan jag går in på en diskussion med herr industriministern vill jag gärna ta upp ett spörsmål som herr Petersson i Gäddvik berörde. Han talade om svikna löften. Det är ganska egendomligt att man från Norrbottenshåll fäller ett sådant omdöme. Det som hänt beträffande NJA under de senaste åren är ju att det ägt rum en betydande utbyggnad, som påbörjades genom besluten 1970–1971 – det investeringsprogram som kallades IP 70 och som gett utrymme för en ökning av sysselsättningen i NJA i Luleå med inte mindre än 1 700 personer under fyraårsperioden 1971–1975. Det är också dessa åtgärder som lämnat underlaget för ökade satsningar inte minst i Norrbotten och kanske framför allt i Luleå. Jag erinrar om högskolan, flyttningen av en del aktiviteter inom Sveriges geologiska undersökningar till Luleå, tillkomsten av mindre företag av servicekaraktär, osv. Det är alltså en kraftfull satsning, som påbörjats i denna norra landsdel och som under första delen av 1970-talet gett betydande och bestående resultat.

Därtill kommer fortsättningen: en vidareutbyggnad av NJA och ett stålämnesverk, där vi står fast vid vår grundläggande uppfattning. Jag noterar med tillfredsställelse att representanter för både centerpartiet och folkpartiet klart uttalat sin vilja att ge stöd åt det beslut som NJA:s styrelse har fattat och som såväl herr Svanberg som jag har refererat till.

Låt mig sedan säga till herr Åsling att jag betraktar det som en undanmanöver när han säger att det inte var departementets beredskap han avsåg. All right, då har jag ingen anledning att komma med någon ytterligare replik om den saken. Men det föreligger ju ändå möjligheter, om viljan finns, att här påbörja arbetet med en proposition.

Det som kammarens ärade ledamöter ändå bör uppmärksamma är avsaknaden av ett svar på min huvudfråga om effektiviteten och konkurrenskraften. Vad är det som har gjort det möjligt för den svenska industrin att bibehålla sin konkurrenskraft inte minst ute på exportmarknaden? Jo, det är en fortgående effektivisering med utnyttjande av den modernaste teknik som går att få fram. Vi har kunnat konkurrera trots de löneskillnader och allmänna kostnadsskillnader som vi har haft och har i förhållande till en rad andra industriländer.

Jag har velat rikta uppmärksamheten på detta huvudproblem och ställt frågan hur den nye industriministern ser på det.

Herr industriministern ÅSLING:

Herr talman! Detta med den vilande propositionen om stödet till den manuella glasindustrin är en ganska intressant principfråga så här vid ett maktskifte.

Herr Johansson i Ljungby säger att det hade varit möjligt att snabbare än jag har förutskickat komma med en proposition. Tycker då herr Johansson att de åtgärder, som man i våras ansåg vara möjliga och önskvärda, också är tillräckliga i den här situationen? Eller hade herr Jo-

hansson kanske förutsatt och varit beredd på de speciella svårigheter som också den manuella glasindustrin har drabbats av till följd av den snabba kostnadsstegringen i detta land i år? Var den kostnadsstegringen redan diskonterad i den gamla regeringens planer?

I så fall är det anmärkningsvärt att man har lämnat så många åtgärder i andra branscher åt framtiden, dvs. lämnat bordet dukat på det sätt som har skett.

Herr JOHANSSON i Ljungby (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skulle kunna hänvisa till herr Fagerlunds anförande här förra veckan, i vilket han talade om att det har gjorts utredningar kring den manuella glasindustrins problem. Dessa var under sommaren föremål för remisser, vilka vi började bearbeta, och vi hade ett preliminärt underlag för att komma med en proposition till hösten.

Jag upprepar, herr Åsling, lyssna gärna till medarbetarna i departementet, så kanske vi kan undvika en del sådana här kalamiteter. Jag accepterar självfallet att herr Åsling behöver tid för att sätta sig in i dessa frågor, men då skall man också vara försiktig med uttalanden om dålig beredskap. I det här avseendet fanns det en god beredskap i departementet.

Den här frågan är egentligen också mycket intressant utifrån mina frågeställningar om teknik och möjligheter att använda sig av mer teknisk utrustning. I det utredningsförslag som har kommit på den manuella glasindustrins område ingår som ett väsentligt led att få fram kapital för ny teknologi, något som företagen själva hittills inte har ansett sig ha råd att skaffa. Vi säger att man får vara beredd att hjälpa dem med kapital för anskaffning av sådan utrustning.

Det gäller också för vår tekoindustri. Jag är medveten om att svårigheterna är stora, men den enda väg som vi enligt min mening kan gå är att bistå konfektionsindustrin med kapital på hyggliga villkor, så att den kan skaffa sig en så avancerad teknisk utrustning som möjligt. På det sättet kan man motverka de lönekostnadsskillnader och andra kostnadsskillnader som vi har i förhållande till andra länder.

Det här är ingenting nytt. Det är vad vi har fått arbeta med när det gäller den svenska industrin sedan årtionden tillbaka. Därför är det viktigt, herr talman, att vi blir överens om att vi, för att företagen skall kunna konkurrera ute på världsmarknaden, måste ge dem stöd och möjligheter att klara sina uppgifter med hjälp av modern teknologi. Där och när man måste tillgripa personalinskränkningar på grund av minskad sysselsättning, får vi med samhällets hjälp bistå dem som drabbas genom att försöka få fram ny tillverkning och nya sysselsättningsmöjligheter.

Därför är denna fråga utomordentligt viktig. Vi hinner inte slutföra en debatt om den i dag. Jag begär inte det, herr Åsling. Vi får återkomma till den. Men jag har velat rikta uppmärksamheten på detta stora problem och det uttalande som herr Åsling kanske litet nymornad gjorde såsom ny industriminister om att man skall lägga om beskattningen så att den

i princip kommer att drabba råvaror och energi, vilket för vår konkurrenskraft på världsmarknaden skulle vara utomordentligt besvärligt.

Herr industriministern ÅSLING:

Herr talman! Det sista är intressant. Är då arbetskraftskostnaderna en faktor, som man inte behöver räkna med för exportindustrin? Gäller det ändå inte här att få en rimlig avvägning? Det är ju inte fråga om att ensidigt låta den ena eller andra produktionsfaktorn drabbas, utan att lägga en avgiftsbelastning på produktionsfaktorer där man bäst kan hävda de sysselsättningspolitiska målen. Det är detta mer principiella resonemang som inte har förts tidigare och det var därför jag lade fram mina tankar. Men det är uppenbart fel, herr Johansson, att så som skedde räkna med enbart energikostnaderna såsom en belastning för exportindustrin. Undersöker man bransch för bransch, varierar förhållandena självklart, men generellt sett är också arbetskraftskostnaderna en faktor i sammanhanget.

Vad beträffar den manuella glasindustrin upprättades i somras en beredskap, som skulle vara tillräcklig även nu. Det innebär, herr Johansson, att regeringen ändå hade förutsatt att de problem som vi nu sysslar med varje dag – det dukade bordet till trots – skulle uppkomma. Det må vara att beredskapen internt i departementet beträffande glasindustrin var någorlunda hygglig, men den var tydligen från regeringens sida desto sämre i de andra branscher som nu har så stora problem.

Det är riktigt att tekniken skall tas i anspråk för att säkra konkurrenskraften. Så kommer att ske i den manuella glasindustrin. Men det är en teknisk utveckling, som har såsom mål att slå vakt om den manuella glasindustrins decentraliserade struktur med relativt små enheter. På det sättet, herr Johansson, måste tekniken utnyttjas inom näringspolitiken. Den skall inte användas kritiklöst utan också för att slå vakt om en önskvärd struktur i vårt näringsliv.

När det gäller att kompensera kostnadsstegringarna med teknisk utveckling är tekobranschen ett dåligt valt exempel. Jag har en bestämd känsla av att tekobranschens möjligheter att rationalisera i fatt våra konkurrentländers kostnadsnivå tyvärr inte är särskilt stora i dag.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Det har i dag talats mycket om politiska svek. Nu finns det ju många slags svek. En del talar om andras svek för att dölja sina egna.

Den socialdemokratiska oppositionen har sökt bygga upp sin politik kring en enda punkt: centerns svek i kärnkraftsfrågan. Det är en ensidig och farlig taktisk linje för arbetarrörelsen. Den speglar en tomhet på verkligt politiskt innehåll.

Det är visst och sant att centern svek, att man lovade mer än som kunde hållas. Och partisekreterarens dialektiska slingerbultar har inte gjort saken moraliskt smakligare. Men därför är det inte sant att det

som kom vågen att tippa över i valet var huruvida Barsebäck skulle laddas för provdrift eller ej. Att kärnkraftsmotståndare skulle ha röstat med SAP, om centern varit helt uppriktig före valet, är naivt att tro. Varför skulle de göra det?

När delar av väljarkåren sviker, då kan man inte bara skylla på andra. Man måste fråga hur dessa väljare upplevde situationen. Svek de därför att de själva upplevde sig som svikna? Hur och på vems ansvar kom det sveket i så fall till?

En arbetarrörelse som vill räkna med en fast och växande bas av folkliga sympatier måste stå för bestämda politiska principer. Man måste ge något som inte bara appellerar för stunden till människorna utan som ger dem något att identifiera sig med. Och det kan inte vara en passiv identifikation, byggd på fördomar och etablerade åsikter. Det måste vara en identifikation som stimulerar, driver människornas tänkande framåt. I förlängningen måste människorna kunna spåra ett nytt och annorlunda samhälle.

Var detta vad svensk arbetarrörelse gav sina potentiella sympatisörer inom arbetarklass och närstående grupper? Knappast. Just här kan man tala om att sveket fanns. Det stora sveket. Det räcker nämligen inte för en arbetarrörelse att den skiljer sig från borgerligheten på samma sätt som demokraterna i USA skiljer sig från republikanerna – som ett annat slags valapparat.

Hur upplevde de många inom arbetarrörelsen som var motståndare eller kritiska till kärnkraften sin situation? Varför ingav man dem tron att det högaktiva avfallet kunde förvaras tryggt, när ständigt nya erfarenheter talar för motsatsen? Varför hånade man deras oro? Varför sökte man framställa dem som enfaldiga fårfarmare, som ville tillbaka till stearinljusens tid? Tänkte man inte på inom socialdemokratin hur ärligt folk skulle reagera, när socialdemokraterna kopplade ihop sig med moderaterna om det största kärnkraftsprogrammet i världen? Skadan av den koalitionen behövde givetvis inte moderaterna bära i valet. Var det verkligen kärnkraftssamhället – med sin rovdrift, sitt farliga utrikespolitiska beroende, sin förlängning in i brideråldern, sin totala uppgivenhet under teknokratin och storindustrin – som människor ville uppleva som arbetarrörelsens framtidsprogram och vision?

Och har man inte lärt någonting, när man nu opportunistiskt söker mobilisera upp byggnadsarbetare till stöd för kärnkraftspolitiken, dessa byggnadsarbetare som lika gärna skulle kunna bygga bort daghemskrisen som att ligga i baracker och bygga kärnkraftverk? Med en sådan opportunistisk taktik kunde vi lika gärna förespråka krig och rustningar, med hänvisning till att rustningsindustrins arbetare måste ha fullt att göra. När man resonerar så blir det ju likgiltigt hur man fördelar resurser, vad man bygger och varför man bygger. Det får inte vara likgiltigt för en arbetarrörelse.

Hur upplevde kvinnorna läget inför valet? Hade arbetarrörelsen på rätt sätt understött deras frigörelsekamp? Vem har svikit i frågan om sex

timmars arbetsdag? Vem har stött en utveckling, där man fått hundratals nya kvinnliga deltidsarbetare men praktiskt taget inga fler heltidsarbetare? Hur ser de medvetna kvinnorna på daghemsfrågan, där socialdemokraterna och de tre borgerliga partierna senast i våras röstade för samma låga utbyggnadstakt – en takt som inte står i någon som helst proportion till det akuta och framtida behovet?

Vi angriper med allt skäl centerns förljugna familjeideologi, dess förhärlikande av villaboende och isolering. Men under vilken regering fick detta villaboende fritt utveckla sig? Varför koncentrerade sig också socialdemokraternas ledning kring valtaktiska manövrer i form av särlösningar för småbarnsföräldrar? Varför byggdes inte ett enda kollektiv- och servicehus i detta samhälle med sin stora allmännyttiga bostadssektor?

Och hur har socialdemokratin förhållit sig till renässansen för den förljugna konservativa familjeideologin? Helt passiv, såvitt jag kan se. Vilket alternativ till veckopressens ständiga ideologiska förolämpningar mot kvinnorna har man gett? Inget. Allers, Min värld och Maria Scherer frodas lika bra under Palme som under Fälldin – tragiskt nog. Ingen väntar sig väl att de kämpande kvinnorna med entusiasm skulle sluta upp kring arbetarrörelsen på sådana premisser. Vad bjöd man dem som höll på den gamla parollen att folkets väl går före storförensens? Man understödde storbankernas sammanslagning. Man talade beundrande om Anders Wall. Man avvisade restriktiva åtgärder mot de multinationella koncernernas växande makt.

Struktur- och sysselsättningskriser hotar i dag inom en lång rad branscher: järn- och stålindustri, varvs-, textil-, glas- och skogsindustri, varuhandel osv. Dessa kriser har inte uppstått ur tomma intet på de fyra veckor som gått sedan regeringsskiftet. De fanns där redan. De är arvet efter en industripolitik som inte på någon punkt frigjorde sig från kapitalistiskt tänkande, som godkände rovdrift på malmen, till råga på allt i statlig regi, som öppnade vägen för överavverkning i skogen, som ville ösa malm och stålämnen i gapet på de privata ståljättarna och som, när stålkonjunkturen visade sig ha felbedömts, inte hade tillstymmelse till alternativ i form av hög förädling som kunde ha gett väsentligt fler jobb än råvarorna och halvfabrikaten. Det var en industripolitik som in i det sista låste fast sig i de kortsiktiga brandkårsutryckningarnas politik och därför aldrig förmådde genomföra den nödvändiga kvalitativa förnyelsen av produktionslivet.

De borgerliga drev en antisocialistisk propaganda. Utan tvivel fanns det vulgära och skrämmande inslag i detta spelande på borgarsjärens fördomar och undertryckta skräck. Men vilken motbild hade arbetarrörelsen gett människorna om socialismen? Hade man rustat dem ideologiskt, hade man stimulerat deras tänkande?

Den förra regeringen gjorde fiasko med skolpolitiken. Vi fick en skola som tvärtemot de ursprungliga parollerna främjade konkurrens och en högskola som var näringslivsanpassad. Man gjorde en skola som i prak-

tiken slog ut arbetarbarnen, en skola byggd på en i grunden anti-intellektuell pedagogisk teori. Och så trodde man att därur skulle komma en annan människa än en desillusionerad eller kapitalistisk människa som kunde rösta med vilken valmaskin som helst, som tryggade det bestående.

Vad gav man människorna för försmak av socialismen, den socialism som man f. ö. aldrig brydde sig om att beskriva? Eftersom man aldrig inom socialdemokratin tillämpade någon teori för statens roll i klassamhället, förväxlade man i regel den borgerliga statens aktivitet med socialism. Man gav folk intrycket att socialismen skulle innebära statsföretagsamhet av modell LKAB och modell postverket, med samma ledarideologi, samma utslagning som kapitalismen. Man bjöd alltså de borgerliga på gratisargument genom att skapa intrycket att statliga företag måste vara sämre skötta och mer skandalartade än privata. Man gjorde ingenting åt det faktum att byråkratins ansvällning minskade lagstiftarnas kontroll över hur lagar tillämpades eller åt att det blivit osäkrare och jobbigare för den enskilde att utöva relationer till myndigheter och att få sin rätt. Man bedrev underrättelseverksamhet, man höll register, man spionerade på arbetsplatser och man försökte dessutom ljuga om det. Man agerade i strid mot grundlagarna och påstod att det var nödvändigt för rikets skydd i IB-affären. Man gav allmänheten den felaktiga bilden av den självsvåldiga högre ämbetsmannakåren som ett socialistiskt inslag i samhället. Man försvarade och tolererade rättsövergrepp i en missriktad solidaritet med byråkratin. Och man gav det osökta intrycket att detta var vad socialism skulle innebära. Man ville se fackföreningsledningarna uppbundna till någon sorts ägandemässigt partnerskap med privatkapitalet – och man sökte utmåla detta delägarskap i kapitalismens ekonomi och kapitalismens filosofi som "blågul socialism". Är det då så märkligt om detta skapade förvirring, en förvirring som borgerligheten kunde exploatera?

Nu vill inte jag stå här och göra gällande att socialdemokratin ensam borde rulla sig i aska efter valet. Naturligtvis får också vårt parti, vpk, ta på sig uppgiften av en självkritisk granskning.

Alltför länge har också vi varit svävande och obestämda i vår uppfattning av socialismen, och det är naturligtvis inte hållbart. Konferensen i Berlin nyligen mellan Europas kommunistpartier klarlade med all önskvärd tydlighet varje enskilt partis absoluta skyldighet att utforma sitt socialistiska tänkande och handlande utan att snegla på utländska modeller. Det får inte råda något tvivel om vår trovärdighet på den punkten. Det får inte heller råda skymten av tvivel på att angrepp på medborgerliga fri- och rättigheter, som vi alltid konsekvent bekämpar under kapitalismen, skall vi bekämpa också under socialismen. Vi skall bekämpa dem så mycket hårdare som de är ett allvarligt hot mot samhällets livskvalitet under socialismen, ett allvarligare hot än vad de är många gånger nu när de alltför väl anpassar sig till klassamhällets auktoritära uppbyggnad.

Jag vill understryka att det är hög tid för en dialog mellan socialister i hela arbetarrörelsen, och denna dialog är det verkligt viktiga, långt viktigare än att utmåla herr Fäldin som löftesbrytare. För just ur denna dialog kan komma en handfast och klar bild av det socialistiska samhället. Där kan tvivel undanröjas och frågor besvaras utan svävande fraser. Där kan man hantera frågan om statens roll och betydelsen av att balansera den med ett levande arbetarstyre i produktionsliv och bostadsområden i det socialistiska samhället. Där kan man ta upp frågan om de helt nya folkliga självstyrelseorgan som måste till för att komplettera, kanalisera och förankra folkets självansvar i samhällsförvaltningen. Där kan man ta upp frågan om kollektivitet och individualitet under socialismen, som så ofta ställs på ett felaktigt sätt. För socialismen skall ju stå för både individualitet och kollektivitet. Fast det skall vara en annan, fri och värdig individualitet, inte den nykonservativa egoismen som inte räcker till för annat än strävan till förmån för det egna checkhäftet. Och det skall också vara en annan kollektivitet än den insnörda borgerliga samlingen kring etablerade åsikter och värden.

Dialogen mellan socialister måste föras om socialismens kvalitativa sidor. Om upphävande av profittänkande och konkurrens människor emellan. Om att en ny tid på denna förslitna planet knappast har plats för det gamla kvantativa tillväxttänkandet och rovdriften. Om att rovdriften måste ersättas med en satsning på mänskligt tänkande och mänskliga insatser för hög förädling och om att produkternas värde måste mätas efter vilka behov de tjänar, inte efter deras pris.

En dialog mellan socialister av olika schattering inom arbetarrörelsen leder kanske inte i första omgången till större enighet. Vi har alla våra ömma liktornar och vårt förflutna. Vad de politiska fångarna i dagens Tjeckoslovakien är för kommunisterna, det är Helmut Schmidts yrkesförbud för socialdemokraterna. Men *en* gemensam känsla kanske kan uppstå, nämligen känslan av att arvet från Marx och mästern Palm är ett för värdefullt livsvillkor för svensk arbetarrörelse för att förödas av yrkestaktiker och teknokrater.

Herr ÅBERG (fp):

Herr talman! Den oro för framtiden som många hyser inom svenskt näringsliv är minst lika starkt accentuerad inom fiskerinäringen som på andra håll. I de stora sammanhangen är visserligen det svenska yrkesfisket relativt litet, men det är sannerligen ingen betydelselös näringsgren. Ca 7 000 yrkesfiskare och ett par tusen binäringsfiskare är sysselsatta inom det yrkesmässiga fisket. En del smärre industrier knutna till fisket sysselsätter 20 000–25 000 personer. Läger man därtill de familjemedlemmar som är helt beroende av dessa arbetsmöjligheter blir det trots allt rätt många som för sin utkomst är direkt beroende av vad havet ger.

De problem som svenskt fiske i dag står inför har i mycket stor utsträckning sin rot och sitt upphov utanför vårt lands gränser. Det för-

hållandet att många länder har starkt statssubventionerat eller rent av statsägt fiske har lett till överkapacitet och överfiskning av bestånden, som orsakat att vi nu får dras med tvångskvotering på en del av de viktigaste fiskslagen. Dessa begränsningar slår mycket hårt mot de svenska fiskarna.

Den aktivitet inom FN:s ram som siktar till att åstadkomma bestämmelser om fiskegränser, eller ekonomiska zoner, har hittills misslyckats. Då jag för en del år sedan i denna kammare började varna för den utveckling som var på gång på skilda håll i världen med unilaterala utflyttningar av fiskegränserna till 200 nautiska mil var det inte många som ville tro att denna fara var så överhängande för de svenska yrkesfiskarna. Men tyvärr har denna beklagliga utveckling gått fortare än någon då trodde.

Om bara två månader stängs Nordsjön för svenskt yrkesfiske om det inte innan dess blir möjligt för regeringen att med Norge resp. EG-länderna förhandla sig till rätt för våra fiskare att få fortsätta som förut. Ett utestängande av de västsvenska fiskarna från Nordsjön betyder helt enkelt katastrof för en stor del människor. Det gäller ju inte enbart dessa som är direkt sysselsatta ute på haven utan också konservindustrin och en del andra följdindustrier.

I det läget har de svenska fiskarna begärt att Sverige skall proklamera den del av Östersjön som gränsar intill våra kuster som svenskt fiskevatten. Det går inte längre för Sverige att som nära nog enda land sitta och vänta på ett avslutande av FN:s havsrättskonferens. Vi har nu helt enkelt bara att rätta in oss efter de nya förhållanden som råder runt omkring oss i världen och proklamera en ekonomisk zon ut till mittlinjen i Östersjön. Den uppmaning till handling som från fiskets sida riktades till den tidigare socialdemokratiska regeringen riktas nu lika enträget till vår nya regering. Jag hyser så stor tillförsikt till regeringen att jag tror att den vill ta itu med dessa problem och att den skall göra det snart.

”Det svenska fisket skall ges bättre villkor”, sägs det i regeringsdeklarationen. Såvitt jag kan minnas är det första gången i modern tid som det svenska fisket över huvud taget omnämns i en regeringsdeklaration. Denna mening är lika nödvändig som den är förpliktande. Fiskerinäringens utövare måste veta att vårt samhälle behöver den insats som görs av dem i form av investeringar och hårt arbete.

Länge fick svenskt yrkesfiske leva sitt eget liv utan det stöd från samhällets sida som ansågs självklart för många andra grupper av människor. Men jag vill inte vara orättvis. Vissa markanta förbättringar var på gång i slutet av den förra regeringens arbete. Den dåvarande jordbruksministern Lundkvist tillsatte en speciell fiskerikommitté som snabbt arbetade fram vissa förslag, vilka också omfattades välvilligt av jordbruksdepartementet. En del betydelsefulla åtgärder vidtogs. Kommittén är ingalunda färdig med sitt arbete. Mycket återstår att göra innan de svenska fiskarna känner den trygghet inför framtiden som gör det möjligt för

dem att stanna kvar i yrket så att den flykt till andra yrken som länge har ägt rum äntligen kan stoppas.

Och detta är en angelägenhet inte endast för de berörda yrkesfiskarna utan för vårt land som helhet. Från beredskapssynpunkt behöver vi en fiskarkår som kan sitt yrke och som är viktiga livsmedelsproducenter i såväl fredstid som ofärdstid. Det tar årtionden att åter lära upp fiskare, om yrkeskåren skulle tunnast ut alltför mycket. De ca 7 000 fiskare vi har i dag måste betraktas som ett minimum som inte får underskridas.

Fiskeflottan, som i dag så gott som uteslutande ägs av fiskarna själva, representerar tillsammans med redskapen en investering på ca 500 milj. kr. Även flottan har stor betydelse från beredskapssynpunkt och måste därför hållas intakt.

I de nya lägen som kan komma att uppstå för vårt havsfiske är det också angeläget att insjöfisket får allt stöd som kan ges. Sannolikt kan betydande satsningar behöva göras på fiskodlingens område, åtgärder som f. ö. kan bli till nytta och nöje för medborgare även utanför yrkesfiskarnas led.

En av de bidragande orsakerna till flykten från yrkesfisket har varit det skattesystem som slagit hårt mot en kår som fått ta alla nackdelar som egna företagare måst finna sig i, utan att få eventuella fördelar. De nya signalerna i regeringsdeklarationen ger yrkesfiskarna hopp om ändringar på denna punkt.

Över huvud taget hoppas de svenska yrkesfiskarna att den nya politiska situationen i vårt land skall bli till gagn för vårt lands allra äldsta näringsgren. Det är regeringens och riksdagens sak att se till att dessa självklara förväntningar infrias, även om man naturligtvis inser att allt inte kan ske på en gång. Det är vår skyldighet mot hela samhället att se till att förväntningarna infrias, och jag är övertygad om att den goda viljan finns.

Herr FELDT (s):

Herr talman! Den socialdemokratiska riksdagsgruppen har i sin politiska deklaration angett huvudmålen för den ekonomiska politiken under de närmaste åren: en stark ekonomi med bevarad full sysselsättning, kamp mot prisstegringarna och balans i våra utrikes affärer. Vägen till de målen går via en stram ekonomisk politik, som ger utrymme för utbyggnad av industrin och säkrar de stora trygghetsreformerna. Sunda statsfinanser är därför nödvändiga. Vi vill ha fortsatta aktiva insatser mot prisstegringarna. En lugn avtalsrörelse förutsätter dessutom att den skatteomläggning genomförs som den socialdemokratiska regeringen, LO och TCO nådde enighet om i våras. Sysselsättnings- och regionalpolitiken måste byggas ut för att klara strukturförändringarna i näringslivet.

Det här programmet har åtminstone en obestridd fördel – det stämmer överens med det program som socialdemokratin förde fram i valrörelsen.

Under valrörelsen hävdade vi att den väntade konjunkturuppgången måste utnyttjas för att förstärka industrin och förbättra handelsbalansen.

Vi gjorde klart för väljarna att utrymmet för privat konsumtionsökning är begränsat. Vi sade nej till de borgerliga partiernas förslag att låna till skattesänkningar. Sänkt inkomstskatt nästa år får inte leda till försvagade statsfinanser. Vi avstod från att göra utfästelser om kostnadskrävande reformer där inte finansieringen redan var klar. Vi talade också om att vår internationella konkurrenskraft kräver att kostnadsutvecklingen inom det svenska näringslivet anpassas till omvärldens. När inflationen minskar utomlands skärps kraven på vår stabiliseringspolitik. Därför gjorde vi redan i våras upp med de stora löntagarorganisationerna om en skattepolitik för 1977 som skulle ge löntagarna en rimlig och rättvis ökning av deras reallöner och samtidigt begränsa kostnadsbelastningen på företagen.

I den borgerliga regeringsförklaringen ges nu den ekonomiska politiken i stort samma huvudinriktning som vi förordade under valrörelsen. Den ekonomiska politiken skall, sägs det, i hög grad inriktas på att underlätta en utbyggnad av näringslivet och en ökning av exporten. Man vill öka konkurrenskraften och minska prisstegringarna. Budgetpolitiken måste utformas så, att staten inte tar i anspråk det för näringslivet nödvändiga utrymmet på lånemarknaden, sägs det också i regeringsförklaringen.

Efter regeringsbildningen har flera ledamöter av regeringen i olika uttalanden höjt tonläget så att det nu närmast handlar om en ekonomi i kris. Udden riktar man mot löntagarna och deras organisationer. De får gång på gång höra att den svenska ekonomin befinner sig i svårigheter därför att lönekostnaderna är för höga. Löntagarna manas till återhållsamhet av ekonomiministern, av budgetministern och av industriministern. Av statsministern får de veta att utrymmet för lönehöjningar är ringa och att "vi", dvs. regeringen Fälldin, inte längre kan acceptera inflation för att klara sysselsättningen. Budskapet till löntagarna är i klartext: Avstå från höjda löner, annars får ni betala med arbetslöshet!

Under valrörelsen spelade de borgerliga partierna upp en helt annan vals. Då förespeglades människorna en betydande höjning av sin privata levnadsstandard om de borgerliga kom till makten. Man lovade inte bara att sänka statsskatten 1977 med ytterligare en halv miljard utöver vad vi föreslagit, utan nuvarande statsminister Fälldin och budgetminister Mundebo sade också att det utrymme som uppstod genom att arbetsgivaravgiften bara höjdes med 1,5 % i stället för 3 % stod till löntagarnas förfogande för höjda kontantlöner. Grovt räknat utlovade man därmed en höjning av löntagarnas inkomster efter skatt med nära 2 miljarder kronor utöver den skattesänkning på ca 5,5 miljarder som vi föreslog.

Men för de borgerliga valstrategerna var detta inte tillräckligt som inbjudan till ett festligt dukat bord för konsumenterna. Man lovade dessutom barnfamiljerna en ytterligare höjning av konsumtionsstandarden genom vårdnadsbidrag för sammanlagt flera miljarder kronor.

Om de borgerliga partierna nu är beredda att svika sina löften till barnfamiljerna kan det tolkas som att regeringsansvaret medfört en viss tillnyktring. Men faktum kvarstår att den skildring av den svenska eko-

nomins möjligheter, som de borgerliga oppositionspartierna gav, inte på något sätt stämmer med den bild som samma partier nu ger efter valet. Ändå står man kvar vid sitt överbud i skattepolitiken. Enligt regeringsförklaringen kommer man att föreslå att den statliga inkomstskatten sänks ytterligare i syfte att minska marginalskatten för inkomster mellan 50 000 och 65 000 kr. om året. Dessutom skall företagare få en extra skattelindring genom att det avgiftsfria beloppet vid uttag av allmän arbetsgivaravgift höjs till 30 000 kr.

Det märkliga är att den här operationen av regeringen framställs som ett bidrag till stabiliteten i den svenska ekonomin och till lugnet på den svenska arbetsmarknaden. Stabiliteten i ekonomin – den skall tydligen uppstå genom att man lämnar ett hål i statsbudgeten på över tre miljarder. Och lugnet på arbetsmarknaden – det skall man skapa genom att spräcka uppgörelsen med LO och TCO och dela ut 600 miljoner i extra skattelättnader för de högre inkomsttagarna och för företagarna.

Under valrörelsen vägrade de borgerliga partierna att avslöja vilka skatteskalor man tänkte föreslå. Och jag kan förstå deras förtegenhet på den punkten. Man ville nämligen ge sken av att den extra sänkningen av inkomstskatten bara skulle gälla inkomster mellan 50 000 kr. och 65 000 kr. Men om det inte är regeringens avsikt att drastiskt skärpa marginalskatten för inkomster över 65 000 kr., så måste den extra skattesänkningen gälla i alla inkomstlägen över 65 000 kr. – och de största inkomsttagarna få de största skattesänkningarna.

Ännu vet vi som sagt inte exakt hur stor denna skattesänkning blir och exakt hur mycket marginalskatten skall sänkas. Men budgetministern har angett målet: marginalskatten skall för inkomster mellan 50 000 och 65 000 kr. sänkas till 50 %. Det är en sänkning med ungefär 15 procentenheter.

Eftersom det målet rimligtvis måste nås inom den här valperioden kan man kanske anta att regeringen i en första omgång orkar med en tredjedel av sträckan fram till mål, dvs. en sänkning av marginalskatten med fem procentenheter nästa år.

Redan detta första steg innebär att inkomstskatten för den som tjänar 65 000 kr. om året skall sänkas med nära 2 750 kr. från dagens nivå. Och samma skattesänkning – 2 750 kr. – måste de få som tjänar 70 000, 100 000 eller 150 000 kr. om året om inte deras marginalskatter drastiskt skall skäras. Det är nära 850 kr. mer än vad de här inkomsttagarna får i sänkt skatt enligt vår uppgörelse med LO och TCO, och det är dubbelt så stor skattesänkning som den får som tjänar 40 000 kr. om året. Till detta kommer att företagarna i det här landet får en ytterligare sänkning av sin skatt med ett par hundra kronor genom det höjda avdraget för arbetsgivaravgift.

Herr talman! Det kan verka småaktigt att bråka om några futtiga hundralappar hit och dit. Den stora skattesänkningen för de stora inkomsttagarna sker ju för en god sak, dvs. lägre marginalskatter, och de stora inkomsttagarna är bara några få procent av befolkningen.

Ja, det hade möjligen varit småaktigt om regeringens besked till andra grupper med lägre inkomster hade varit att de skall få sin levnadsstandard höjd i motsvarande mån på annat sätt. Men sedan den här regeringen tillträtt har budskapet till de grupperna varit det rakt motsatta, nämligen att deras löner och därmed ofrånkomligen deras levnadsstandard är för hög. Så förklaras beklädnadsindustrins kris, så förklaras svårigheterna inom stålindustrin, så förklaras över huvud taget den svenska exportindustrins konkurrensproblem: kostnadsläget är för högt och lönerna bär skulden.

Jag tycker regeringen själv borde inse i vilka svårigheter den hamnar om den fullföljer sina skattepolitiska avsikter. Å ena sidan vill man spendera en halv miljard extra, pengar som man dessutom inte har, på att sänka skatten särskilt mycket för dem som tjänar mer än 50 000 kr. om året och där de i kronor räknat största skattesänkningarna går till dem som tjänar 65 000 kr. och mer. Å andra sidan vänder man sig emot de breda LO- och TCO-grupperna, där förvisso inte många kommer över 50 000–60 000 kr. i årsinkomst, och begär att de skall inse att utrymmet för lönehöjningar är ringa, för att tala med statsministerns ord.

Men det är inte nog med detta. I dagens debatt har finans- eller ekonomiministern herr Bohman – så småningom får vi väl reda på vad han skall kallas och vad han skall göra i den nya regeringen – gjort ytterligare en insats för att skapa oro på den svenska arbetsmarknaden. I sitt anförande viftade han med hotet om en höjning av momsens om inte löntagarna och deras organisationer håller sig på mattan. Visserligen har herr Bohman senare i dag försökt dementera att han skulle ha menat så, men den dementin borde han ha lagt in redan i sitt tal. Där framgår det bara alltför tydligt att han vill använda hotet om momshöjning för att skrämma löntagarna till den återhållsamhet i lönekraven man talat så mycket om på sistone.

Med andra ord: först skall skatterna sänkas med över 6 miljarder, varav arbetsgivarna skall bekosta mindre än hälften, och de största skattelättnaderna skall gå till människor som redan har hyggliga inkomster och en god levnadsstandard. Sedan, om detta leder till en för herr Bohman icke acceptabel ökning av köpkraften eller till att de lågavlönade också de försöker ta ut den standardhöjning som regeringen anser att de högavlönade har rätt till, skall momsens höjas och de sämst ställda drabbas hårdast.

Herr talman! Den här politiken är inte rättfärdig. Den är dessutom farlig för stabiliteten i vår ekonomi och för lugnet på arbetsmarknaden. Därför bör regeringen lägga sitt skatteförslag i papperskorgen och acceptera den uppgörelse som redan finns om skattepolitiken för nästa år.

För partier som redan hunnit överge så många vallöften borde det inte vara någon större självövertinelse att överge också sina skattelöften. Det löftesbrottet skulle vara ett väsentligt bidrag till den ekonomiska och politiska stabiliteten i vårt land. Det är långt ifrån säkert att den nya regeringen kan göra några andra insatser av det slaget. Därför bör

den ta chansen att nå en bred enighet om skattepolitiken och samförstånd med löntagarna i stället för den konfrontationspolitik som den nu är på väg att inleda.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Det allmänna intryck man har efter att ha lyssnat till de socialdemokratiska talarna under den här debatten är att vi har bevitnat de dåliga förlorarnas och det dåliga humörets parad. Före regimskiftet hördes det ständigt uppmaningar från den dåvarande regeringen att oppositionen skulle vara mera konkret och mera saklig när det gällde att ge sitt alternativ till hur landet skulle skötas, men man får inte precis intrycket att den nuvarande oppositionen har tänkt sig detta för egen del. Splittringen i den nuvarande oppositionen är som bekant högst avsevärd. Vi behöver bara peka på vilka olika uppfattningar som från oppositionens sida har framförts i kärnkraftsfrågan här i dag.

Herr talman! Omedelbart efter det socialdemokratiska valnederlaget gick partiets ungdomsförbund ut med en kampanj på temat "Demokratisera Sverige". Kampanjen var beslutad innan valutgången var känd, och den skulle alltså ha kommit till stånd även om socialdemokraterna hade suttit kvar i regeringsställning.

Att socialdemokratin efter 44 år vid makten inte var nöjd med demokratiseringsgraden i vårt land är värt att uppmärksamma. Möjligheter att genomföra sina idéer i det här avseendet under denna tid har man förvisso inte saknat.

Att missnöjet var stort bland väljarna känner vi till. Kanske berodde det på att socialdemokraterna med demokratiseringsreformer ofta menat förändringar som skulle ge "rörelsen" själv mer makt. Många av demokratiseringsförslagen har bakom de vackra orden i själva verket bara handlat om att ge en liten skara människor ytterligare makt. Diskussionerna i valrörelsen om pamp- och byråkratisamhället är värda att begrundas. Hade kampanjen om att demokratisera Sverige kommit före valdagen, så hade den säkert av de allra flesta upplevts som direkt riktad mot socialdemokratin. Därför var det säkert bäst som skedde, att man förlade den till efter valdagen. Även om den nya regeringen har en hel del förslag i regeringsdeklarationen om att demokratisera det svenska samhället, så har man ändå från socialdemokratiskt håll inte varit särskilt beredd att hjälpa till.

Den regering som just avgått har efterlämnat många problem åt den nya regeringen. Den förträfflighetsattityd som den gamla regeringen alltid intog har dokumenterats med en citatskatt som skulle kunna användas under många år framåt för att slå socialdemokratiska kritiker i huvudet med. På politikens alla områden har socialdemokratiska riksdagsmän stått upp och försvarat handlingar som begåtts av regeringen, även när det nog hade varit klokast att ligga lågt. De socialdemokratiska riksdagsmän som nu förbereder de kommande årens attacker mot den nya regeringen torde göra klokt i att se efter hur de har bedömt samma företeelser under

den socialdemokratiska regeringen.

Det finns några saker som borde komma i förgrunden när man tar itu med uppgiften att demokratisera Sverige. Socialdemokraterna kan börja på nära håll. Kollektivanslutningen består ännu, och några besked om att den skall avskaffas har vi inte fått. Visserligen försöker man från partiets sida skylla ifrån sig på fackföreningsrörelsen, men det kan knappast lura någon. Faktum kvarstår att socialdemokratiska partiet är det enda parti som tillåter att medlemmar kollektivt ansluts.

Nu har tidningen Aftonbladet, enligt egen utsago ledande oppositionsorgan, sagt ifrån. Kollektivanslutningen skall upphöra. Aftonbladet är knappast ensamt om denna bedömning inom socialdemokratien. Få vågar emellertid offentligt instämma.

Jag skall inte, herr talman, nu upprepa argumenten mot kollektivanslutningen. De har redovisats många gånger i denna kammare. Men tillåt mig säga att det blir alltmer uppenbart att kollektivanslutningen sjunger på sista versen. SSU borde i sin demokratiseringskampanj ha ägnat sig åt att medverka till detta.

Låt oss vidare se på vilka områden man kan göra något för demokratin men där SSU tiger. Har socialdemokratien under senare år varit villig att fördjupa den kommunala demokratin? Inte alls. Har man velat medverka till kommunala folkomröstningar? Knappast. Till skilda valdagar för riks- och kommunalval? Inte! Till aktiva kommunalråd? Icke!

När det gäller länsplanet har man lyckats med att ge samtliga länsstyrelser i detta land socialdemokratisk majoritet – alldeles oavsett hur folkviljan har sett ut i länen. Inte kan man kalla ett sådant handlingssätt för demokratisering. Maktmissbruk vore ett riktigare ord. Nu blir det den nya regeringens sak att se till att denna orättvisa omedelbart försvinner.

Vad gäller införandet av länsdemokrati är det samma sak. Här har de borgerliga drivit på – socialdemokraterna förhalat.

På arbetslivets område har stora förändringar skett under senare år. Men det vore fel att påstå att reformerna här alltid kommit individen till godo. Tvärtom har man på socialdemokratiskt håll utgått från att allt kan lösas genom att man stärker organisationernas makt, genom att man kanaliserar så mycket inflytande som möjligt genom facket. Men så enkelt är det ju inte. Även organisationer som skall stå på den enskildes sida i det ekonomiska livet kan upplevas som mäktiga på fel sätt och fjärran.

De valanalyser från socialdemokratiskt håll som har framskymtat i pressen visar hur man genomgående försöker skylla ifrån sig. Det var saker, hävdar man, utanför socialdemokratins kontroll som förorsakade valnederlaget. Det genomgående temat är att man inte gjorde några fel alls.

Men man mister inte makten efter 44 år utan att egna fel begås.

Det är egentligen bara på ett ställe jag sett en valanalys som är gjord i syfte att verkligen försöka tränga fram till det som är viktigt. I Me-

tallarbetaren har Sigvard Classon redogjort för hur han upplevde att i valrörelsens slutskede arbeta på en socialdemokratisk valbyrå och där komma i direkt kontakt med väljarna. Av hans berättelse framgår klart att människorna kände sig oroade över den attityd som socialdemokratin lagt sig till med gentemot sina motståndare. Han skriver: "Det som betydde något var den stöddiga attityd man från vår sida visade i sina motattacker. I en högtstående demokrati som den svenska går det inte längre att använda sådana metoder." Vidare skriver han: "För väljarna – oavsett partifärg – måste den ha tett sig obefogad och dumdryg."

Här tror jag att vi närmar oss kärnpunkten. Visst behöver det svenska samhället demokratiseras ytterligare. Från borgerligt håll har man i regeringsdeklarationen lagt fram en rad förslag som kan och måste genomföras. Det vore bra om man från socialdemokratiskt håll på de områden som jag här har nämnt – det kommunala området, länsdemokratiområdet, i arbetslivet och också när det gäller demokratin i riksstyrelsen – var beredd att medverka till att demokratiska reformer, som har skjutits upp år efter år, äntligen genomförs. I så fall skulle socialdemokratin i sin nya oppositionsställning kunna medverka till genomförandet av ett antal konkreta förslag och inte förfalla till rollen att uteslutande kritisera den nya regeringen på skilda områden.

SSU:s demokratiseringskampanj kan sålunda inriktas på att demokratisera landet men också på att demokratisera områden som ligger det egna partiet nära. Där behöver sannerligen inte saknas arbetsuppgifter.

Fru NORDLANDER (vpk):

Herr talman! I denna blandning av inlägg vill jag beröra några för lönarbetarna vardagliga men viktiga frågor – viktiga därför att en avtalsrörelse som redan borde ha inletts förestår. I det förberedande avtalsarbetet på basplanet i arbetsplatsklubbar och sektioner och på avdelningsnivå har medlemmarna ställt många obesvarade frågor – frågor som hör samman med de avtalskrav som måste ställas. Hur kommer prisutvecklingen att bli när det gäller maten och hyran, som är två ofrånkomliga utgiftsposter? Vilka avgiftshöjningar förbereds, och hur kommer det borgerliga skatteförslaget att se ut?

Om vi ser på vad som hittills hänt under avtalsperioden och börjar med priserna på livsmedel, så finner vi att inflationen inte har tagit semester i sommar. Under de åtta första månaderna i år steg livsmedelspriserna med minst lika många procent – detta trots den dåvarande regeringens försök att genom begränsade prisstopp och skattesubventioner hejda prisutvecklingen. För att stoppa prishöjningen på mjölk, ost och bröd satsade regeringen 400 miljoner skatte kronor i subventioner till jordbruket i samband med jordbruksavtalet, som trädde i kraft den 1 juli. Men samtidigt höjdes priserna på ägg, kött, fläsk och charkuterivaror, vilket medverkade till en sammantaget höjd prisnivå. Dessutom luckrades prisstoppet upp på vissa andra varor efter påtryckning av livsmedelsindustrin. Främst var det monopolföretag med försäljning av djup-

frysta livsmedel som medgavs prishöjningar. Det rör sig om prishöjningar på upp till 12 %, som kan noteras på vissa djupfrysta varor.

Men prishöjningar har skett också på prisstoppade varor även utan medgivande av statens pris- och kartellnämnd. Det gav tidningen Expressen exempel på före valet. På ett enda paket Felix potatismospulver fanns enligt Expressen sex olika prislappar. Paketet hade för drygt ett år tillbaka kostat 6:87 kr. På de omärkta prislapparna kunde prisutvecklingen avläsas: 7:32, 7:52, 8:13, 8:75 och 8:80 kr. Bara den senaste prishöjningen var ett resultat av förhandlingar mellan handeln och SPK. Expressen konstaterar en prishöjning på i detta fall 30 %. Bara lappklistrandet hade bidragit till prishöjningen med 25–50 öre enligt en undersökning av handelns ommärkningskostnader. Inom parentes kan sägas att såväl enskilda konsumenter som s. k. storhushåll inom kommuner och landsting är stora avnämare av både potatismos och de djupfrysta livsmedel som höjningen gäller.

Sparbanksföreningens budgetrådgivning har nyligen konstaterat att en normalfamilj i dag behöver 1 522 kr. i månaden för att klara hushållsutgifterna. Det är 152 kr. mer än för ett år sedan för att hålla samma standard. Av de olika posterna i hushållsbudgeten har enligt deras uppgifter livsmedlen ökat med 10,7 % under det senaste året och utgifter för tvätt och rengöringsmedel med 8,2 %.

Före finansministerns prognos om en inflationstakt på 8 % under 1976 kommer inte att hålla, det vet vi redan. Andra ekonomiska experters bud är en prishöjning på upp till 10 %. Vilka prognoser om inflationstakt ställer den nya borgerliga regeringen, och vilka åtgärder kommer den att vidta? Det är frågor som löntagarna ställer.

Hur skall man tolka de mer eller mindre oklara uttalanden som gjorts i anslutning till frågor om prisutvecklingen? Helt klart framgår det av handelsminister Burenstam Linders uttalande att prisstoppet på baslivsmedel inte fungerat tillfredsställande. Att det inte är konsumenterna han tänker på framgår inte minst av hans svar till Lars Werner förra veckan på en fråga gällande prisstopp på dagligvaror. Hur det blir med mervärdesskatten är en annan fråga. Kommer momsens höjning att ställa till för höjda arbetsgivaravgifter i fortsättningen finansiera vissa statsutgifter? Sådana antydningar har också gjorts.

Vänsterpartiet kommunisterna har under många år drivit kravet: "Bort med moms på maten". Vi har vidare krävt effektivt prisstopp på alla dagligvaror. Vi har ständigt bevisat att mervärdesskatten på livsmedel är orättvis och drabbar barnfamiljer, pensionärer och alla med små inkomster. Eftersom inköp av livsmedel tar en större andel av den lågavlönades inkomster än av den som har högre inkomst, verkar livsmedelsmomsen som en regressiv skatt. Procentsatsen i matmoms blir högre ju mindre inkomst man har. Människor med låga inkomster, många barn och tungt jobb som medför behov av mera mat straffas skattemässigt genom matmomsen. Mervärdesskattens konstruktion med viss procent på priset ökar prisstegringstakten på en vara. Då livsmedelspriserna är

de priser som stiger snabbast av konsumentpriserna och livsmedel är en nödvändighet för fortlevandet är det nödvändigt att någonting görs för att hejda prisstegringarna på dessa varor.

Vänsterpartiet kommunisterna har angivit en effektiv väg som skulle garantera en jämnare levnadsstandard för människor med små inkomster. Vi kräver prisstopp på alla dagligvaror, slopad mervärdeskatt på mat och en skärpt beskattning av kapitalet.

Även i fråga om bostadspolitiken kan illavarslände tecken skönjas. En bra bostad till rimlig kostnad borde vara en social rättighet för alla människor. Skall denna rättighet nu i ännu högre omfattning bli ett spekulationsobjekt för olika kapitalintressen? Vår nye bostadsminister har sagt att hyresgäster i större utsträckning skall få äga sina lägenheter. Kommer det inte att innebära en privatisering också av lägenheter och att lägenhetsägare i likhet med fastighetsägare kan tjäna pengar på att äga, köpa och sälja lägenheter? Betyder inte det också en risk för ökad segregation i boendet, i varje fall om man följer fastighetsborgarrådet i Stockholm, som hävdar att fastighetsägare skall ges än större möjligheter att välja sina hyresgäster? Skall småhusbebyggelsen med de sociala serviceproblem som särskilt drabbar kvinnorna nu i ökad takt få en större andel i bostadsbyggandet?

Ja, det är många frågor som ställs. Sist men inte minst ställs frågan vad som skall hända med våra hyror. Skall de fortsätta att stiga i takt med inflationen? I andra fall minskar utgifterna för en vara som det amorteras av på, men när det gäller våra bostäder är det bara tillämpligt vid ägandeförhållande. Om man hyr en bostad påverkas inte kostnaden på samma sätt.

Vänsterpartiet kommunisterna har alltid hävdat att bostaden skall vara en social rättighet och ingen handelsvara. Därför måste spekulationsmöjligheterna på bostadsmarknaden stoppas. Vpk har ställt förslag till lösningar på dessa problem. I första hand måste all mark under bostadsbebyggelsen vara samhällsägda och upplåtas med tomträtt. För att stoppa hyresutvecklingen har vi krävt inrättandet av en statlig bostadsbank, som till låg fast ränta kan finansiera bostadsbyggandet, och byggmaterialindustrins förstatligande. Vi vill satsa på en förbättrad boendemiljö och boendeservice främst i flerfamiljshusområden och ge dessa hyresgäster ett större inflytande över sina boendeförhållanden i likhet med vad vi kräver om arbetsplatsinflytande.

Under diskussion ligger också ett nytt skatteförslag. Vi vet inte vad det kommer att innebära mer än att en förskjutning sker i skattelindringen till ett högre inkomstläge. Det kommer således inte att ha någon utjämnande effekt. Lönarbetarna vill inte heller ha någon sammanblandning av skatte- och lönepolitik.

LO har sagt att man preciserar inga krav på löneökningar förrän man vet hur det väntade skatteprovisoriet ser ut. Men det hindrar inte medlemmarna ute på arbetsplatserna att ha bestämda uppfattningar om lönerörelsen. Det som nu förts fram både från Svenska arbetsgivareför-

eningen och från regeringsansvariga, att det inte finns något utrymme för löneförhöjningar, tas inte på allvar av löntagarna. Även arbetare kan i dag läsa Affärsvärlden och andra publikationer som redovisar företagens vinster.

I första hand krävs kompensation för prisutvecklingen. Vidare konstateras att inom många yrkesområden har löneandelen faktiskt minskat och att lönerna kan höjas på vinsternas bekostnad. Det finns också stora grupper anställda som har extremt låga löner i förhållande till levnadsomkostnaderna. De finns inom de s. k. kvinnoyrkena, många inom den offentliga sektorn. Här har nu SAF:s representant sagt att de som ingenting producerar skall hålla tyst i lönerörelsen. Med det menar han väl produktion för vinst och profit, som tycks vara det enda som räknas, och då producerar de offentliganställda inte på samma sätt som exempelvis en industriarbetare. Men de måste ändå ha samma rätt som andra löntagare till del av produktionsvinsterna, för utan dessa anställdas samhällsinsats och sociala service skulle produktionen inte fungera.

Det finns all anledning att ta de offentliganställdas lönekrav på allvar när de nu går ut med krav på en kraftig låglönesatsning, med en helt annan ingångslön än den som betalas i dag. Om låglönesatsningen är LO och TCO, som organiserar de stora grupperna lågavlönade, helt överens.

Det finns flera anledningar att tillgodose dessa gruppers lönekrav. En har jag redan nämnt: deras viktiga samhällsfunktion. Vidare behöver man bara nämna omsättningen av arbetskraft exempelvis inom vårdområdet och svårigheten att på många institutioner hålla verksamheten i gång därför att snart ingen vill ställa upp på de arbets- och lönevillkor som erbjuds. Varför slutar annars 40 % av de nyexaminerade sjuksköterskorna under det första anställningsåret, och varför arbetar så stor del av de övriga på deltid? Eller varför måste det annars rekryteras dubbelt så många som antalet tjänster på städsidan, inom hemtjänsten och hela sjukvårdssektorn, för att nämna några yrkesområden.

Ett annat skäl till lönehöjning för dessa grupper är helt enkelt att även kvinnor skall ha rätt till en lön som de kan leva på; de skall inte vara hänvisade till en extra försörjare. Att det bara är den ekonomiska frigörelsen som kan skapa jämlikhet mellan könen tror jag alla är överens om. Eller är det inte så?

Det är viktigt att kvinnorna själva genom facklig och politisk aktivitet driver sina jämlikhetskrav, men de förväntar sig nu stöd av dem som ofta och storordigt så gärna talar om ökad jämlikhet.

Arbetsmarknadsminister Ahlmark sade i sitt anförande i dag att de sjukvårdsanställdas arbete värderas dåligt; arbetet med människor värderas sämre än arbetet med maskiner, och det måste ändras. Det tackar den här gruppen för och hoppas att det skall lösa deras problem i lönerörelsen.

Ungdomsväljarna är en annan grupp som förväntar sig ökade insatser av den nya riksdagen för sitt lönekrav, nämligen lika lön för lika arbete

oavsett ålder. Vänsterpartiet kommunisterna har i motion 1975/76:441, som ännu inte har behandlats, tagit upp samma krav och yrkat att riksdagen, med uttalande av sin anslutning till att principen om lika lön för lika arbete oavsett ålder bör gälla på arbetsmarknaden som helhet, hos regeringen hemställer att denna princip genomförs på det statliga avtalsområdet. Med tanke på att både centerns och folkpartiets ungdomsförbund i valrörelsen bl. a. anslutit sig till kraven på lika lön och slopande av åldersgränserna vore det rimligt att dessa krav nu tillgodosågs av riksdagen. Eftersom båda dessa ungdomsförbund har aktiva medlemmar som ledamöter av den nya riksdagen förväntar vi oss deras stöd för de här kraven.

Vänsterpartiet kommunisterna återkommer med motioner, som hittills avslagits, och kräver förbättringar av ungdomens situation. Det gäller bl. a. en översyn av de inom olika områden förekommande åldersgränserna för olika rättigheter, förbättringar för de värnpliktiga genom fullständiga fri- och rättigheter för den gruppen, och betygsfrågan där elevförbundet just nu driver en kampanj för sina krav, krav som inte bara stöds av vpk:s ungdomsförbund KU utan också av SSU, CUF och FPU. Det finns nu en förväntan, herr talman, från både ungdomen och kvinnorna att det borgerliga regeringsinnehavet inte förändrar dessa ungdomsförbunds uppfattningar i för ungdomen och kvinnorna så viktiga frågor.

Under detta anförande övertog herr talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Fru AHRLAND (fp):

Herr talman! Förra hösten kom det ut ett viktigt statligt betänkande med titeln "Politik för regional balans". I den här församlingen behöver jag säkert inte referera innehållet, men jag vill gärna kommentera omslaget. Det är en färgglad teckning som visar idel yrkesverksamma män – inte mindre än 23 stycken! Först undrade jag nästan om det var ett försök att avbilda LO:s styrelse. Efter ivrigt letande fann jag dock att en kvinna var med i gänget, och då skulle det ju kunna vara SACO:s styrelse, vilket var lite förvånande på ett statligt betänkande. TCO:s kunde det inte vara, för där finns ju två kvinnor!

I själva verket var det naturligtvis en manlig tecknarens syn på svenskarna i arbetslivet, och tecknaren hade bara inte tänkt på att det finns mer än en och en halv miljon kvinnor ute på arbetsmarknaden, som också borde finnas med på en symbolisk bild.

Bilden rimmar illa med den officiella inställningen i vårt land i dag – liksom med verkligheten. Men den är en tydlig illustration av en annan sak. Trots att kvinnorna utgör drygt 40 % av hela arbetskraften, trots att vår lagstiftning i princip inte diskriminerar kvinnor – så ofta åtminstone – trots att det råder politisk enighet om vikten av att arbeta för faktisk jämställdhet mellan könen, är det fortfarande alltför många människor, både kvinnor och män, som är förblindade av gamla fördomar

och inte på allvar tycks räkna med halva befolkningen och inte märker att 1,6 miljoner kvinnor är ute i arbetslivet och att fler vill komma dit.

De tycks heller inte märka att det än i dag finns allvarliga skillnader mellan könen. Kvinnorna på arbetsmarknaden har i allmänhet de lägst betalda yrkena. Det är bra att så många kvinnor numera kunnat beredas arbete, men vi kan inte vara nöjda enbart med att de har ett jobb, vi måste också bekymra oss om vad de får betalt. Tack vare fackföreningarna har vi lika lön för lika arbete i Sverige, men ändå är kvinnornas medelinkomster lägre än männens. En kvinna i industrin tjänar i genomsnitt 85 kr., när en manlig industriarbetare tjänar 100 kr. En kvinnlig tjänsteman tjänar 65 % av vad de manliga får. Vi har nämligen ännu inte lyckats lösa det problem som ligger i det självklara kravet på lika lön för arbete av lika värde.

Jag tycker, herr talman, att det är viktigt att vi i Sverige följer ILO:s rekommendation och arbetar för en rättvisare arbetsvärdering.

I lokaliseringsspolitiken, i länsplaneringen, i allt pratande och skrivande om arbetsmarknaden, möter man fortfarande ofta krav på "arbetstillfällen för kvinnor". Det är en tvetydig och farlig formulering. Många uppfattar det som en börda att skaffa särskilda arbeten åt kvinnor, när det borde vara en utmaning att skaffa fler arbeten åt alla. Många tror att kvinnor är bättre än män i serviceyrken och att män är bättre än kvinnor på att bestämma för dem. Bakom dessa önskningar om arbeten åt kvinnor anar man politiker, arkitekter och ekonomer som önskar sig en livsmedelsindustri, beklädnadsfabrik eller en stormarknad till orten. Dit skall arbetssökande kvinnor kunna hänvisas, männen gör sig knappast besvär. Det rör sig ju om lågavlönade jobb, och sådana tycks vara reserverade för kvinnor. Det är viktigt med nya arbetstillfällen som inte är reserverade för kvinnor enbart. De skall passa både kvinnor och män, och det gör ju de flesta. Därför är det minst lika viktigt att sträva efter en arbetsvärdering som inte bevarar de tydliga löneskillnaderna mellan könen.

Samtidigt är det nödvändigt med ett aktivt arbete för att fler kvinnor skall placeras på ledande poster, och jag vill nämna två skäl varför. Efter-som kvinnor och män, för det första, är lika begåvade, pågår det i det här landet ett stort slöseri. Vi utnyttjar inte kvinnor i samma utsträckning som män till ledande eller ansvarsfulla arbeten. För tio eller tjugio år sedan medförde debatten om begåvningsreserven att begåvade ungdomar i alla samhällen fick bättre möjligheter till utbildning. Men fortfarande har vi en outnyttjad begåvningsreserv bland kvinnorna, och det är ett slöseri med landets tillgångar. Det är bra att kvinnor och män har möjlighet till utbildning på lika villkor. Det vore bättre om samhället också tog vara på utbildningsreserven.

För det andra behöver vi många fler kvinnor på ledande poster som förebilder för barn och ungdom som skall välja utbildningsvägar. Numera är det ju inte fullt så svårt för en kvinna som för 10–20 år sedan att bli riksdagsledamot eller statsråd. Men att en kvinna skulle kunna bli generaldirektör eller biskop i statens eller kyrkans tjänst, överingenjör

eller direktör i ett stort bolag har hittills varit otänkbart för dem som beslutar i befordringsärenden.

Jag har hört den invändningen att det inte är särskilt viktigt för jämställdhetsarbetet att kvinnor placeras på ledande poster. Men jag tycker det är viktigt, eftersom arbetet på jämställdhet mellan kvinnor och män inte kan börja först när människor kommer ut i arbetslivet. Då är det ofta försent. Det visar ju den yrkesfördelning som vi har i dag. Det är nödvändigt att arbetet på jämställdhet börjar i de tidiga barnåren och att barnen växer upp och omkring sig ser ett samhälle, där det råder en jämnare yrkesfördelning över hela fältet.

Jag skall bevisa mitt påstående med ett par exempel. Arbetsmarknadens kvinnonämnd lät för ett år sedan ett antal skolbarn i åttaårsåldern skriva uppsats om vad de ville bli som vuxna. "Mitt yrke" var rubriken. Men pojkarna skulle också skriva om vad de ville bli om de vore flickor och flickorna om vad de ville bli ifall de vore pojkar. Så här kan man läsa:

"Jag är en pojke, jag skulle vilja bli snickare. Jag tycker det är så spännande när dom reser upp husen. Ibland skojar dom med oss. Jag känner en snickare som bor i Karlskoga. Om jag vore en flicka så skulle jag vilja bli barnsköterska. Jag tycker det är så spännande när dom byter blöjor på bebisarna. Jag är en pojke."

Eller: "Jag är en pojke på åtta år, jag vill bli ishockeymålvakt. Jag skulle vilja vara med i Brynäs och Tre Kronor. Jag skulle vilja bli bättre än Honken. Om jag var flicka skulle jag vilja bli hemmafru. Jag tycker det är roligt att vara hemma och laga mat, när man får bestämma vad man får för mat."

Flickorna skrev lika könsbundet. En flicka skrev: "Om jag var pojke skulle jag vilja bli direktör för att min pappa jobbar med det. Jag vill ha en sekreterare och jag tycker det är kul att flyga omkring och prata för andra."

"Pojke eller flicka, spelar det någon roll?" heter det studiepaket där uppsatserna publicerats. Det spelar alldeles tydligt en stor roll redan i barnens värld. De har ju med egna ögon upptäckt hur de vuxnas värld ser ut. Och barn härmar efter vuxna. Det vet vi alltför väl.

Sådana här attityder och värderingar som jag nämnt har så många orsaker att det är omöjligt att få en ändring till stånd utan vidare. Men om vi utgår från att alla som sitter i riksdagen är medvetna om att det fortfarande inte råder någon riktig jämställdhet mellan kvinnor och män och om vi anser att det är en orättvisa som drabbar båda könen – fastän på olika sätt – då bör vi alla vara angelägna om att medverka till en förändring. Vi kan inte lagstifta bort förlegade värderingar, men vi kan stödja dem som arbetar för attitydförändringar, och vi kan lagstifta mot den könsdiskriminering som vi alla vet finns i arbetslivet och i reklamen.

Jag skall be att få läsa en annons: "Vi söker en kille med pass och tandborste i fickan. Så det är viktigt att din kvinna förstår och går med på ditt hårda arbetstempo. Då menar vi inte bara en läpparnas bekännelse

utan en riktig förståelse för att du vill visa framfötterna och jobba upp dig i den här firman.”

Så riktade man en appell till en man av ett alldeles speciellt slag. För några stackare är det en idealbild av mannen, för andra en idealbild av den ”förstående” och uppoffrande kvinnan. Jag tror faktiskt att både män och kvinnor skulle vinna på att vi inte har sådana förebilder. Det är minst lika viktigt för männens del. Och här vill jag gärna påminna om debatten som kom bort, debatten om männens villkor. Det är inte bara så att kvinnor är lågavlönade. Det är också så att männen fortfarande uppfattas såsom huvudförsörjare, som måste arbeta övertid för att klara familjens ekonomi eller för att avancera. Det är männen som inte kan gå till vilken arbetsgivare som helst och kräva barnledigt för att få se sina barn utvecklas. Det är pojkarna som fortfarande uppfostras, som om de av någon mystisk högre makt vore förutbestämda att på alla områden söka sig samma livsmönster som sina fäder. Om vi skall kunna nå jämställdhet mellan könen, måste vi vara medvetna om att även männen ofta är handikappade på grund av sitt kön, att även männen skulle vinna på jämställdhet.

Till sist, herr talman! Jag har bara hunnit nämna några exempel på jämställdhetsfrågor, några exempel på sådant som ofta kommer upp i debatten. Men egentligen hade jag lika gärna kunnat tala om skattelagstiftning, om bostadspolitik eller stadsplanering, om glesbygdspromblem eller om u-landshjälp. Alla dessa områden, liksom det mesta som debatteras här i kammaren, angår jämställdhetsarbetet. Det är därför arbetet för jämställdhet mellan kvinnor och män är viktigt för alla som sitter här, inte bara för varje regering.

Herr HÖGSTRÖM (s):

Herr talman! Jag har begärt ordet i den här debatten för att få ställa en fråga till den nya regeringen i en för samhällets näringspolitik synnerligen viktig angelägenhet. Det gäller den framtida politiken för Statsföretags verksamhet. I regeringsdeklarationen står nämligen inte ett enda ord om vad man avser med den betydande sysselsättningspolitik som under senare år byggts upp inom Statsföretagsgruppen. Det enda konkreta i sammanhanget är att Norrbottens Järnverk i Luleå skall byggas ut till ett metallurgiskt centrum. I övrigt innehåller regeringsdeklarationen endast allmänna synpunkter på regionalpolitiken.

Den nye industriministern Nils G. Åsling har omedelbart efter sitt tillträde i en intervju i Dagens Industri av den 12 oktober 1976 sagt att han känner ett tungt ansvar för den sysselsättning som Statsföretag skapat, men han tillägger att en allmänt hårdare styrning är att vänta. Innebär detta detsamma som en annan medlem i den nya regeringen, handelsministern Staffan Burenstam Linder, vid så många tillfällen givit uttryck åt, att statens medverkan i näringslivet endast skall ske när det är lönsamt i varje enskilt fall. Så sent som den 23 september säger herr Burenstam Linder i Veckans Affärer ”att den nya regeringen endast skall

göra statliga ingripanden när det är verkligen nödvändigt, men i andra fall hålla fingrarna borta”.

Ett konkret uttryck för vad detta synsätt innebär gav herr Burenstam Linder till känna i ett tal under valrörelsen i Oxelösund när han kommenterade situationen inom järn- och stålindustrin i följande ord: ”Låt Gränges ha dålig lönsamhet, det finns ingen anledning att staten skall rycka in där.”

Mot bakgrunden av dessa uttalanden från den nya regeringen är det fullt förståeligt att många av de 46 000 anställda inom den statliga företagsgruppen känner stor oro inför framtiden. Det är dessutom på det sättet att många av dessa arbetstillfällen finns inom Norrlandslänen. Enbart i min egen hembygd, Ådalen, är i dag betydande delar av sysselsättningen tillfinnandes inom den statliga sektorn. Som bekant är Ådalen det område där befolkningen drabbats hårdare än annorstädes i hela landet av det privata kapitalets hänsynslösa omdaning av näringslivet. Enbart inom skogsindustrin har under 1960-talet förlorats över 1 300 arbetstillfällen, en utslagningsprocess som tyvärr ännu *inte* är avslutad.

Svenska Cellulosa AB, SCA, har i dagarna meddelat det slutliga beskedet, att dess sista massafabrik i Ådalen, Kramfors sulfitfabrik, med 350 anställda skall läggas ned vid utgången av mars månad 1977. Vidare har NCB, Norrlands Skogsägares Cellulosa AB, aviserat nedläggning av Sandvikens sulfatfabrik, som visserligen är kombinerad med en utbyggnad av Dynäsfabriken inom samma företag men som även efter denna utbyggnad innebär att ca 200 arbetstillfällen försvinner. Alltså berörs över 500 personer av dessa åtgärder.

Denna utveckling har skapat en situation inom Kramfors kommun som måste betraktas som ytterst allvarlig. Som en följd därav har kommunen i dag en sådan ålderssammansättning av befolkningen att 30 % är pensionärer. Kan därför inte de nu förlorade arbetstillfällena ersättas med nya, så hotas kommunens servicemöjligheter på flera samhällsområden.

Hittills har i stor utsträckning verkningar av 1960-talets hårda strukturomvandling inom skogsindustrin kunnat kompenseras genom statliga insatser och då inte minst genom Statsföretags verksamhet. Dessa åtgärder har räddat bygden från utomordentliga sysselsättningsproblem. Med detta som bakgrund finns det därför anledning till oro när man nu tydligt avser att strama åt tyglarna för Statsföretags verksamhet.

Är det nu så att man i fortsättningen avser att inte göra några satsningar inom områden eller företag där lönsamheten väntas bli dålig? Eller ännu värre: Kommer man att göra sig av med företag som inte lämnar vinst? Kommer dessa företag liksom hittills att ges en rimlig tid för att bevisa sitt existensberättigande? I motsats till det privata näringslivet har nämligen Statsföretagsgruppen haft att ta ett socialt och regionalpolitiskt ansvar. Detta har inneburit att företag som varit betingade av regionalpolitiska skäl kunnat få fortsätta även om de inte varit vinstgivande. Gruppen som helhet har fått bära dessa kostnader, ett uttryck för den över-

gripande samhällssolidaritet som enligt vårt sätt att se måste utgöra en av hörnstenarna i de samhällsägda företagen.

Det finns således anledning att ställa frågan: Kommer sysselsättningsmotivet för den statliga näringspolitiken i regioner med stora sysselsättningsproblem att få en lika framskjuten placering som varit fallet under den socialdemokratiska regeringens tid?

I ett tal i Kramfors den 9 juli i år konstaterade förre statsministern, Olof Palme, att det återigen uppstått en situation där regeringen ställs inför uppgiften att trygga sysselsättningen i Ådalen. Befolkningen i denna bygd har under årens lopp upplevt hur det privata näringslivet gång efter annan svikit sitt sociala ansvar för de människor som berövats sin sysselsättning.

Herr talman, till sist! Är den borgerliga regeringen beredd att genom en aktiv statlig näringspolitik trygga sysselsättningen för de människor som nu förlorar sina jobb? Nu gäller det inte enbart att i ord ge storslagna löften om 400 000 nya jobb. Nu är det ytterst en fråga om att i handling verkligen visa sin vilja till lösning av dagens bekymmersamma situation.

Herr WEINEHALL (c):

Herr talman! Jag tänkte ägna min tid åt några synpunkter på utbildningspolitiken.

Omdaningen av skolans inre arbete går nu in i sitt verkställighetsskede. Det innebär ett steg framåt i strävandena att öppna kanalerna mellan skola och samhälle. Genom SIA-reformen är det meningen att en del av samhället skall kunna flytta in i skolan. Det är angeläget att folk-rörelserna på allvar kan förverkliga detta. SIA-reformen får inte innebära att man skapar en skolans fritidsverksamhet, utan föreningslivet måste få resurser att verka på eget sätt och med egna ledare i skolan.

Skolan står nu inför en fortsatt reformering. Regeringsförklaringen lägger grund för detta. Det allra viktigaste är, enligt min mening, att vi i 1980-talets skola, som vi nu skall forma, kan avhjälpa det svåra problem som ligger i att skolan isoleras från det övriga samhället. SIA-reformen är otillräcklig för att uppnå detta, och det var ju inte heller vad reformen främst syftade till. Vi behöver ett nära och ständigt växelspel mellan skola och arbetsliv.

Skolans isolering har att göra med den teoretiska slagsida som är en realitet i dagens ungdomsutbildning. Det är paradoxalt att ungdomarna upplever denna isolering från samhällets vardag samtidigt som undervisningen om exempelvis internationella förhållanden får ett så stort utrymme.

För en tid sedan publicerades i massmedia undersökningar som belyste ungdomars mognadsutveckling och mognadsprocess. Här pekades bl. a. på hur gapet mellan den fysiska och den sociala mognaden verkar växa. Den fysiska mognaden kommer allt tidigare, det vet vi. Men det intressanta var att det i undersökningen redovisades tendenser till att den sociala mognaden fördröjs. En forskningsrapport ger vid handen att da-

gens skola tenderar att försena den sociala mognaden. Ju större spänvidden är mellan den fysiska och den sociala mognaden, desto större blir också den "inre" splittring som tar sig uttryck i oro, dålig studiemotivation m. m.

Ungdomars begåvnings- och intresseprofil är rimligen ganska jämnt fördelad över hela fältet från teoretiskt inriktade profiler till mera praktiskt inriktade profiler. Men vår ungdomsskola verkar i allt större utsträckning försumma att tillgodose de praktiskt inriktades intressen.

Utan tvivel har teoretiseringen starkt bidragit till den allt hårdare konkurrens som elever och lärare nu pekar på överallt i landet. Betygens utslagsgivande effekter blir hårdare ju mindre del av kunskapssektorn man konkurrerar inom.

Jag är övertygad om att detta är en av de viktigaste faktorerna bakom det faktum att många ungdomar slås ut från utbildningen. Detta med utslagningen från skolan är ett allvarligt jämlikhetsproblem. De utslagna ungdomarna riskerar att bli ständiga förlorare.

Det är alltså från jämlikhets- och solidaritetssynpunkt orimligt med en ungdomsskola som slår ut de ungdomar som bäst behöver utbildningen. Vi måste ge ungdomsutbildningen en mera markerad social profil. Genom en mer praktiskt inriktad ungdomsskola skulle fler ungdomar känna motivation och stimulans i utbildningen. Därmed skulle, jag är övertygad om det, de flesta kunna skaffa sig den nyckel till arbetsmarknaden som en god grundutbildning utgör.

I det här perspektivet måste vi behandla den typ av akuta problem som ledde till en stängning av en högstadieskola i Gällivare för någon vecka sedan. Jag är rädd för att detta inte var någon isolerad företeelse utan att vi då och då kommer att möta denna typ av situationer. Jag vill bestämt säga ifrån att inga disciplinära åtgärder i världen kan ge tillbaka studiemotivationen hos ungdomar som efter år av misslyckanden inte önskar något högre än att få lämna skolan.

Det är endast genom en förändrad inriktning av ungdomsskolan som vi kan åstadkomma förändringar som upplevs positivt också av dem som helt förlorat förtroendet för skola och utbildning.

En rad undersökningar pekar på att om teoretisk utbildning varvas med praktisk yrkeslivskontakt ökas studiemotivationen och trivseln, och då förbättras också utbildningsresultatet. Egentligen är det inget förvånande i detta, eftersom det måste vara stimulerande att konkret kunna pröva många av de saker som utbildningen handlar om. Samtidigt ger själva erfarenheterna från arbetslivet en vidgad referensram, som innebär att man lättare kan tillgodogöra sig utbildningen. Det är, som jag ser det, viktigt att forma 1980-talets skola efter dessa riktlinjer.

Fördelarna med en varvad utbildning är uppenbara.

1. Man får möjlighet att i konkret verklighet tillämpa delar av det man lärt sig i skolan.

2. Man får möta olika yrken och därmed skaffar man sig erfarenheter som blir till stor nytta i det egna yrkesvalet.

3. De könsbundna yrkesvalen skulle minska. Flickor skulle få erfarenheter från traditionellt manliga yrken, och omvänt skulle pojkar få erfarenheter från de yrken som i dag i huvudsak flickor söker till.

4. Kontakterna mellan generationerna skulle öka. Ungdomar skulle få arbeta tillsammans med äldre.

Jag menar att inte minst den sista punkten har en mycket stor betydelse för hur samhället skall utvecklas i framtiden. Vi måste skapa goda kontakter mellan äldre och yngre också i vardagslag.

En del kommuner försöker redan – om än i liten skala – att ge ungdomar möjlighet att varva teori- och praktikperioder. I Umeå, för att ta ett exempel, kunde de elever som i våras gick ut nian förutom fortsatta studier även välja ett alternativ, som benämndes praktikår. Det visade sig att ett femtiotal ungdomar önskade göra ett praktikår som ett avbrott mellan grundskola och gymnasiestudier. Umeå kommun har, delvis tack vare arbetsmarknadsmedel, kunnat se till att de ungdomar som ville ha praktikår när läsåret påbörjades också fick det.

Det är självfallet bra att enskilda kommuner tar olika initiativ i den här riktningen. Men för framtiden måste vi få en lösning som bygger på en helhetssyn. Det är ohållbart att överlämna de här viktiga frågorna åt kommunernas goda vilja. Det behövs därför en utbildningsreform som förverkligar varvad utbildning.

Bland de fåtaliga försöken att konkretisera vad denna varvade utbildning egentligen skulle vara vill jag nämna det förslag som Centerns ungdomsförbund utarbetat och som varit föremål för diskussion i massmedia i olika sammanhang. Förslaget innebär att läsåret indelas i tre terminer, där två av terminerna används för studier medan den tredje ägnas åt praktik. CUF-förslaget är utformat främst med tanke på gymnasiet. Jag tror att man måste söka olika lösningar på olika nivåer i ungdomsskolan. Den som går en treårig gymnasial utbildning skulle alltså t. ex. under första läsåret kunna få industripraktik, under andra läsåret praktik från vårdsektorn och under det tredje kunna möta service- eller administrationsyrken.

Förutsättningen för att den varvade utbildningen skall bli framgångsrik är emellertid att praktikanterna får en stark ställning på arbetsmarknaden och att praktiken formas så att den blir meningsfull i ordets egentliga bemärkelse. Det krävs mycket omsorg och mycket eftertanke för att kunna förverkliga ett sådant här förslag. Den varvade utbildningen måste omfatta alla. En del säger: Varvad utbildning kan vi ha för dem som har problem i skolan. Jag delar inte den uppfattningen. Jag tror att det är viktigt att den varvade utbildningen omfattar alla. Det är lika väsentligt – om inte väsentligare – för den som tänker ägna sig åt en mer teoretisk yrkeskarriär som det är för andra att under ungdomsutbildningen få kontakt med praktiska bitar i arbetslivet.

Opinionen för en varvad utbildning är stark bland gymnasieeleverna. Jag vill bara peka på en enkätundersökning som CUF gjorde förra hösten.

Den visade att ca 80 % av de tillfrågade eleverna ville ha en förändring i riktning mot varvad utbildning.

Det är angeläget att frågan om varvad utbildning får en framskjuten plats i det fortsatta reformarbetet inom skolektorn.

Frågan om betygens roll i ungdomsutbildningen tilldrar sig nu ett allt större intresse också i den politiska debatten. Det håller äntligen på att gå upp för många beslutsfattare på olika nivåer att betygens största effekt är att visa vilka elever som har misslyckats.

Alla är i dag överens om att betygen leder till en skärpt konkurrens och saboterar mycket av möjligheterna till samarbete. Det faktum att en minoritet av eleverna kanske stimuleras av denna konkurrens kan inte rättfärdiga att framför allt de som främst behöver skolans stöd slås ut.

Opinionen mot dagens betygssystem växer. Både Centrerns ungdomsförbund, Socialdemokratiska ungdomsförbundet, Folkpartiets ungdomsförbund och Kommunistisk ungdom har krävt att betygen avskaffas i ungdomsutbildningen. Bägge de stora elevorganisationerna, SECO och Elevförbundet, har samma uppfattning. I stället pekas på att arbetslivserfarenhet måste tillmätas ett helt annat värde i framtiden. De som företräder en betygsfri skola har tänkt sig en lösning i två etapper. I den första etappen skulle betygssystemet reformeras så att graderingen tas bort. Det skulle innebära att enbart betygen godkänd och icke godkänd användes vid bedömningarna. Den andra etappen skulle sedan inriktas på att förverkliga målet en betygsfri skola.

Det är enligt min uppfattning angeläget att den starka opinion i betygsfrågan som finns i de politiska ungdomsorganisationerna och i elevorganisationerna också får slå igenom i det fortsatta reformarbetet inom utbildningen.

Fru HÅVIK (s):

Herr talman! Låt mig inledningsvis beträffande betygsfrågan säga till herr Weinehall att det är gott och väl att från denna talarstol redogöra för vad centern vill, men om man i stället talar med partikollegerna i utredningen så är det kanske lättare att komma fram den vägen. I varje fall skulle nog herr Weinehall kunna lita mera på de socialdemokratiska ledamöterna i utredningen.

Regeringsdeklarationen är ett omfattande och på många omåden oklart dokument. Jag vill här citera några punkter:

”Ny lagstiftning om socialvården samt hälso- och sjukvården utarbetas. Riktlinjerna för hälso- och sjukvården skall syfta till utbyggnad av öppenvården. Den organiseras stegvis som ett system med husläkare och mindre vårdenheter. Även hemsjukvården byggs ut. En kraftig utbyggnad av långtidsvården är nödvändig.”

Ur moderata samlingspartiets partimotion 1975/76:1979 har jag hämtat följande:

”Det är nödvändigt att begränsa den offentliga sektorns expansion — — —

Redan beslutade utgiftsprogram bör kunna överses, och möjligheterna att privatisera delar av den offentliga verksamheten undersökas ---. En successiv och planmässig höjning av patientavgifterna inom sjukvården torde bli oundviklig för att stärka landstingens ekonomi – men även för att ge medborgarna en riktigare bild av sjukvårdens verkliga kostnader. Genom att i högre grad anpassa patientens kostnader till det verkliga kostnadsläget kan --- överkonsumtion av vård motverkas.”

Nog bör detta stämma till eftertanke. Här framträder verkligen vad man är ute efter: Sjukvård bör kosta mer, priset skall i högre grad motsvara det verkliga kostnadsläget. En plats på intensivvårdsavdelning kostar 1 500 kr. per dag, en plats på en långvårdsavdelning kostar 300 kr. per dag. Det är uppenbart att det måste bli fråga om kraftiga höjningar om man, som det står i moderaternas motion, vill ge medborgarna en riktigare bild av sjukvårdens verkliga kostnader. Det slås även fast att moderata samlingspartiet anser att människor söker vård i onödan.

När nu regeringsdeklarationen talar om en kraftig utbyggnad av långtidsvården är det bra – men får moderaterna råda kanske en utbyggnad inte kan möjliggöras. Den offentliga sektorn skall ju begränsas och vårdavgifterna höjas. Hur kommer en ny lagstiftning om sjuk- och hälsovård att se ut? Kommer den att innebära en ökad privatisering? Svenska folket har rätt att hysa oro, inte minst med tanke på att biträdande socialministern, fru Troedsson, som skall svara för sjuk- och hälsovård, hämtats ur den moderata riksdagsgruppen.

Fru Troedsson har även undertecknat en motion där hon föreslår att folktandvården successivt skall överföras i privat regi. Regeringsdeklarationen slår fast att tandvårdsförsäkringen skall utvidgas till att omfatta även barn och ungdom. Barn och ungdom har t. o. m. 16 års ålder fri tandvård hos folktandvården. Vad är det då som ligger bakom uttalandet att tandvårdsförsäkringen skall utvidgas till att omfatta barn och ungdom?

Det är inte svårt att ana, och det har dessutom bekräftats av borgerliga politiker, att föräldrar som tar med sig barnen till sin privattandläkare betalar för barnets vård enligt samma regler som gäller för vuxna, dvs. hälften av kostnader upp till 1 000 kr. och en fjärdedel av kostnader därutöver. Föräldrar som inte har ekonomiska möjligheter att betala dessa kostnader får naturligtvis skicka barnen till folktandvården – så länge den finns kvar. Biträdande socialministern är självklart intresserad av att följa upp sin motion om att folktandvården skall avvecklas och överföras i privat regi. Barnfamiljerna har mot denna bakgrund all anledning att hysa oro.

Regeringsdeklarationen slår också helt kort fast att det studiesociala stödet skall reformeras. Vad innebär detta?

Den 25 september 1975 tillsatte förre utbildningsministern en utredning, som enligt direktiven just har till uppgift att se över det studiesociala stödet och under första halvåret 1977 lägga fram alternativa principförslag om studiestödets utformning för såväl studerande inom gymnasieskolan

som studerande vid högskolan. Förslagen skulle åtföljas av kostnadsberäkningar.

Bland många uppgifter skall utredningen också överväga att på sikt gradvis avveckla sambandet mellan makars ekonomi vid studiemedelutbetalningen på samma sätt som sker inom skattelagstiftningen.

I den studiesociala debatten har endast sällan studiehjälpen uppmärksamats. Det har varit stöden till de högskolestuderande som dominerat debatten. Vi är nu klara över att stödet till de yngre studerande i den gymnasiala utbildningen spelar en avgörande roll i strävandena att bryta den sociala, ekonomiska och geografiska selektionen i utbildningsväsendet. Varför har då dessa grupper inte hörts i debatten på samma sätt som de universitetsstuderande? De gymnasiestuderande har ingått i föräldraekonomin och i allmänhet tillhör varken de eller deras föräldrar den opinionsbildande kretsen i samhället. Enligt direktiven skall utredningen nu beakta och föreslå ett studiestöd till de yngre studerande som främjar rekryteringen av ungdom till studier över grundskolenivå. Familjens ekonomi spelar fortfarande en stor roll vid ungdomarnas val av utbildning, särskilt när det gäller att välja mellan kortare yrkesinriktad utbildning och längre teoretisk utbildning. Detta är en mycket angelägen uppgift för utredningen och man hade hoppats att den nya regeringen skulle ha samma syn på denna fråga som den förra regeringen hade.

Tyvär måste man nu konstatera att en helt annan grupp har lyfts fram och ansetts som viktigare att satsa pengar på än de gymnasiestuderande. Utbildningsministern ämnar lägga fram förslag som avskaffar den s. k. äktamakeprövningen till studiemedel. "Prövningen är ett uttryck för ett förlegat könsrollstänkande", säger herr Wikström.

I och med att vi har en skattelagstiftning där vi skattar lika oberoende av kön och civilstånd är det naturligtvis riktigt att civilstånd inte skall påverka rätten till förmåner. Den förutvarande regeringen har uppmärksammat detta och höjt inkomstgränserna vid äktamakeprövningen. Det samma har skett när det gäller att höja grundpensionen för äkta makar då båda uppbär folkpension. Socialförsäkringsutskottet har klart uttalat att man skall fortsätta på den inslagna vägen och att målet är lika förmåner. Vi vet att detta är kostnadskrävande reformer och utskottet har därför sagt att dessa grupper skall prioriteras och att en gradvis utjämning skall ske.

Vi har i dag i debatten hört att man måste föra en restriktiv ekonomisk politik – utrymmet för löneökningar är starkt begränsat.

Detta har emellertid inte hindrat utbildningsministern från att anse sig kunna spendera ca 100 milj. kr. för att avskaffa äktamakeprövningen. Prövningen innebär att studiemedel inte utgår vid inkomster över 90 000 kr. Om resurserna är tillräckliga är utbildningsministerns åtgärd naturligtvis bra, men nu är de inte det, och då hade man hoppats att de sämst ställda grupperna skulle lyfts fram och fått en förbättrad ekonomisk situation under studietiden. Det gäller de gymnasiestuderande och det gäller lågavlönade med bristfällig utbildning.

Socialminister Rune Gustavsson kommer med all säkerhet att få svårigheter att förklara för pensionärerna varför han inte har gått ut och talat om att han i ett sammanhang tänker höja folkpensionen för makar från 155 % till 190 % av basbeloppet. Kostnaden för denna reform är ca 1 miljard kronor. Anser inte socialministern liksom jag att vid en prioritering borde de gymnasiestuderande, de lågavlönade med bristfällig utbildning och pensionärerna haft företräde framför de relativt högavlönade och många gånger redan välutbildade?

Slutligen, herr talman: I kammaren har i dag diskuterats kärnkraft, trovärdighet, löftesbrott och dagtingan med samvetet. Jag skall inte närmare kommentera dessa frågor.

Jag vill bara i all välmening rikta en uppmaning till Sydkraft. Det är helt klart att man upplevde oro från den tidpunkt valresultatet blev känt och fram till den dag då regeringsdeklarationen presenterades. Som en gärd av tacksamhet borde Sydkraft inbjuda landets statsminister herr Fälldin när Barsebäck 2 tas i drift. Då herr Fälldin under valrörelsen besökte regionen vände han Barsebäck ryggen och förklarade att han aldrig besökt ett kärnkraftverk. Nu är valet över, Barsebäck 2 blir ett faktum, och tidpunkten bör väl vara mogen för landets statsminister att för första gången besöka ett kärnkraftverk. Herr talman! Detta var som sagt endast ett välvilligt förslag.

Fru THEORIN (s):

Herr talman! Tystnadens slöja har tills i dag legat över den borgerliga regeringen. Medan oron har spritt sig på den ena arbetsplatsen efter den andra har den borgerliga regeringen valt att vara tyst – men här och var har fasaden rämnat. Så har vi t. ex. helt överraskande fått veta vad en borgerlig regering prioriterar – försvaret! Förväntningarna har varit höga hos de borgerliga tidningarna och så också hos militärerna. Vi har kunnat läsa i pressen att den borgerliga valsegern har gett militärerna nytt hopp. Men inte bara militären har fått nytt hopp utan också försvarsindustrin. Försvarsminister Krönmark har uttalat att vi har resurser för att bygga ett nytt svenskt stridsflygplan – och det innan försvarsutredningen ens har fått ÖB:s förslag på sitt bord, innan försvarsutredningen ens har börjat diskutera förslagen. Det är naturligtvis intressant för svenska folket att få veta om detta är den borgerliga regeringens synpunkt eller enbart moderata samlingspartiets.

ÖB:s förslag om flygplan har i dag presenterats för försvarsutredningen. Och det är ingen överraskning att ÖB förordar bevarad kapacitet för utveckling och tillverkning inom landet av krigsflygplan. Det överraskande är naturligtvis att försvarsminister Krönmark har reagerat och tagit ställning innan han ens har utredningens förslag på sitt bord.

Det svenska försvaret har en gökunge i sitt bo. I den allmänna debatten figurerar ett pris för Viggen på 23 milj. kr. styck. Den siffran är fel. Kostnaden är snarare två tre gånger högre. Förutvarande försvarsministern har här i riksdagen redovisat totalkostnaden för Viggenplattformen

till 17 miljarder kronor. Med 350 plan gör det ett styckepris på 55 miljoner, och med en prisuppräknig ett bra stycke mer. När försvarsutredningen och sedermera riksdagen i början på 1960-talet första gången fick ta ställning till kostnadsplanerna för Viggen var totalkostnaden beräknad till styvt 8 miljarder – men då med 831 flygplan. Styckepriset beräknades då till 8,8 milj. kr., och det har sedermera med uppräknat prisläge och förändrad serieleverans ökat till 18,3 milj. kr. 1971. Hur man än beräknar priset på kortare eller längre serier så är slutsumman för Viggen väsentligt högre än vad riksdagen i början av 1960-talet ens kunde ana.

Jag ville ha det här sagt för att man skall vara uppmärksam på de siffror som nu presenteras för de nya flygplanen. Underlaget är nämligen bräckligt. Enligt ÖB 75 skulle en utveckling av det nya planet B3LA kosta 1 930 milj. kr. Enligt ÖB 76 – ett år senare – ligger kostnaden på 2,5 miljarder kronor – en 30-procentig ökning på ett år. För ett år sedan angavs kostnaden för anskaffning av B3LA till 3,2 miljarder kronor. I dag ges inga totaluppgifter för anskaffningskostnaden. Vi vet alltså inte var kostnaden slutar. Men så mycket vet vi att det bara är i ÖB:s allra högsta alternativ som flygplansutvecklingen rymms. Och det förutsätter en fortgående kraftig ökning av försvarskostnaderna i fast penningvärde. ÖB:s högsta alternativ, A-nivån, kommer 1982 att ligga uppemot 20 % över nuvarande försvarsnivå, och ökningskraven enligt ÖB:s förslag kommer att leda till att man 1987 ligger mellan 30 och 35 % över dagens nivå. Slutsumman torde bli en total merkostnad om minimum 20 miljarder kronor under en tioårsperiod utöver nuvarande försvarskostnader. Detta skall vägas emot att långtidsutredningen inte har förutsatt någon ökad real tilldelning till totalförsvaret under perioden 1975–1980.

Var skall då pengarna till dessa ökade kostnader tas? Är den borgerliga regeringen med finansminister Bohman i spetsen beredd att höja skatten för att täcka in militärernas ökade krav, eller skall sedelpressarna rulla? Är det kanske till försvaret den höjda momsens från låginkomsttagarna skall gå?

Den borgerliga löftespolitiken i oppositionsställning är vi vana vid. Men i regeringsställning måste man leva upp till sina löften. Före valet fanns det utrymme för sänkt marginalskatt, för sänkt arbetsgivaravgift, för vårdnadsbidrag om 10 000 per år. Nu tillkommer löftet om ökade resurser till försvaret. Min fråga till centerpartiet och folkpartiet: Har ni redan gjort upp om försvarspolitik? Är ni överens med försvarsminister Krönmark?

”Löftena kunna ej svika” – så heter det i den sång som partiledarna sjöng vid John Hedlunds tältmöten. Här har i dag diskuterats de borgerliga löftena före valet, som i ansvarsposition har krymt ihop till ett intet. Jag har för avsikt att tala om ett av de områden som i valdebatten lyftes upp på hög nivå och omgavs av många vackra floskler men av få konkreta förslag, nämligen kvinnans jämställdhet.

Det politiska arbetet på att åstadkomma jämlikhet mellan kvinnor och

Onsdagen den
27 oktober 1976

*Allmänpolitisk
debatt*

män måste utgå ifrån en helhetssyn. Ett mångtusenårigt manssamhälle förändras inte genom ett passivt inväntande av förändrade könsrolls-värderingar. Vi har inte tid att vänta på attitydförändringar. Vi måste kräva aktiva politiska åtgärder.

Målet måste vara att få ekonomiskt oberoende, jämställda kvinnor och män i det svenska samhället och att arbete och föräldraskap skall kunna förenas. Om kvinnorna skall kunna bli jämställda på alla nivåer i samhället, i arbetslivet, i det fackliga och politiska livet, i beslutspositionerna, måste de också delta på lika villkor och ta lika ansvar för de skilda delarna av samhället. För att man skall uppnå den frihet som är en grundförutsättning för jämställdhet krävs det att varje kvinna blir ekonomiskt oberoende av annan vuxen. Detta kan endast uppnås genom ett förvärvsarbete på vilket man kan försörja sig själv. Möjligheten att förena arbete och föräldraskap måste finnas för både kvinna och man.

Utifrån denna helhetssyn har den socialdemokratiska jämställdhetspolitiken bedrivits. Arbete åt alla på goda villkor är det grundläggande och väsentligaste. Att skapa arbete åt alla kräver styrmedel från samhällets sida, det kräver en medveten sysselsättningsplanering, det kräver en stark offentlig sektor. Vill den borgerliga regeringen ta ansvaret och styra en medveten sysselsättningsplanering? Nej! Vill den borgerliga regeringen bygga ut en stark offentlig sektor? Nej! Vill den borgerliga regeringen ge samhället de styrmedel som behövs? Nej – det borgerliga svaret till kvinnorna blir: Lita på marknadskrafternas fria spel!

Vi har i Sverige en högre sysselsättningsgrad bland kvinnorna än man har i något annat västeuropeiskt land. Det har inte blivit så av sig självt. Över 70 % av kvinnorna med barn över sju år förvärvsarbetar i dag. Men då skall vi komma ihåg att nästan 40 % av alla förvärvsarbetande kvinnor arbetar under 35 timmar i veckan, medan bara 2 % av männen gör det. Däremot arbetar över 20 % av männen – var femte man – över 45 timmar i veckan trots att vi har 40 timmars arbetsvecka.

Deltidsarbete är en följd av bristande samhällelig service – bristande barnomsorg och dålig samhällsplanering med långa avstånd mellan bostäder och arbetsplatser. Deltidsarbete, ofta under 20 timmar i veckan, som inte ger någon garanterad trygghet, är många gånger en nödlösning, inte en önskan hos kvinnorna. Deltidsarbete ger inte ekonomiskt oberoende. De deltidssarbetandes villkor måste självfallet förbättras, framför allt genom att man öppnar möjligheterna för de deltidssarbetande att få förtur till heltidsarbete.

Från borgerligt håll säger man att deltidssarbete är en lösning som man gärna stöder. Deltidssarbete förstärker kvinnans dåliga position i arbetslivet och motverkar jämställdheten. Ökat deltidssarbete blir en väg för den borgerliga regeringen att glida undan sitt ansvar. Förstärk inte ojämlikheten! Åtgärda bristerna i stället!

Arbete och föräldraskap skall kunna förenas. Det får aldrig bli en fråga om antingen-eller. Den socialdemokratiska familjepolitiken är grundad på synen om jämställdhet och barnvänlighet. Därför är det vik-

tigaste politiska kravet en snabb utbyggnad av god barnomsorg i bra daghem med en kraftig förstärkning av personalen. Det mål som riksdagen på förslag av den socialdemokratiska regeringen har fastlagt för de närmaste fem åren, 100 000 nya platser och 50 000 nya fritidshemisplatser, kräver stora samhällsinsatser. Arbetsgivaravgiften måste höjas; 5 miljarder beräknas det kosta. I det borgerliga regeringsprogrammet sägs att samhällets barnomsorg byggs ut enligt riksdagens beslut. Men i riksdagens beslut om den femåriga planen deltog inte moderaterna. Har man nu ändrat uppfattning när man kommit in i regeringen?

Kan vi lita på denna sinnenas förändring hos moderaterna? Hur rimmar detta beslut med förslaget om ett vårdnadsbidrag? För 10 000 kr. om året eller 27 kr. om dagen tills barnet är tre år skall kvinnorna köpas att stanna hemma. I det borgerliga regeringsprogrammet heter det att stödet skall utformas så att det främjar valfrihet och jämställdhet. Min fråga till de borgerliga är då: Vilken valfrihet har den ensamstående småbarnsmamman med 27 kr. om dagen? Kan hon försörja sig och sitt barn på 27 kr. om dagen? Och vilken småbarnspappa väljer det alternativet? Nej, den valfriheten gäller inte de breda kvinnogrupperna utan de grupper som redan har tillräckligt goda inkomster. Den gynnar höginkomsttagare och deras hemmafruar och motverkar direkt kvinnans frigörelse och därmed jämställdheten.

Med pukor och trumpeter går man nu ut och ger sken av en lag mot könsdiskriminering skulle lösa alla problem med ojämlikheten. Men jag vill påpeka för herr Ahlmark, som står för denna skenlösning, att vi har haft en sådan lag mot könsdiskriminering i statlig förvaltning sedan 1940-talet. Har vi för den skull fått jämställdhet inom statlig förvaltning? Nej! En lag mot könsdiskriminering kan möjligen gynna de starka, välutbildade kvinnorna, som kan argumentera för sin rätt, men det är ingen aktiv jämlikhetspolitik för det breda kvinnoflertalet. Snarare kan det bli ett alibi för en borgerlig regering att inte genomföra de stora, tunga och aktiva samhällsinsatser som kostar pengar.

De lågavlönade svenska kvinnorna, och dit hör de allra flesta kvinnorna, har inte behov av en lag mot könsdiskriminering. För dem måste de sociala och ekonomiska villkoren förändras genom arbete som de kan försörja sig på, genom daghem åt alla barn och genom jämlik värdering av arbetsinsatsen – med andra ord genom en höjning av låglönegrupperna. *Tal* om jämställdhet och skenmanövrer med lagstiftning kostar inget. Det blir de politiska åtgärderna som får visa hur mycket innehåll det finns i talet om jämställdhetsarbete och för vilka grupper man arbetar.

Vad gör en borgerlig regering åt de lågavlönade? Jo, man sänker marginalskatterna i inkomstlagen över 50 000 kr. om året. Det är ett jämlikhetsförslag för männen. Men 92 % av kvinnorna tjänar i dag under 50 000 kr. om året. De lågavlönade kvinnorna finns inte med i det borgerliga jämlikhetsarbetet.

Onsdagen den
27 oktober 1976

*Allmänpolitisk
debatt*

Herr GAHRTON (fp):

Herr talman! Jag betvivlar inte fru Theorins patos för jämställdheten mellan män och kvinnor, men med de motsägelser som hon gör sig skyldig till kan man dra i tvivelsmål effektiviteten i den politik hon representerar. Hon beskyller oss för att vilja lita till marknadskrafterna, och samtidigt häcklar hon oss när vi vill sätta marknadskrafterna ur spel genom en lagstiftning mot könsdiskriminering. För mig går det inte ihop.

Vi har aldrig sagt att kvinnorna skall lita på marknadskrafterna, men kvinnorna kan lita på att folkpartiet i regeringen kommer att se till att det blir en jämlikhetspolitik som inte består bara av floskler utan av konkreta handlingar.

Herr talman! Sveriges 1,3 miljoner ålderspensionärer har nu fått sin månadsutbetalning av folkpensionen för oktober månad.

Det är i och för sig självklart och sensationsfritt. Ändå kan det vara värt att notera.

Sedan septemberutbetalningen av folkpensionen har det ju inträffat en politisk förändring i landet, som enligt en del olyckskorpar borde få den äldsta generationen att skaka av skräck.

Låt mig påminna om några av de mera makabra inslagen i årets valrörelse.

I mitten av augusti ställde Aftonbladet en fråga till sina läsare som löd: "Hur blir det om borgarna vinner valet?"

Några av svaren lät så här:

Anna Maja Rydewall, 73 år: "Borgarna vill bara ha makt. Sedan kommer säkert piskan att gå igen. ATP:n är i fara."

Ellen Royné, 80 år: "Jag är orolig för hur det skall gå för mig som pensionär. De kanske tar av pensionspengarna och vi får leva på potatis igen."

Sigfrid Carlsson, 68 år: "Barnbidrag och hyresbidrag försvinner när herrarna tar makten."

Bruno Lindberg, 81 år: "Sjukvården får mindre pengar och understödet försvinner."

Solveig Hansson, 60 år: "Pensionärerna får ta till kattmaten."

Jag tror att de här svaren speglade en verkligt upplevd oro hos den äldsta generationen. Jag träffade på liknande farhågor i samtal och brev från pensionärer under hela valrörelsen.

Här gick alltså gamla människor omkring och var rädda för att ett regeringsskifte skulle kasta dem tillbaka till Fattigsveriges värsta bakgårdar, här mardrömde åldringar om ett liv utan hyresbidrag och ATP, här vändades män och kvinnor i hög ålder för ett svältliv på potatis och kattmat, här vred sig svenska pensionärer i plågorna från inbillade herremäns piskrapp.

Men vi visste, alla vi som i dag befolkar Sveriges riksdag, alla utan undantag, att frågorna var obefogade.

Det borde ha varit en självklar plikt för oss alla att lugna alla oroliga

pensionärer. En del av oss gjorde så gott vi kunde. Men inte alla.

I ett tal i Bjurholm i Västerbotten den 21 augusti sade dåvarande socialministern Aspling: "Nu får man tydligen också se upp med centern och folkpartiet när det gäller pensionspengarna." Han antydde också att mittenpolitiken skulle kunna innebära, som han uttryckte det, att man "ställer folkpensionärerna på gatan".

I ett tal i Kristianstad den 22 augusti sade dåvarande statsministern Olof Palme: "Pensionärerna har byggt upp det här landet. De är värda en god standard och en trygg ålderdom. Vi kunde sänka skatten i stället, men det vill vi inte."

Samma dag sade före LO-ordföranden Arne Geijer på ett pensionärsmöte i Borlänge: "Vi måste få behålla det vi har. Livet kan vara nog besvärligt utan en borgerlig regering."

I annonser och paroller gick det socialdemokratiska partiet ut och uppmanade väljarna: RÖSTA INTE BORT TRYGGHETEN! Och man utmålade de tre dåvarande oppositionspartierna som HOTET MOT TRYGGHETEN – med stora bokstäver.

I en annons i valrörelsens slutskede riktade bl. a. före statsministern Tage Erlander ett "Upprop till landets pensionärer", som antydde att s. k. högerkrafter stod i begrepp att försämra pensionärernas trygghet.

Det var en hård, lång och skicklig antydningsskampanj för att sätta skräck i gamla människor. Det var en otäckt genial kampanj – på skrivbordet. Men i mötet med verklighetens krassa villkor bröt den samman.

"Vi vet vad vi har inte vad vi får" – så lyder det klassiska talesättet som låg inbakat i hela den socialdemokratiska kampanjen. Men det blev en bumerang. Ty Sveriges pensionärer vet förvisso hur de har det – och det ger knappast mersmak.

Låt oss börja med folkpensionen – 1 040 kr. i månaden för ensamstående folkpensionär utan ATP.

Ja visst, jag vet. Det finns kommunalt bostadstillägg. I en del kommuner är det väl tilltaget och täcker hela hyreskostnaden. Men i andra ligger maximibeloppet så lågt att det inte ens skulle räcka till årshyran för ett studentrum, t. ex. Sjöbo i Skåne med 3 000 kr. som tak.

Det finns alltså pensionärer som inte ens har en ograverad tusenlapp för sin konsumtion utöver bostaden. De som har varit oförsiktiga nog att följa en äldre tids sedvänja och gift sig i laga ordning har inte ens 900 kr. i månaden för sin personliga konsumtion även om bostadstillägget täcker hela bostadskostnaden. Det behövs egentligen inte så mycket fantasi för att förstå vad sådana summor betyder för vardagslivet: en ständig stressig klappjakt på utgifter, daglig vändning på varje slant, hyperkänslighet inför prisstegringar.

Men, kanske någon invänder, prisstegringarna behöver väl ingen folkpensionär oroa sig för. De är ju indexreglerade.

Jo visst, men ändå inte helt och hållet. Folkpensionen höjdes den 1 juli från 967 till 1 040 kr. Utbetalningen i oktober var densamma, 1 040 kr.

Har alltså priserna legat stilla nu i tre fyra månader? Nej, ett sådant påståcnde vore ett hån. inte minst mot alla kaffedrickande pensionärer. Priserna ökar, men folkpensionen ligger still – en månad, två månader, tre månader. Så fungerar systemet. Visst finns det indexhöjningar, men med eftersläpning och glapp. Mellanskillnaden får pensionärerna stå för.

Men nu får ju fler och fler pensionärer ATP, många har tjänstepensioner. Folkpensionärernas knapphetsproblem försvinner efter hand.

Jo visst, så skulle man ju cyniskt kunna säga. De dör undan, de gamla. De kvinnor som blev änkor före 1960 blir färre varje år. Snart har de dött undan och därmed "löst" problemet med den orättvisa skillnaden mellan kvinnor som blev änkor före resp. efter det magiska årtalet 1960. Och de äldsta pensionärerna, de som bara har folkpension med pensionstillskott, de dör också undan.

Men inte ens en sådan utveckling skulle lösa pensionärernas ekonomiska problem. När den absoluta knappheten minskar kommer den relativa i stället. Då kommer marginalsatser, samordningsbestämmelser och graderade vårdavgifter som släggor i huvudet på pensionärer som slitit ett långt liv och inbillat sig att de lagt grunden för en ekonomisk trygghet på rimlig nivå under pensionstiden.

Herr talman! Sveriges pensionärer har det ekonomiskt bättre än de hade förr. De har det troligen ekonomiskt bättre än de flesta pensionärer runt omkring i världen. Men om man med ekonomisk trygghet menar något mer än frånvaro av svält och fattigdom, om man med ekonomisk trygghet för pensionärer menar detsamma som för yngre, dvs. en ekonomisk situation som gör vardagen relativt fri från grubblerier och bekymmer om hur man skall få slantarna att räcka till de behov som upplevs som livsviktiga, då är det ingen överdrift att säga: Ekonomisk trygghet är sällsynt bland pensionärer.

Och ändå lever människan inte av bröd allenast. Ekonomisk trygghet – om den finns – är inte nog för ett människovärdigt liv. Det behövs också något annat.

Låt mig citera ett inlägg från en pensionär i tidskriften Åldringsvårds septembernummer.

"Friheten som pensionär blev inte vad jag tänkt mig. Mitt arbete, mina yrkeskunskaper och erfarenheter är nu definitivt inneslutna i min gamla kropp. Jag känner mig onyttig, utanför. Gemenskapen med det aktiva livet är brutet!

Jag längtar efter gemenskapen med jobbkompisarna, sorlet i lunchrummet, trängseln i omklädningsrummet, snacket om facket, paragraf 32, politiska diskussioner. Skämten, skratten, dösnacket kring DIF och AIK. Varje dag hände det saker.

Nu hör jag bara den förbannade väggklockan. Den dunkar in tiden i mitt arma huvud! Tiden som sniglar sig fram och går som en lus på en tjärad sticka, som står still men ändå går för fort. Jag vill vrida tiden tillbaka och börja på nytt."

Men tiden kan ingen vrida tillbaka, varken pensionären Leif Sundberg

i Hallunda, som skrivit den citerade insändaren, eller Sveriges riksdag eller någon annan maktutövare.

Vi skulle däremot kunna göra tiden innehållsrik och meningsfull för alla – också de äldsta. Så länge en enda människa känner sig onyttig är samhället sjukt.

Nu strömmar handböcker och debattböcker om pensionärer och av pensionärer ut från bokförlagen – och i alla finns samma budskap: Alla människor måste ha rätt till meningsfull sysselsättning.

Sociologen Solomon Simovici pläderar t. ex. i en bok för kommunala sysselsättningsförmedlingar för pensionärer. Pensionerade förlagsredaktören Ingalisa Munck predikar också den meningsfulla sysselsättningens höga visa i ett s. k. Öppet brev – om att bli gammal. Och hon är själv ett levande exempel på sitt budskap – efter pensioneringen från förlagsjobbet har hon skaffat sig ett helt nytt yrke, som aktiveringsterapeut bland pensionärer.

Men det är sannerligen inte alla förunnat att kunna jobba meningsfullt efter pensionsdagen. Visserligen har riksdagen ju stiftat lag om rörlig pensionsålder mellan 60 och 70 år. Men på arbetsmarknaden råder fortfarande stupstocksprincipen. Varken LO eller statstjänstemännen försökte i årets pensionsförhandlingar på allvar rucka på de stelbenta regler som stadgar om avgångsskyldighet vid 65-årsdagen och gör varje vidare anställning därefter till en pinsam nådegåva. PTK försökte som bekant bråka om saken, men fick ge sig.

Faktum är alltså: 65-årsgränsen är lika fast som tidigare 67-årsgränsen. Det finns en välkommen rörlighet nedåt, men ingen uppåt. Och ändå vet vi, genom Simovicis undersökningar, att kanske hälften av alla pensionärer skulle vilja ha ett förvärvsarbete efter pensionsdagen.

De vill helt enkelt inte känna sig onyttiga. De vill inte skuffas undan. De vill vara med i gemenskapen.

Men i själva verket är pensionärerna som grupp så utstötta ur gemenskapen att en del inte längre står ut – eller som det heter i en artikel av sociologen Nancy Holmström:

”Själv-mord bland åldringar är ett så stort och allvarligt problem att vi kan tala om att de utgör ett index på de gamlas mentala och sociala status i samhället. – – – De gamla kommer att fortsätta att vara självmordsbenägna, tills de inte längre upplever sig ’stå utanför’.”

I Sverige 1976 står alltför många pensionärer alltför mycket utanför. Det är ett faktum som socialdemokratiskt självberöm i valrörelsen inte kunde dölja.

Nu gäller det för den nya regeringen att se till att också den andra biten av den socialdemokratiska kampanjen, skräckvisionerna om borgarstyret, kommer på skam.

Regeringen måste ta krafttag för att skapa verklig ekonomisk trygghet för pensionärerna. Pensionshöjningarna måste följa prisstegringarna bättre. Alla folkpensionärer måste få lika pension oberoende av civilstånd. Samordningen mellan olika pensionsformer måste reformeras. Skatten

på pensionärernas sidoinkomster måste mildras, skattereglerna förenklas. Den rörliga pensionsåldern måste bli verklighet, individen måste själv få bestämma sin pensioneringstakt mellan 60 och 70 år.

Detta och mycket annat har Sveriges pensionärer rätt att förvänta sig av den nya regeringen.

Men det får inte bli ett låst förhållande mellan givare och tagare, inte en fortsättning av allmosepolitiken.

I sitt stora verk *Ålderdomen* – nyutkommen på svenska – skriver den franska författarinnan Simone de Beauvoir: "En av de mest hopplösa aspekterna i de gamlas situation är att de inte själva kan förändra den."

Nej, så har det varit, men så får det inte förbli. Låt t. ex. pensionärsorganisationerna vara med i indexnämnden, låt dem vara med i rundabordssamtal om de ekonomiska resursernas fördelning.

Vår tids pensionärer kommer inte i längden att nöja sig med nådegåvor, mastodontiska åldringsetton och obligatorisk livstidssemester efter 65-årsdagen. De kommer att kräva att få vara med, att få delta i samhällsliv och arbete så länge de själva vill och orkar, att få ekonomisk trygghet på samma villkor som yngre, att få göra sina röster hörda och bli tagna på allvar.

"När de andra gick in i folkhemmet fick de gamla stanna utanför", sade ordföranden i Pensionärernas Malmökommitté i våras.

Nu bankar de på dörren. Valet den 19 september gjorde slarvsylta av skryt och skräckpropaganda som kommunikationsmedel mellan pensionärer och regering. Nu duger bara krassa fakta. Nu gäller det att mobilisera och tillvarata pensionärernas mänskliga resurser.

Det är bäst att den nya regeringen inser det från början.

I detta anförande instämde herr Biörck i Värmdö (m).

Fru THEORIN (s) kort genmäle:

Herr talman! Nej, herr Gahrton, man sätter inga marknadskrafter ur spel med en lag mot könsdiskriminering. Vi hade förhoppningar om att det folkpartistiska förslaget skulle ha litet mer kött på benen än vad som visade sig vara förhållandet. Man faller tillbaka på den amerikanska lagstiftningen. I Amerika är man, sedan man dragit slutsatserna av lagstiftningen, överens om att det inte är själva förbudslagen som gett några effekter, utan de s. k. affirmative actions – de positiva åtgärder – som lagen möjliggör.

Folkpartiet skall se till att det inte bara blir floskler, säger herr Gahrton. Ja, då vill det till mer än vad herr Ahlmark i dag presenterade för oss i jämlikhetsfrågan. Jag lyssnade noga. Han sade: Vi skall försöka göra ännu mer för att bryta diskrimineringen av kvinnorna. Vi skall söka oss fram till hur det skall ske – det bli en av våra viktigaste uppgifter.

Det var stora ord, men inga förslag utöver den lagstiftning som ni talade om under valrörelsen och vars effekter vi hyser stor tveksamhet inför.

Det finns några grundläggande fakta som man måste ta hänsyn till, om man vill åstadkomma jämställdhet för kvinnorna. Arbete så att man kan försörja sig själv och daghem åt alla barn är de två viktigaste bitarna. Ni erbjuder *inga* styrmedel för att skapa arbete. Det är i hög grad tvivelaktigt om ni erbjuder täckning för kostnaderna på daghem; ni har också alternativet vårdnadsbidrag, som direkt motverkar jämställdheten. Ni förordar deltidarbete, som också direkt motverkar jämställdheten. Ni föreslår marginalskattesänkningar för inkomster över 50 000 kr. – 92 % av kvinnorna finns inte med i den inkomsttagargruppen.

Det är era aktiva åtgärder för att åstadkomma jämställdhet, och det stora kvinnoflertalet har inte mycket att vänta – hur väl folkpartiet än vill i den borgerliga regeringen.

Till sist, herr Gahrton! Skyll inte på tidningar och socialdemokrater för att vi använder era egna uttalanden. Det var Per Ahlmark själv som varnade för moderaternas marginalskatteförslag. Han sade att det leder till att pensionärerna måste kastas ut på gatan. Efter några månader blev det valrörelse, och då hakade man på marginalskatteresonemanget även från folkpartiets sida.

Herr GAHRTON (fp) kort genmäle:

Herr talman! Fru Theorin vet mycket väl att moderaternas och mittenpartiernas skatteförslag i valrörelsen var olika. Det skatteförslag som nu aviserats från regeringen överensstämmer med mittenpartiernas. Vi har klart sagt ifrån att vi är beredda att betala de reformer vi kräver, framför allt för de sämst ställda i samhället – inte minst för de gamla, barnfamiljerna och de sjuka.

Vi vill ha en lagstiftning mot könsdiskriminering, därför att det är ett styrmedel. Men vi säger ju i varje anförande – vi gjorde det i valrörelsen, och vi gör det nu här i riksdagen – att det bara är *ett* medel i arbetet för jämlikheten. Anledningen till att vi i debatter med just socialdemokraterna inte räknar upp en lång lista över andra åtgärder är att vi i dessa frågor faktiskt i stor utsträckning varit överens. Vi har tillsammans genomdrivit riksdagsbeslut om utbyggnad av barnomsorgen. Jag vet inte om fru Theorins sätt att uttrycka sig i denna debatt innebär att hon nu företräder någon annan linje, men faktum är att våra partier här i riksdagen varit helt eniga.

Vi har från folkpartiet också föreslagit ett förhöjt barnbidrag, som man i debatten ibland har kallat för vårdnadsbidrag. Jag har väldigt svårt att se på vilket sätt ett förhöjt barnbidrag för småbarnsfamiljerna skulle kunna innebära ett steg bakåt, en minskad valfrihet. I regeringsdeklarationen står det att vi skall ha ett vårdnadsbidrag som främjar såväl jämlikhet som valfrihet. Vi har ännu inte sett det förslaget i detalj, men det kommer att föreläggas riksdagen i en proposition. Med min tolkning – och jag vågar säga att det är en utbredd tolkning inom mitt parti – är det ett vårdnadsbidrag som är så konstruerat att det inte får styra någon förälder åt något håll. Ett sådant vårdnadsbidrag eller förhöjt barn-

bidrag kommer rimligen att ligga ganska nära det förslag som vi har fört fram tidigare.

Fru THEORIN (s) kort genmäle:

Herr talman! För upplysnings skull vill jag tala om för herr Gahrton att jag är en av dem som här i riksdagen har drivit frågan om barnomsorgens utbyggnad.

Det är bra att vi har varit överens, herr Gahrton, men ni har hamnat i dåligt sällskap. Ni har fått på halsen en hel del av de förslag som ni inte har ställt er bakom tidigare, och ni skall klara av att hålla emot två partier som i sin praktiska politiks utformning har klart konservativa värderingar i jämställdhetsfrågan. Det är centern och moderaterna som kräver ett vårdnadsbidrag på 10 000 kr. om året eller 27 kr. om dagen. Det ger ingen valfrihet, herr Gahrton, vare sig för en låginkomsttagare eller för en ensamstående mamma. Man kan inte försörja sig på 27 kr. om dagen.

Inte heller folkpartiets alternativ med ett förhöjt barnbidrag eller 300 kr. skattefritt i månaden ger valfrihet åt låginkomsttagaren eller åt ensamstående. Valfriheten är en myt om ni inte finner på ett bättre förslag och ett mycket mer kostnadskrävande förslag än det ni har presenterat. Det enda nya ni har presenterat i jämställdhetsfrågorna förutom detta om vårdnadsbidrag är lagstiftning. Men lagstiftning åstadkommer inte jämställdhet, herr Gahrton. Lagstiftning mot könsdiskriminering har vi haft i statlig tjänst sedan 1940-talet, och vi har fortfarande könsdiskriminering i statlig förvaltning. I annat fall hade inte den statliga utredning behövts som presenterade olika förslag för att motverka denna ojämlikhet när det gäller kvinnor i statlig förvaltning. Det är bara att konstatera att en lagstiftning är en skenmanöver för att komma undan de riktiga och verksamma åtgärder som kräver resurser.

Herr GAHRTON (fp) kort genmäle:

Herr talman! Vi har lagstiftning mot rasdiskriminering. Men vi inbillar oss inte att man avskaffar alla människors fördomar mot etniska minoriteter eller invandrare tack vare en sådan lagstiftning. Den kan emellertid i vissa situationer vara ett verksamt medel och en del i den normbildning som vi eftersträvar.

Vill socialdemokraterna avskaffa den lagen? Skall vi inte använda oss av alla medel som finns?

På liknande sätt menar vi att en lagstiftning innebär ett klart ställningstagande från samhällsmaktens sida för att könsdiskriminering över huvud taget inte skall förekomma. Det skall inte vara så att man inom en viss samhällssektor har skärpta bestämmelser, medan man inom de övriga samhällssektorerna har andra bestämmelser.

Det är ganska märkligt att socialdemokraterna vill dela in samhället så att man lämnar en del fri från klara bestämmelser och uttalanden från samhällsmaktens sida. Att ge marknadskrafterna, fördomskrafterna

och alla andra konstiga krafter fritt spelrum kan vi inte tillåta. Det är i god överensstämmelse med gammal social liberalism att när statsmakten behövs för att garantera jämlika rättigheter, då skall den inte dra sig för att agera. Det är en märklig upplevelse att höra socialdemokrater argumentera mot det.

Herr talman! Jag har ingen anledning att här stå och förklara eller utlägga andra partiers förslag i valrörelsen. Valrörelsen är över. Vi har nu en regeringsdeklaration som klart säger ifrån att det man i debatten kallar vårdnadsbidrag skall konstrueras så att det främjar både valfrihet och jämlikhet. Varken regeringsdeklarationens författare eller andra har väl inbillat sig att någon enda åtgärd förverkligar denna målsättning: valfrihet och jämlikhet. Men konstruktionen skall vara sådan att vi rör oss åt det hållet. När förslaget ligger på riksdagens bord skall jag gärna ta en ny debatt med fru Theorin om hur vi skall ställa oss.

Herr talmannen anmälde att fru Theorin anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr MOSSBERG (s):

Herr talman! Samhället förändras ständigt, snabbare nu än någonsin tidigare och kanske också mer genomgripande. Förändringarna inom näringslivet styrs av flera faktorer. Ny teknik och nya tillverkningsmetoder påverkar förutsättningarna för såväl jord- och skogsbruket som industrin och serviceförsörjningen.

Inom nästan alla områden finns en strävan att tillvarata de företags-ekonomiska fördelar som sägs ligga i stordrift, specialisering och tillverkning i långa serier. Ramen för nationell företagsamhet bryts stundom, och multinationella intressen synes öka. Vårt land blir alltmer beroende av omvärlden. Därmed ökar kraven på konkurrenskraft och effektivitet.

Förändringarna inom näringslivet har i hög grad påverkat befolkningsutvecklingen i olika delar av landet – så även i Värmland. Koncentrationen av befolkningen till större orter beror främst på att människorna har flyttat för att få arbete eller för att få större valmöjligheter på arbetsmarknaden. För många har det varit naturligt att på detta sätt försöka få stabilare arbetsförhållanden och kanske bättre inkomster. Men många har upplevt förändringarna negativt och drabbats av sociala och psykologiska problem.

Genom att befolkningen har minskat i olika delar av landet har också underlaget för många servicefunktioner minskat – i åtskilliga fall så kraftigt att de fått läggas ned. I områden där befolkningen ökat snabbt har servicen inte kunnat byggas ut i samma takt, och det har blivit brist på vissa viktiga servicefunktioner.

Samhället har i stor utsträckning fått ta på sig ansvaret för att lösa de problem som näringslivets förändringar och befolkningsutvecklingen fört med sig. Det är därför naturligt att samhället på olika sätt alltmer söker att genom planering styra och påverka förloppen.

Det svenska samhället fungerar enligt blandekonomin principer. De s. k. marknadskrafternas fria spel har ganska stort inflytande på samhällsutvecklingen. Samhällets strävan att styra utvecklingen begränsas därför i viss mån. Om samhället skall kunna bedriva en allt aktivare samhällsplanering måste det dock anges vissa regler för det privata näringslivets agerande. Många upplever redan nu det statliga inflytandet över det privata näringslivet såsom för stort. Från andra håll framförs krav på starkare styrmedel och ökad kontroll.

Genom arbetsmarknadspolitiken har samhällets insatser sedan länge inriktats på att minska problemen i samband med flyttning och omställning. Riksdagens beslut 1964 om en aktiv lokaliseringspolitik var ett viktigt steg. Beslutet innebar att samhället genom bättre information och lokaliseringstöd skulle påverka främst industriföretagen att etablera eller bygga ut sin verksamhet i orter inom de delar av landet där det råder brist på arbetstillfällen, speciellt kanske inom stödområdet. Samhället har ett ansvar för att strukturomvandlingen och den ekonomiska expansionen sker i sådana former och i sådan takt att de enskilda människornas trygghet värnas.

Befolkningsutvecklingen i Värmlands län har inte varit gynnsam, men den har dess bättre under senare år något stabiliserats. Det är främst unga människor som flyttar. Nettoutflyttningen från stora delar av länet under de senaste årtiondena hänger samman med förändringar inom näringslivet. Som i landet i övrigt har det värmländska näringslivet under de senaste årtiondena genomgått en omfattande strukturomvandling. Näringslivets struktur och utveckling varierar mellan olika delar av länet. Den största minskningen av antalet sysselsatta väntas i Hagfors-Munkforsregionen och i Filipstadsregionen.

Som i flertalet skogslän domineras länets industristruktur i relativt stor utsträckning av konjunktur känsliga och kapitalintensiva industrier. Det är massa- och pappersindustrin, det är kemiska fabriker, det är järn- och stålverk. Sysselsättningen inom dessa basindustrier har trots kraftiga produktionsökningar stagnerat under de senaste årtiondena. Karakteristiskt för den värmländska industristrukturen är också dominansen av ett fåtal bruksorter – det är Hagfors, Munkfors, Storfors, Lesjöfors och Björneborg inom järn- och stålindustrin, det är Skoghall, Grums, Deje och Bäckhammar inom massa- och pappersindustrin.

Det ensidiga näringslivet och dess brist på sysselsättningsmässigt expansiva delar har givit Värmland höga arbetslöshetssiffror. Med anledning av det ensidiga näringslivet på dessa orter förväntar jag att Uddeholmsbolaget, Billerud m. fl. vill etablera samarbete med Värmlands företagareförening och kommuner i avsikt att utveckla och bilda nya småindustrier. Det borde väl finnas idéer och produkter som kan utvecklas. Det gäller att få till stånd en breddad sysselsättning på de orter där storföretagen nu är ensamman eller nästan ensamman vad gäller industriell verksamhet.

En rad stimulansmedel finns för att påverka näringslivets lokalisering

i regionalpolitiskt syfte. Länsstyrelsen hävdar att hela Värmland bör kunna ingå i allmänna stödområdet, till vilket generellt regionalpolitiskt stöd utgår. Sunne och Hagfors-Munkfors arbetsmarknadsregioner samt Filipstads kommun, åtminstone kommunens norra del, bör kunna betraktas som ett gränsområde till inre stödområdet och i stödhänseende jämföras med kommunerna inom detta.

Möjligheterna att nå målen om trygghet och valfrihet inom olika arbetsmarknadsregioner är beroende av hur frågor om ägandeinflytande och medbestämmande löses. Ändrade förhållanden på dessa områden kan få betydelsefulla effekter för sysselsättningen genom att de anställdas önskemål och synpunkter får mera beaktande och därmed ökad tyngd.

Ett ökat statligt inflytande över näringslivet bör kombineras med ett ökat statligt ansvar för att sysselsättningsmöjligheterna tryggas även genom statliga företagsetableringar i sysselsättningssvaga län. Statliga industricentra bör uppföras i Värmland. Länsstyrelsen har tidigare framhållit att det finns orter som fyller kraven för lokalisering av statliga industrier till Värmland.

Vissa delar av järn- och stålindustrin står nu inför svåra omställningsproblem. Stålbranschrådet ser över handelsstålindustrins utveckling medan en utredning inom Jernkontoret ägnar sig åt specialstålsområdet. Vår stålindustri är mycket beroende av utlandet och därför känslig för internationella konjunkturer och svängningar.

Det är visst så att Kopparberg och Uddeholm förhandlar om någon form av samarbete. Jag är inte som man säger inside-informerad, men det lär vara så att det finns överkapacitet inom det området. Det talas vidare om vikande lönsamhet. Detta är svårigheter på stålsidan som berör Värmland i hög grad. Uddeholmsbolaget är ett stort företag i vårt län. Dess industrier bär i långa stycken upp sysselsättningen för den värmländska befolkningen och flera kommuner är helt beroende av bolagets framtida utveckling. Det är väl förståeligt att läget på stålsidan och vissa oklarheter på området skapar oro inför framtiden. Industrins bekymmer är minst lika mycket kommunala bekymmer. Låt oss hoppas att de förhandlingar och överläggningar som pågår eller senare kommer till stånd, det må gälla samarbete eller samgående, kan leda till resultat som tryggar framtiden för de anställda och de kommuner vari de har sin hemvist.

Men det kanske inte bara är stålsidan som oroar. Vad gäller massa- och pappersindustrin har försports att man brottas med lönsamhetsproblem och svårigheter. Det har antytts att man kan befara personalinskränkningar på detta område. Måhända är vissa omställningar ofrånkomliga även här. Men oavsett vilken industrigren det gäller vill jag säga att man alltid skall ge stort utrymme för socialt ansvar, så att de anställda inte hanteras för hårt i dylika processer. Personalen skall inte vara en buffert härvidlag. Jag tar inte avstånd från projektgruppen som söker vägar att förbättra lönsamheten. Tvärtom, det torde vara riktiga åtgärder i sådana här svåra lägen. Men det får inte leda enbart till personalinskränkningar i avsikt att spara. En sparkampanj skall söka mång-

grenade vägar i sitt syfte och jag förutsätter också att så sker. Det gäller nu att med det helas bästa för ögonen i samförståndets tecken se till att nå bästa möjliga lösningar på de nu uppkomna svåra problemen. Det kanske finns möjligheter till nya produkter och nya marknader som kan återställa tillförsikten och trygghetskänslan inför kommande år.

Det framhålls ofta med skärpa att Norrland, kanske framför allt Norrbotten, behöver hjälp i olika avseenden, och detta med all rätt. Förvisso skall vi hjälpa norrlänningarna så att denna landsdel kan bestå och blomstra till gagn för befolkningen därstädes, men låt oss inte glömma att Värmland har samma problem att brottas med som man har i Norrland. Jag förväntar mig att vårt län kan påräkna förståelse för våra problem och att vi kan erhålla stöd i de former och i den omfattning som behövs för att invånarna skall kunna se framtiden an med tillförsikt.

Av regeringsdeklarationen framgår att man skall föra en politik för sysselsättning, att man skall föra en aktiv konjunkturpolitik för att trygga arbete åt alla och att nya arbetstillfällen måste skapas inom näringslivet. Det har vidare talats mycket om 400 000 nya jobb. Låt oss nu se allvar bakom dessa ord. Låt oss se initiativ och åtgärder enligt dylikt tal. Jag hoppas verkligen att det finns en ärlig vilja att infria de vackra ord som sagts och de löften som gavs i valrörelsen av dem som nu sitter i regeringsställning. Det skall bli intressant att se vad som händer under de närmaste åren i fråga om sysselsättning och utbyggd regional balans.

Herr HJORTH (s):

Herr talman! Jag skall för min del inte närmare gå in på valutgången och orsakerna till det uppmärksammade regeringsskiftet i vårt land. Det har redan hunnit ventileras av flera andra talare före mig i debatten. Jag förstår att de borgerliga politikerna känner glädje efter så många års arbete i opposition. Med glädjen följer dock också ett stort ansvar, och det är många förväntningar som skall infrias. Man har måhända redan kunnat konstatera att det där med att regera inte är så enkelt, allra minst i en trepartiregering.

Många har anklagat statsministern för svek i kärnkraftsfrågan, då han gick med på laddning av Barsebäck 2. Man kände sig lurad av centerns vallöften. Bortsett från detta tycker jag att det var ett förnuftigt beslut av statsministern. Vi har inte råd att kasta på sophögen de väldiga resurser som lagts ned i Barsebäck och betala de höga ersättningar som ett stopp skulle kräva. Dessutom kommer det att ge ett icke föraktligt energitillskott, som i sin tur ger möjligheter till nya sysselsättningar.

Efter valet har massmedia skildrat vilka konsekvenser som ett slopande av kärnkraften skulle innebära. Före valet var det däremot märkvärdigt tyst ifrån radio, TV, tidningar och industriföreträdare. Om folk verkligen fått klart för sig vilka värden som står på spel och att vi för dagen inte har några andra realistiska energialternativ att tillgå, ja, då hade måhända valutgången blivit en annan.

I en interpellation till energiministern har jag berört de problem som

ett stopp för kärnkraftsutbyggnaden i Forsmark skulle betyda för de anställda och Östhammars kommun. I ett sådant läge kommer kraven med obönhörlig kraft att ställas på regeringen, på nya arbetstillfällen, på ersättningar för kommunala investeringar och personliga förluster i egna hem m. m.

Byggnadsarbetareförbundet underströk vid sin uppvaktning för de tre borgerliga partiledarna i regeringen förra veckan Forsmarksarbetarnas oro och ängslan. Man ville av regeringen ha besked om vilken energipolitik som skulle föras och vilken framtid anläggningsarbetarna kunde räkna med.

Vattenfalls generaldirektör, liksom Forsmarks Kraftgrupp AB, har ställt frågan på sin spets genom att tala om att arbetena inte kan fortsätta om man inte får kapitaltillskott före den 1 december. Nu har Thorbjörn Fälldin sagt att han kunde tänka sig statliga lånegarantier på vissa villkor, så att arbetena kan få fortsätta. I ett uttalande vid centerns förtroenderåd sade, enligt ett tidningsreferat, dess informationssekreterare att kärnkraftsaggregaten i Forsmark aldrig skulle tas i bruk, varför arbetena där skulle ses som ett AMS-jobb för att hålla arbetarna sysselsatta.

Detta skall till råga på allt de skickliga teknikerna, betongarbetarna, byggnadssnickarna, elektrikererna och andra yrkesarbetare få höra. Deras jobb är alltså ett slags sysselsättningsterapi i fortsättningen. Vilken arbetsglädje kan detta skapa och vilken stimulans kan det ge för att uppfylla alla de rigorösa säkerhetsbestämmelser som är förknippade med deras arbete?

Byggnadsarbetareförbundet fick inget besked av regeringen, inget råd att föra med hem till sina tusentals medlemmar vid kärnkraftverken, inga lugnande försäkringar till de många som ängslas för sina jobb och sina familjer och till de många som byggt ett eget hem i förvisning om många års trygg anställning; bara det att arbetena fortsätter t. v. Den osäkerhet som man känt alltsedan regeringsskiftet kvarstår.

Centerns kommunalråd i Östhammars kommun fick heller inget löfte om hur det skulle bli i Forsmark, när han i förra veckan samtalande med stats- och industriministerna.

Så här kan det inte få fortsätta länge till. Regeringen måste ju försöka komma överens om hur man skall ha det och ge förslag till riksdagen. De 2 800 i Forsmark måste få ett besked, kommunen likaså. Det är också en fråga som angår oss alla som skattebetalare. Skall regeringsskiftet innebära ett slopande av all kärnkraft i vårt land och därmed ett enormt slöseri med nedlagt kapital, en utgift på kanske 20–30 miljarder kronor, som en totalavveckling skulle kosta?

Anser verkligen folktoppartiet och moderaterna att enigheten i regeringen är så viktig att man är beredd att dagtinga med sina tidigare uppfattningar och frånga sina tidigare beslut i energifrågan? Vågar man inte hävda sin mening gentemot centern? Skall man inte kunna lita på något av de tre borgerliga partierna längre? Hur skall man klara energiförsörjningen under en övergångstid utan kärnkraft?

Nu får jag inte svar på min interpellation i dag, men jag vill ändå i den här debatten understryka nödvändigheten av ett snabbt och klart besked. Annars blir det den katastrof, framför allt i Forsmark, som Byggnadsarbetareförbundet varnade för efter sin regeringsuppvaktnings. Fortsätter denna osäkra situation är det stor risk för att flera anställda slutar och därmed försvåras och fördyras arbetena i onödan. Kommunen måste ju veta vilken utveckling man skall planera för osv. Energiministern råder inte någon att flytta till Forsmark och han försvårar därigenom behövlig utökning av arbetskraften.

Om man skall tro TV 2:s Rapport i kväll skulle regeringen nu ha enats om att inte igångsätta några fler reaktorer före 1978 års nya energibeslut. I dagens debatt sade också energiminister Johansson att det var oförsiktigt att nu tala om reaktorer som kommer att laddas. Det skulle vi få se om några veckor, sade han. Det verkar alltså som om TV:s uppgifter skulle kunna vara riktiga. Jag får kanske definitivt besked den 8 november, då energiministern har lovat att svara på min interpellation. Ett besked i den riktning som TV 2 antydde i kväll skulle emellertid betyda att de Forsmarksanställda och Östhammars kommun skulle få fortsätta att arbeta i största ovisshet under ytterligare två år.

För dagen finns dock endast riksdagens tidigare beslut i energifrågan, innebärande bl. a. att 13 kärnkraftsaggregat skall byggas, varav minst tre i Forsmark. I regeringsdeklarationen uppställs dock hårdare säkerhetsvillkor och övervältras ett stort ansvar på kärnkraftsproducenterna. Regeringen tycks vilja frita sig från det samlade ansvar som väl ändå måste åvila regeringen i en sådan här viktig fråga. Även om säkerhetskraven uppfylls vet man inte om det kommer att godkännas av regeringen. Det är det som gör situationen så dystert.

Av vissa uttalanden från centerhåll och i vissa centertidningar verkar det som om man från centerpartiets sida redan bestämt sig för ett totalstopp för all kärnkraft, oavsett om man kan lösa säkerhetsfrågorna eller inte med uppbyggnad och slutlig förvaring. Är det på det viset är det ju ett håll mot den skickliga och ambitiöst arbetande arbetsstyrkan att bara låta arbetena fortsätta till ingen nytta. Då vore det bättre, som jag framhåller i min interpellation, att slå igen direkt och satsa pengarna på nya arbeten. Det behövs ju bara 2 000–3 000 av de 400 000 nya arbetstillfällen som centern utlovat.

Men problemet med att hålla sysselsättningen uppe och fortsätta ansträngningarna för en bättre arbetsmiljö måste försvåras kraftigt utan den energi som kärnkraften producerar. Om miljöeffekterna och de stora riskerna med en ökad förbränning av olja sägs märkvärdigt nog ingenting från de borgerliga partierna. Nu är det väl ovisst om det finns majoritet i riksdagen för ett upprivande av det tidigare beslutet i energifrågan. Det har ju inte inträffat någon katastrof eller något allvarligt olyckstillbud som bevis för att kärnkraften skulle vara farligare i dag än när beslutet togs i riksdagen.

Forsmarksbygget har emellertid betytt en välbehövlig uppräckning för

hela norra Uppland, där sysselsättningsproblemen varit ett bekymmer under många år.

Ett annat orostecken i Norduppland är Stora Kopparbergs signalerade försäljning av specialstålverket i Söderfors till Uddeholmsbolaget. De anställdas representanter i styrelsen visste ingenting i förväg, den ledningsgrupp och de kommittéer som varit i arbete visste inget, inte heller företagsnämnden eller kommunen visste något förrän överenskommelsen presenterades i massmedia. Måste det verkligen gå till så här i vårt moderna industrisamhälle år 1976? Man frågar sig oroligt vad allt tal om företagsdemokrati, vad alla reformer på arbetslivets område är värda i praktiken. Visserligen träder inte lagen om medbestämmande i kraft förrän vid årsskiftet, men information och samråd med de anställdas organisationer och med samhällets organ borde vara en självklarhet även för industrins företrädare.

Det pågår ju utredningar inom stålbranschen – som herr Mossberg nyss har erinrat om – både vad det gäller handelsstålet och i fråga om specialstålet. Nog borde företagen ha kunnat invänta dessa arbeten, utvärderat dem och i samverkan kommit fram till en samlad lösning för strukturomvandlingen med största möjliga hänsyn tagen till de anställda och till de samhällsekonomiska aspekterna.

De anställdas representanter i specialstålutredningen har hoppat av då de inte har fått den insyn som man tycker naturligen borde komma alla till del. Det visar på dåligt förtroende för de fackliga företrädarna. Det är mycket illavarslande.

Det är även oroligt bland företagen i övrigt inom stålsektorn. De borgerliga politikerna har ofta öst sin galla över planerna på Stålverk 80 men finner nu att struktur- och konkurrensproblem uppstår även i de privata storbolagen. Sedan hjälper det inte att finanskometer sitter i ledningen – det händer ibland att kometer faller ned på jorden.

Flera andra företag i stålbranschen diskuterar nu samgående. Det får inte fortsättningsvis bli så att försäljningar och fusioner mellan företagen behandlas i enrum av mäktiga direktörer. De anställda och samhället har ett berättigat krav på att få vara med i diskussionerna. Regeringen har ett ansvar för samordning och en samlad lösning för stålindustrin i Sverige. Företagen måste åläggas ett samhällsansvar både för sina anställda och för den ort de verkar i.

Arbete och energi hör samman. Det upplever inte minst vi som bor i Norduppland när grundvalarna för både arbetet och energiförsörjningen hotas. De stora struktur- och rationaliseringsfrågorna på bruksorterna i Mellansverige måste hanteras varsamt och i samverkan mellan de anställda, företagen och samhället. Vi är medvetna om att det krävs stora kapitalinsatser för att stålindustrin skall överleva på dessa orter. Därför ser jag det som ett oerhört slöseri med pengar om den pågående kärnkraftsutbyggnaden lättsinnigt stoppas av politiska prestigeskäl. Vi behöver för vår utveckling och för vår framtid såväl arbetstillfällen som kapital och energi.

Nr 17

Onsdagen den
27 oktober 1976

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren att uppskjuta den fortsatta överläggningen till morgondagens sammanträde.

§ 2 Kammaren åtskildes kl. 00.02

In fidem

TOM T:SON THYBLAD

/Solveig Gemert